

פרשת בהר א וידבר יהוה אל-משה בהר סיני לאמר

1

ve o sırada halk Sinay dağının eteklerindedir. Buradan itibaren olan bölüm ise, yani Bear ve Behukotay peraşaları, sadece içinde *Koenler*'i ilgilendirebilen bazı kısımlar olduğu için Vayikra kitabına katılmış, ama yine de *Mişkan*'da değil "*Sinay dağında*" (p. 1) verildiği vurgulanmıştır.

Tora'nın kronolojik sırayı takip etmediği prensibinin "kaçınılmaz olmadığı sürece" geçerli olmadığı şeklindeki görüşüne (bkz. *Şemot Perek* 24 açık.) uygun olarak, Ramban'a göre bu bölüm kronolojik sıralama açısından yerli yerindedir. Buna göre Sinay dağı ile ilgili buradaki vurgu, Moşe Rabenu'nun ikinci On Emir levhalarını almak üzere Sinay dağına çıkışına işaret eder. Tanrı, *Şemita* ile ilgili buradaki detayları bu sırada vermiştir. Buna göre ilk On Emir levhalarını almadan önce Moşe, Tanrı'nın Sözleri'ni içeren Antlaşma Kitabı'nı halka okumuş (*Şemot* 24:7) ve antlaşmayı ifade eden *korban* kanını halkın üzerine serpmiştir (*Şemot* 24:8). Altın Buzağı günahının ardından On Emir levhaları kırılınca, söz konusu antlaşma bir anlamda geçerliliğini kaybetmiştir. Daha sonra Tanrı Moşe'nin dualarını kabul edip halkı bağışlayınca, yeni bir antlaşma kitabı yazmasını emretmiştir (bkz. *Şemot* 34:10; bkz. *Şemot* 34:27 açık.). Bu, ilk antlaşmada yazılanların bir tür tekrarıdır. Tanrı, bu ikinci antlaşmanın daha sert şartlar içermesini istemiş, Behukotay peraşasındaki ciddi ikazları bu nedenle yapmış, ikazların sonunda da yeni antlaşmanın, ilk antlaşmanın içerdiği her şeyi içereceğine dair ipucu vermiştir (bkz. 26:46). İlk antlaşmada *Şemita* konusu genel terimlerle açıklanmışken (*Şemot* 23:10-11), bu ikinci antlaşmada detaylara inilmiş, ardından da bu kurallar yerine getirilmediği takdirde öngörülen ceza bildirilmiştir. Moşe ikinci antlaşma öncesinde dağdan inmiş, halka *Mişkan*'la ilgili emirler de dahil olmak üzere Sinay dağında almış olduğu tüm talimatları iletmış (*Şemot* 34:32), halk söylenenleri mutlulukla kabul ederek gereken malzemeyi getirmiş, inşaat tamamlanmıştır. *Mişkan* hizmete açılınca Tanrı Moşe'ye Buluşma Çadırı'ndan seslenmiş (1:1), *korban*ları ve *Koenler*'i ilgilendiren tüm diğer kuralları açıklamış, Moşe de bu emirleri hemen Aaron'a, *Koenler*'e ve halkın kalanına açıklamıştır. Bunu

bitirdikten sonra da Moşe, "Tanrı'nın Sinay dağında emretmiş olduğu bir şey daha var" diyerek, *Şemita* ve *Yovel* ile ilgili bu kısmı detaylarıyla öğretmiş, ardından da Tanrı ile Bene-Yisrael arasında, emirlerin uygulanması durumunda gelecek bereket, aksi takdirde yüzleşme durumunda kalınacak felaketlerin açık bir şekilde bildirildiği ikinci antlaşma yapılmıştır. Erets-Yisrael'e girişten hemen önce de benzer bir antlaşma, yine ödül-ceza konusu ön planda tutularak tekrarlanmıştır (bkz. *Devarim* 28:69).

1. Sinay dağında – Bu aşamada Bene-Yisrael halen Sinay dağının eteklerinde kurdukları kamptadırlar (krş. *Bamidbar* 10:11-12; *Josephus*, *Eski Dönemler* 3:12:3; *Daat Zekenim*). İfade basitçe bu şekilde anlaşılabilir.

Öte yandan ifadenin tam anlamı "*Sinay dağının üstünde*" şeklindedir (Raşi). Ve bu hemen bir soruya yol açar. Tanrı, Bene-Yisrael'e, Moşe'nin aracılığıyla birçok emir vermiştir. Ama bunların hiçbirinde emrin "*Sinay dağında*" verildiği detayına yer verilmemiştir (Rabenu Behaye). *Şemita* bu konudaki tek istisnadır. Hahamlarımız'ın şu ünlü sorusunun nedeni de budur: "**Ma İnyan Şemita Etsel Ar Sinay?** – *Şemita* konusunun Sinay dağının yanında ne işi var?". Sadece *Şemita* değil, "tüm" mitsvalar Sinay dağında verilmiş değil midir?!

Torat Koanim bu soruyu Tora'yı açıklamanın yöntemlerinden birini kullanarak yanıtlar. Bu prensibe göre, Tora'da bir durum, genel duruma göre sapma göstermişse, bu sapma sadece onun için değil, onunla aynı sınıftaki tüm durumlar için de geçerlidir. Yani bu sapma, gerçekte bir "sapma" değildir ve sadece genel durum hakkında yeni bir detay öğretme amaçlıdır (krş. 7:21 açık.). Burada da Tora "sadece *Şemita* mitsvası için" onun "*Sinay dağında*" söylendiğini vurgulamış, diğer hiçbir mitsvada bunu yapmamıştır [yani *Şemita* mitsvası bir istisna, diğer tüm mitsvalara göre bir "sapma" gibi görünmektedir]. Ama söz konusu prensip gereği, bu, *Şemita*'ya özgü değil, diğer tüm mitsvalar için de aynı şekilde geçerli bir durumdur. Yani; "Nasıl ki *Şemita* mitsvası hem genel olarak hem de tüm detay ve yan ayrıntılarıyla birlikte Sinay dağında verilmişse, benzer şekilde diğer tüm mitsvalar da hem genel olarak hem de

Bear

[87. Şemita]

25

¹ Tanrı, Sinay dağında Moşe'ye [şöyle] konuştu:

25.

Şu ana kadar *Bet-Amikdaş*'ın kutsiyetinden ve halkın hedeflemesi gereken kutsiyet düzeyinden bahseden Vayikra kitabı, son iki peraşada Erets-Yisrael'in kutsiyetine odaklanmaktadır (Rabi Naftali Hertz Wiesel; *Daat Mikra*).

1-7. Şemita: Şabat Yılı.

Tora burada yüzeysel bakışla sadece tarımsal görünen, ama birçok derin anlama sahip bir mitsvadan bahsetmektedir: *Şemita*. Buna göre Erets-Yisrael'de tarımsal işlemler sadece altı yıl yapılabilir. Yedinci yıl ise toprak dinlendirilmeli, hiçbir tarımsal işlem yapılmamalıdır. Bu yedinci yıl, "*Şemita* – *Feragat*; *Serbest Bırakma*" ismiyle adlandırılır; çünkü bu yıl içinde toprak sahipleri kendi arazileri üzerindeki ürünlerden feragat etmeli ve herkesin kullanımına açmalıdır [= "*Şemitat Karkaot* – *Araziden Feragat*"]. Ayrıca bu yıl bitiminde, tüm borçlulardan da feragat edilir [= "*Şemitat Kesafim* – *Paradan Feragat*"] (bkz. Devarim 15:1-2).

Şemita mitsvasının, Sinay dağıyla özel bir bağı vardır (bkz. p. 1 açık.). Sinay dağında Tanrı'nın haşmeti ve gücü o kadar gözle görülebilir haldeydi ki, insanın maddi başarısındaki tüm etkenlerin tamamen Tanrı'nın İsteği ve insanın buna değer oluşuna bağlı olduğu açık bir şekilde ortadaydı. Toprağın yedinci yılda dinlendirilmesi de buna benzer bir şekilde, evrendeki tek gerçek gücün doğa kanunları değil, Tanrı olduğunu öğretir. Yahudi, bir yıl boyunca tarımsal alanlarını işlenmeden ve korunmadan terk etmekle, bu dünyanın, asıl dünya olan manevi dünyaya giden bir koridordan ibaret olduğunu ortaya koymuş olur. Bu davranışıyla, gerçek yaşamın, manevi gelişime adanma uğruna maddiyat peşinde koşmaktan vazgeçildiği zaman başladığını gösterir. Öte yandan insanoglu, içinde yaşadığı dünyadan tamamen elini eteğini çekemez. *Şemita*, sadece yedi yılda birdir. Tora bu nedenle insanın altı yıl boyunca ekim ve hasat yapmasını tavsiye etmektedir – tıpkı kişinin altı gün

boyunca çalışıp, *Şabat* günü işi bırakması gibi. Bu farkındalık, normal iş günlerimiz ve normal iş yollarımızın içine kutsiyet, anlam ve amaç aşilar (*Sefat Emet*).

İbn Ezra'ya göre *Şemita* ile ilgili bu bölümün gerçek yeri Mişpatim peraşasında olmalıdır. Buna göre Tanrı ile Bene-Yisrael arasındaki antlaşma kesinleşip, halk "*Tanrı'nın konuştuğu her şeyi yapacağız ve dinleyeceğiz*" (Şemot 24:7) dedikten hemen sonra buradaki *Şemita* kuralları verilmiştir. Başka bir deyişle bu da, Şemot 24:7'de Moşe'nin halka okumuş olduğu Antlaşma Kitabı'na dahildir (ayrıca *Hizkuni*; krş. 26:25). Fakat Tora bu bölümü özellikle burada vermeyi uygun görmüştür; zira buradaki kurallar özellikle Erets-Yisrael'i ilgilendirir ve Tora bunun biraz öncesinde Ülke'de yaşamının şartlarından bahsetmiştir (bkz. 18:28); yakında da *Şemita* kurallarının uygulanmamasının sürgüne yol açacağını belirtecektir (bkz. 26:34). Bu, "*En Mukdam Umeuhar BaTora* – *Tora'da Kronolojik Sıra Yoktur*" prensibinin bir örneğidir.

Benzer bir görüşle, Sforno da bu kuralların *Şemita* ile ilgili olarak Şemot 23:10-11'de verilen emirden hemen sonra açıklandığı görüşündedir. Fakat Moşe bunu halka ancak şimdi vermektedir; çünkü bu noktada Erets-Yisrael'e doğru ilerlemeye başlayacaklar ve on bir gün sonra Ülke'nin kıyısına erişeceklerdir (bkz. Devarim 1:2) [zira henüz casusların günahı gerçekleşmemiş, kırk yıl çölde dolaşma cezası verilmemiştir ve kendi bilgilerine göre çok yakında Ülke'ye gireceklerdir (bkz. Bamidbar 10:29)]. *Şemita* kuralları Erets-Yisrael'i ilgilendirdiğinden, hatta Erets-Yisrael'de kalıcı olma konusunda anahtar niteliğindeki bir mitsva olduğundan (krş. 26:34), Moşe bu detayları burada vermeyi tercih etmiştir.

Raşbam da "*Sinay dağında*" vurgusunun, bu bölümün *Mişkan*'ın kuruluşundan önce, yani henüz Moşe dağda iken verildiğini gösterdiği görüşündedir. Benzer şekilde, *Daat Zekenim*'e göre Vayikra kitabının buraya kadar olan kısmındaki emirler Moşe'ye *Mişkan*'da verilmiştir (1:1)

ב דָּבָר

2

אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי

נָתַן לָכֶם וּשְׁבַתָּה הָאָרֶץ שְׁבַת לַיהוָה: ג שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךְ 3

וּשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כְּרֶמֶךְ וְאִסַּפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ:

Toprak – Ya da “Ülke”. Yani “Ülke’nin toprağı”. Dolayısıyla Tora kanununa göre *Şemita* kuralları Yarden [=Ürdün] nehrinin doğusundaki topraklar için geçerli değildir (*Torat Koanim*). Yine de Reuven, Gad ve yarı-Menaşe kabileleri toprak paylarını bu bölgeden aldıkları için (bkz. Bamidbar Perek 32), burası da Erets-Yisrael’e denk kabul edilir. Bu nedenle eski dönem liderleri, *Şemita* kurallarının bu bölgede de geçerli olmasına karar vermişlerdir (krş. *Yad* – *Şemita Veyovel* 4:28) (*Daat Mikra*).

Tanrı Adına Şabat – “Bu emir belki insanlar ve toprak için olumlu etkilere sahiptir – ama asıl amaçlanan bu değil, Tanrı’yu onurlandırmaktır” (*Daat Mikra*).

Benzer bir ifade Şemot 20:10’da *Şabat*’la ilgili olarak da kullanılmaktadır (Raşi; bkz. Şemot 20:10 açık.). Dolayısıyla tıpkı altı günü takip eden yedinci günün “*Tanrı Adına Şabat*” olması gibi, altı yılı takip eden yedinci yıl da “*Tanrı Adına Şabat*”tır (İbn Ezra; *Piruş Al İbn Ezra*). *Şabat* ve bayram günlerinde dünyevi işlerden uzak durulduğu için, bu vakitler Tora öğrenimi ve Tanrı’ya yaklaşmak için ideal zamanlardır. Benzer şekilde, tarımsal işlerden uzak durulan *Şemita* yılı da, bu yılın gerektirdiği özel inancın eşliğinde Tanrı’ya yakınlaşmak için oldukça müsaittir (a.k.; Sforno).

Ramban, *Şemita* mitsvasıyla haftanın en önemli günü *Şabat*’ı karşılaştırırken, her ikisinin de Tanrı’nın evreni altı günde yaratıp, yedinci günde yaratma işlemini bırakmasına tanıklık etme amacına hizmet ettiğini belirtir. *Şabat*’la her şeyden çok *Şemita*’nın ilişkilendirilmesinin nedeni budur (krş. *Mizrahi*).

İbn Ezra, dünya tarihinin süreci ile ilgili sırrın bu ifadede gizli olduğunu belirtir. Kaynaklarımıza göre, bu dünya varlığını altı bin yıl boyunca sürdürecektir. *Şemita* döngüsünün yedi yılı, altı bin yıllık tarihten sonra gelecek olan huzur ve

barış dolu yedinci binyıla bir göndermedir. Dolayısıyla *Şemita* mitsvası Tanrı’nın bu dünyayı yarattığı ve her şeyi aktif bir şekilde yönlendirdiğine dair tanıklıktır. Cezasının (sürgün) diğer yasaklara göre daha ağır olmasının bir nedeni de budur (Rabenu Behaye).

Dinlenecektir – İbranice *VeŞaveta*. Bu, “*Şavat* – İş Bırakmak” kökünden türemiştir. İşlenmeden bırakılacak olan toprağa “işten el çektirilecektir” (krş. Raşbam). Bu yıl içinde kişi tarla sürmek, ekmek ve tarla, bağ ya da bahçelerde tarımı ilgilendiren herhangi bir geliştirici işi yapmaktan uzak durmalıdır (Rabenu Behaye).

Tora toprak üzerindeki insana ait “iyeliği” *Şemita* yılı boyunca iptal etmiştir. Bu şekilde efendilik ve sahiplik konusunun tamamen ve sadece Tanrı’ya ait olduğunun altını çizmeyi amaçlamıştır (a.k.).

3. Altı yıl tarlanı ekebilir[sin] – Bu bir emir değil, müsaadedir (Ralbag). İfade aynı zamanda “ama yedinci yılda ekemezsin” anlamını da gerektirir ve bu bir yasaktır. Yine de söz konusu yasak pasuktaki olumlu ifadeden türediği için, “yap” şeklindeki bir emir sınıfındadır. Dolayısıyla bir kişi sıradaki pasukta açıkça verilen yasağı ihlal ettiği takdirde hem [buradaki] “yap” hem de [sıradaki pasuktaki] “yapma” şeklinde iki emri birden çiğnemiş olur (*Talmud Yeruşalmi* – *Kilayim* 8:1; Ramban).

Normal şartlarda topraklar tarımsal gereklilik nedeniyle, bulunulan yere ve toprağın kalitesine bağlı olarak 2-5 yılda bir nadasa bırakılmayı gerektirir. Ancak Tora burada toprağın “altı yıl boyunca” işlenebileceğini söylemektedir. Dolayısıyla Bene-Yisrael, *Şemita* kanunlarını gereken şekilde uyguladıkları takdirde, toprak o kadar bereketli ve kaliteli olacaktır ki, altı yıl kesintisiz bir şekilde işlenip bol ürün verebilecektir. Öte yandan eğer kanunları uygulamazlarsa, berekete hak kazanamayacaklardır ve normal doğa şartları gereği topraklarını iki yılda bir, yani

² “Bene-Yisrael’e konuş ve onlara [şunları] söyle:

“Size vermekte olduğum Ülke’ye geldiğinizde, toprak [belirli yıllarda] Tanrı Adına *Şabat* [adı altında] dinlenecektir. [Şöyle ki:]

³ “Altı yıl tarlanı ekebilir, altı yıl bağını budayabilir ve [Ülke’nin] ürününü toplayabilirsin.

tüm detay ve yan ayrıntılarıyla birlikte Sinay dağında verilmiştir”. Başka bir deyişle, *Şemita* mitsvası tüm mitsvalar içinden bir örnek olarak seçilmiş, hem genel emrin hem de detayların Sinay’da verildiği vurgulanmış ve aynı durumun tıpkı *Şemita* gibi, diğer tüm mitsvalar için de geçerli olduğu öğretilmek amaçlanmıştır (krş. Raşi).

Ramban farklı bir yöntemle aynı sonuca ulaşır: Tora *Şemita* mitsvasını genel terimlerle daha önce Şemot 23:10-11’de, yani Tora’nın verilişinin hemen ardından, “Sinay’da” vermişti. Burada ise konuyu açarak *Şemita* mitsvasının detaylarına inmekte, bu detayların da “Sinay dağında” verildiği ayrıntısını uygulamaktadır. Yani *Şemita* mitsvasının hem genel açıklaması hem de detayları Sinay dağında verilmiştir. Vayikra kitabının en sonunda Tora, Tanrı’nın, “tüm mitsvaları”, Bene-Yisrael’e iletmesi için Moşe’ye “Sinay dağında” emretmiş olduğunu belirtmektedir (27:34). Bu da, *Şemita* mitsvası ile diğer tüm mitsvaları aynı kategoriye sokmaktadır: Tıpkı *Şemita* mitsvası gibi, diğer tüm mitsvaların da hem genel terimleri hem de detayları Sinay dağında verilmiştir.

Kısacası, *Torat Koanim* ve onu açıklayan Raşi ile Ramban, *Şemita*’nın, bu prensibi öğretmek amacıyla bir örnek olarak seçilmiş olduğunu vurgulamaktadırlar. Öte yandan bir soru hala açıklığa kavuşmuş değildir. Evet, Tora’nın bunu her mitsva için tek tek söylemesi anlamsızdır ve bu mesajı vermek için bir mitsvayı örnek olarak seçmesi mantıklıdır. Ama neden özellikle *Şemita* mitsvasını seçmiştir? *Şemita* mitsvasının, Sinay dağı ile bağdaştırılma açısından diğer mitsvalara göre ne gibi bir ayırt edici özelliği vardır?

Bu soruya verilen farklı cevaplar arasında Hatam Sofer’in açıklaması *Şemita*’nın diğer mitsvalara göre önemli bir yanını vurgulamaktadır. Tora bu bölümde altıncı yılda toprağın üç yıla yetecek kadar bol ürün vereceğini ve bunun, tekrar hasadın yapılabileceği sekizinci yılın sonuna kadar yeterli olacağını söylemektedir. Eğer bu

mitsvayı bir insan icat etmiş olsaydı bu tipteki bir vaatte bulunma riskini elbette göze almazdı (bkz. p. 22 ačk.). Böyle bir garantiyi sadece Tanrı verebilir. Dolayısıyla *Şemita* mitsvası, Sinay’da verilen Tora’nın Yazarı’nın Bizzat Tanrı olduğunu açık bir şekilde ortaya koyar.

Öte yandan bu mitsva aynı zamanda Yahudiler’in Tanrı’ya olan inançlarını en üst düzeyde sınaya-cak türde bir mitsvadır. Bir yıl boyunca tarımsal iş yapmayacak olduklarına göre, Tanrı’nın bu vaa-dine güvenmek durumundadırlar. Dolayısıyla *Şemita* mitsvasını yerine getirmek, diğer tüm mitsvaları yerine getirmek için gereken *Emuna*’nın – inanç ve güvenin vazgeçilmez bileşenidir. *Şabat* günü yasak işlerden uzak durmak, *Kaşerut* kurallarına sıkı sıkıya bağlı olmak, sırf mitsvayı en iyi şekliyle yerine getirebilmek üzere normalden daha pahalı *Tefilin*, *Etrog* ya da *Mezuzalar* satın almak için, bir kişinin, bunları emreden gerçekten de Tanrı olduğuna dair güçlü bir inanca sahip olması gerekir.

Başka bir açıklama da şöyledir: *Şemita* mitsvası [diğer başka şeylerin yanında] Tanrı’nın bu dünyanın gündelik işleriyle de yakından ilgili olduğunu öğretir. Tanrı insanları, onlara ait tarla, bahçe ve ağaçları önemser. Tanrı sadece manevi göklerin yüceliklerinde değildir; O’nun Özü fiziksel tüm mevcudiyeti de kaplar. Tanrı’nın, Tora’yı vermek üzere düşük rakımlı Sinay dağına seçmesinin bir amacı da aynı mesajı vermektir. Dolayısıyla *Şemita* ile Sinay dağının bağdaştırılması uygundur.

2. Size vermekte olduğum – Tanrı *Şemita* kurallarını açarken Erets-Yisrael’i “Size vermekte olduğum Ülke” olarak tanımlamaktadır. Bunun amacı, insanın, herkesin malının – özellikle de çabalayıp kan ter içinde işlediği toprağının – sadece kendisine ait olduğu şeklindeki normal hissini törpülemektir. Tora bu nedenle, Ülke’yi “Tanrı’nın verdiği”ni” önemle vurgulamaktadır (Alşeh). Fiil şimdiki zaman çekimlidir; çünkü Ülke her an Tanrı’nın Bene-Yisrael’e bir hediyesidir.

דּוּבְשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית

4

שֶׁבֶת שְׁבִתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ שֶׁבֶת לִיהוָה שָׂדֶךְ לֹא תִזְרַע וְכִרְמָךְ

לֹא תִזְמַר: הָאֵת סִפִּיחַ קִצִּירְךָ לֹא תִקְצֹר וְאֶת-עֲנָבֶיךָ נִזְיֶרְךָ לֹא

5

תִּבְצֹר שָׁנָת שְׁבִתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ:

balyalanıp, harmanlanıp depolanamaz. Onun yerine, yenecek miktar kadar kesilip tahıl taneleri başakların elle silkelenmesiyle ayrılır.

Tüm bunlar sade Tora kanunudur. Öte yandan kısaca *Sefihin* adı verilen bu kendiliğinden yetişen ürünlerin yenmesi Tora tarafından serbest bırakılmış olmasına karşın, Hahamlarımız tarafından yasaklanmıştır. Bunun nedeni, günahkar kişilerin gizlice tohum ekip sonra bu şekilde yetiştirdikleri ürünleri *Sefihin* olduğu gerekçesiyle yemelerinin önüne geçmek istemeleridir (*Mişna – Şeviit* 9:1; *Yad – Şemita Veyovel* 4:2). Öte yandan *Sefihin* olmayıp, *Şemita* öncesinde yapılan bir ekim sonrasında, tarlanın *Şemita* yılı içinde verdiği ürünler yenebilir; ama diğer kısıtlamalar (bkz. s.a. ve p. 6 açk., *Yenebilir* k.b.) bu ürünler için de geçerlidir.

Rambam’a göre terimin anlamı farklıdır. Bazı bitkiler ilk hasattan sonra ikinci hatta üçüncü kez ürün verir. Bu terim, ilk hasat sonrasındaki ürünleri tanımlamaktadır (*Mişna – Kilayim* 2:5, Rambam o.a.).

Sefihin adı verilen ürünlerin toplu halde hasat edilmesi, Tora’nın yasaklarından biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 200 (*Sefer Ahinuh*).

Ürünlerini biçme ... üzümlerini toplama – Bu sözcükler ilk bakışta bu ürünlerin hiç toplanamayacağı izlenimi vermektedir. Fakat bu mümkün değildir; zira sıradaki pasukta bunların yenebileceği açıkça belirtilmektedir [yani biçmek ve toplamak tamamen yasak olamaz]. Dolayısıyla burada verilmek istenen anlam “tarlanın ve üzerindeki ürünlerin sahibi olarak davrandığın sürece bu ürünleri toplaman yasaktır” şeklindedir. Bu, “*ürünlerini*” ve “*üzümelerini*” sözcüklerindeki iyelik ekinden bellidir. “Yedinci yıl içinde bunları *senin ürünlerin*, *senin üzümlerin* olarak farz ettiğin sürece onları toplayamazsın. Bu yıl içinde yetişen ürünler sana değil – eşit düzeyde herkese aittir. Dolayısıyla bu ürünleri sadece ailenin yeme ihtiyacı kadar toplama

hakkın vardır. Bu konuda sen de diğer herkesle tamamen eşit konumda olacaksın” (Raşi).

Buna bağlı olarak bir toprak sahibi, *Şemita* yılında toprak ve ürünler üzerindeki iyeliği iptal olduğu için, her yıl yaptığından farklı olarak, ürünü tümüyle toplayıp depolayamaz ve ticaretini yapamaz (*Mişna – Şeviit* 7:3). Bu ürünleri sadece yemek amacıyla küçük miktarlarda toplayabilir. (bkz. p. 7 açk.). Bir kişi bu ürünleri satsa bile, meyvelerin kutsiyetinde bir değişiklik olmaz, karşılığında alınan para da kutsiyet kazanır (bkz. p. 12 açk.).

Kendine ayırdığın – “Ve iyeliğinden feragat etmediğin”. İbranice *Nazir*. Bu sözcük “seçkinlik” belirtir. Gerçekte tarla ya da bağ sahibinin açık bir şekilde feragat beyanında bulunmasına gerek yoktur; zira *Şemita* yılı ürünleri otomatik olarak zaten ona ait değildir. Burada kastedilen, bağı başkalarının erişimine kapatıp, halen tüm ürünlerin sahibi gibi davranmaktır. Bunu yaptığı sürece kendisinin de bu ürünü toplaması yasaktır. Ama eğer iyeliğinden feragat eder ve bağına herkesin erişimine açarsa, o zaman bu üzümleri başkaları gibi o da toplayabilir (*Torat Koanim*; Raşi).

Alternatif olarak “*göz arı ettiğin [ve budamadığın] üzümelerini*”. Yani pasuğun ilk kısmında tarla ürünleri için söylenenin paraleli, burada üzümler için söylenmektedir. Başka bir deyişle bağda herhangi budama, kazma gibi hiçbir özel bir iş yapılmadan, kendiliğinden yetişmiş üzümlerden bahsedilmektedir. Bu görüşe göre buradaki *Nazir* sözcüğü, önceki görüşün tam tersine, “budanmamış” anlamındadır; belki de bu şekilde adlandırılması, bir *Nazir*’in [=kendini bir süre dünyevi zevklerden ayıran kişinin (Bamidbar Perek 6)] saçını kesmemesiyle ilgilidir (Ramban). Diğer alternatiflere göre “*en iyi üzümelerini*” (Saadya Gaon); “*kendi başına terk ettiğin üzümelerini*” (İbn Canah); “*ilgilenmediğin üzümelerini*” (krş. Radak, Şeraşim).

⁴ Fakat yedinci yılda, Ülke için [tarımsal] işi bırakmayı gerektiren bir Şabat olacaktır – Tanrı Adına Şabat. [Bu yıl içinde] Tarlanı ekme, bağını budama, ⁵ hasadın [ardından] kendiliğinden yetişen ürünlerini biçme ve kendine ayırdığın üzümlerini toplama; [çünkü] Ülke için bir tatil yılı olacaktır.

yaklaşık olarak yedi yılın üç-dördünde toprağı nadasa bırakmak zorunda kalacaklardır (*Mehilta*; Ramban; Sforno).

Altı yıl bağını budayabilir – Bu ikinci bir altı yıl değildir: “Tarlanı ektiğin aynı altı yıl”. (*Daat Mikra*).

[Ülke’nin] – İbn Ezra.

Ürününü toplayabilirsin – “Yedinci yıldan farklı olarak, altı yıl boyunca kendi toprağında yetiştirdiğin ürünleri istediğin gibi toplayabilir ve depolayabilirsin. Onlar sahipsizmiş gibi davranma yükümlülüğün yoktur” (bkz. p. 5 açık.; krş. Raşbam; *Daat Mikra*).

Meşeh Hohma bu pasuğun Tanrı’nın Bene-Yisrael’e olan sevgisini ifade ettiğini kaydeder. Tanrı, Şemita mitsvasını vermiştir; zira Bene-Yisrael’in toprağı çalıştırıp berekete kavuşmasını istemektedir.

4. Yedinci yılda – Roş Aşana’dan itibaren.

Yıl içinde, farklı konulardaki tarihlerin belirlenmesi için dört yılbaşı vardır. Roş Aşana, yılların ve dolayısıyla Şemita yılının başlangıç ve bitişini işaretler. Öte yandan ağaçlarla ilgili yılbaşı, Roş Aşana’dan 4,5 ay sonraya rastlayan *Tu Bişvat*’tır (15 Şevat). Dolayısıyla ağaç meyveleri söz konusu olduğunda Şemita yılına ait meyveler, sadece o yılın *Tu Bişvat* gününden itibaren yetişenlerdir. Benzer şekilde gelecek yılın *Tu Bişvat* gününe kadar olgunlaşmaya başlayan meyveler, Şemita yılının tamamlanmasından 4,5 ay geçmiş olmasına karşın, hala Şemita yılına ait kutsiyeti taşır (*Mişna* – Roş Aşana 1:1, Rabi Pinhas Keati o.a.). Dolayısıyla bu meyvelere de Şemita yılının gerektirdiği kurallar dahilinde davranmak gerekir (bkz. p. 6 açık.). Yine de bu sadece meyveler için geçerlidir. Ağacın kendisini ilgilendiren tarımsal işlemler ise, Şemita yılını sonlandıran Roş Aşana’dan itibaren yapılabilir (*Torat Koanim*).

Ülke için – Ya da “toprak için”. Fakat burada bahsedilen iş bırakma gerekliliği sadece bağ, bahçe ve tarlalardaki tarımsal faaliyet için

geçerlidir (Raşi). Tarımla ilgili olmayan, örneğin inşaatla yönelik kazı gibi işlemler ise yapılabilir (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

[Tarımsal] İş bırakmayı gerektiren bir Şabat – İbranice *Şabat Şabaton*. Krş. 23:24 açık. Sadece aktif olarak tarım yapmak değil, toprağı tarım yapmaya elverişli hale getirmek de aynı şekilde yasaktır (Sforno).

Tanrı Adına Şabat – Toprak işçileri bile bu yılda köklü bir şekilde Tora öğrenme fırsatı yakalayacak, Tanrı’ya gerçekten bağlanabileceklerdir (a.k.).

Biçme ... budama – Bu pasuk tarımsal açıdan yepyeni bir işlemi (“tarlanı ekme”) ve var olan bitkilerin geliştirilmesi şeklindeki işlemleri (“bağını budama”; bkz. s.a.) yasaklamaktadır. Bu ikisi Tora’nın iki ayrı emridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 198 ve *Mitsvat Lo Taase* No. 199 (*Sefer Ahimuh*).

Öte yandan verimi arttırma amaçlı olmayıp, mevcut ağaçların yaşamını sürdürebilmesi için gerekli çalışmalar yapılabilir. Örneğin bir ağaç, kurumaması için sulanabilir.

Bağını budama – Budama işlemi, her ne kadar yapısı gereği kesmek ve yok etmek gibi görünse de, aslında bitkinin daha verimli olmasını sağlayacak bir işlemdir. Asma yaprakları kışın dökülür ve bağcılar bunun ardından, geçen yılda gelişmiş olan dalları budarlar. Amaç, bunların yerine yeni ve daha verimli üzümler yetiştirecek dalların çıkmasını sağlamaktır. Budama işlemi bu yüzden Şemita yılı içinde yasaktır (*Daat Mikra*).

5. Hasadın [ardından] kendiliğinden yetişen ürünlerini – İbranice *Sefiah Katsir*. Bunlar, altıncı yılda hasat sırasında farkında olmadan toprağı düşen tohumlardan, ya da toprakta kalmış eski köklerden yedinci yıl içinde yetişen ürünlerdir (Raşi; Ramban; *Meam Loetz*). Tora, “Şemita yılında sadece toprağı işlemen değil, kendi toprağında kendiliğinden yetişmiş olan ürünleri bile her yıl olduğu şekilde toplaman yasaktır” demektedir (bkz. s.a.). Başka bir deyişle söz konusu ürünler tamamen hasat edilip,

וְהִיְתָה שְׂבַת הָאָרֶץ לָכֶם

לֹאֲכֹלָה לָךְ וְלַעֲבָדְךָ וְלָאֳמָתְךָ וְלַתּוֹשְׁבֶיךָ הַגֵּרִים עִמָּךְ:

וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחִיָּה אֲשֶׁר בְּאֶרְצְךָ תִּהְיֶה כָּל־תְּבוּאָתָה לֶאֱכֹל: 7

yiyebileceği bir yiyeceği hayvanlara aktif olarak yedirmek yasaktır; sadece kendileri yiyorlarsa engellenemezler (*Tosefta* – *Ševiūt* 5:20).

Aslında sadece yabancı hayvanlardan bahsetmek yeterli olurdu. Zira yabancı hayvanlar bile yiye-biliyorsa, kişinin evinde bulunan beslemekle yükümlü olduğu çiftlik hayvanları da elbette yiyebilir. Yine de Tora her ikisini de aynı pasukta vermiştir. Bu da, *Šemita* yılına ait ürünleri yiye-bilmeleri açısından iki hayvan sınıfının aynı konum-da olması gerektiğini öğretir. Başka bir deyişle, evdeki hayvanlar, sadece dışarıda yabancı hayvanlar için yiyecek olduğu süreçte evde hayvanlara ayrılmış stokla beslenebilir. Fakat dışarıda yabancı hayvanlar için yiyecek kalmadıysa, evdeki stok evcil hayvanlara verilemez. Belirli bir ürünün artık tarlada bulunamadığı zamana “*Zeman Biur* – *Ortadan Kaldırma Vakti*” adı verilir. Bu zaman geldiğinde, evdeki stoklar dışarı çıkarılmalı ve herkesin ortak malı haline getirilmelidir. Bu şe-kilde hem yabancı hayvanlar hem de çiftlik hayvanları yemek konusunda eşit koşul-da olmayı sürdüreceklidir (*Torat Koanin*; Raşi; Ramban).

Bu sadece hayvanlar için geçerli değildir. Herhangi bir ürün için *Zeman Biur* geldiğinde, evinde bu üründen olan kişi, bunları yakınları ve komşularıyla paylaşmalıdır. Kendi yemesi gereken kısmı da evin kapısına çıkarır, kim isterse gelip alabilmesi için ilanda bulunur [bu şekilde sahipliğinden feragat eder], ama sonra bunları [herkes gibi] kendisi de evine alabilir ve yiyebilir.

Eski dönemlerde *Bet-Din*’in görevlileri şehir meydanında oturur, tarla sahiplerinin getirdikleri *Šemita* yılına ait ürünleri alır, onlara üç öğüne yetecek kadar yiyecek verip, kalanını şehirdeki *Bet-Din*’in yönetiminde olan depoya (*Otsar Bet-Din*) yerleştirirlerdi. Ayrıca her ürünün olgunlaştığı zaman geldiğinde *Bet-Din* işçiler tutar, bu işçiler ürünleri toplarlar ve onların uzun zamanlı kullanımlarına olanak sağlayan işlemleri yaparlardı. Örneğin incirleri kuruturlar, zeytinleri fiçılarda salamura yatırır, üzümünden şarap yapıp fiçılardı. Tüm bunlar depoya kaldırılır, her *Şabat* arifesinde herkese ihtiyaçları kadar dağıtılırdı. Depoya giren bu ürünlerin ya da türevlerinin, *Zeman Biur* geldiğinde “ortadan

kaldırılmasına” gerek yoktu; zira en baştan itibaren bu ürünlerin sahipleri, iyeliklerinden zaten feragat etmişler, onları *Bet-Din*’in görevlilerinin toplayıp depolamasına izin vermişlerdir ve bunlar, zengin-fakir herkes tarafından alınıp yenilebilir. *Bet-Din*’in tüm bu çabası, toprak sahiplerinin ürünleri “sahiplenmeleri”, yani başkalarını ve özellikle fakirleri bu ürünlere yaklaştırmaktan men etmeleri ya da *Šemita* yılına ait ürünlerin ticaretini yapmaları olasılığını bertaraf etme amacını taşıyordu. *Bet-Din*’in kontrolündeki böyle bir deponun olmadığı yerlerde, *Zeman Biur* geldiğinde evdeki tüm ürünler dışarı çıkarılıp herkesin alımına olanak tanınmalıydı. Bu yapıldıktan sonra, herkes gibi, ev sahibi de bu ürünleri geri alıp evinde yiye-bilirdi (*Tosefta* – *Ševiūt* 8:1-4; Ramban).

Farklı görüşteki Rambam’a göre ise *Zeman Biur* geldiğinde bu ürünleri yemek herkes için yasak hale gelir ve tıpkı *Biur Hamets* konusunda olduğu gibi bu ürünler yakılarak ya da başka bir şekilde yok edilmelidir (*Yad* – *Šemita Veyovel* 7:3). Rambam’ın *Yad Ahazka* adlı eserini açıklayan *Kesef Mişne* ise, diğer görüşü destekleyen pasuklara dikkati çekmektedir. Uygulamada *Alaha*, bu değil, önceki görüş doğrutusundadır.

“Sahipsiz” olması gereken ürünler sadece yedinci yılda olgunlaşmış olanlarla sınırlı değildir. Olgunlaşmaları sekizinci yıla sarkan ürünler de benzer bir şekilde sahipsizdir. Dolayısıyla fakirler, *Šemita* yılı çıkışında, yani sekizinci yılda [yeni döngünün ilk yılında], “ikinci yağmura” kadar olan sürede, tıpkı *Šemita* yılında olduğu gibi serbestçe bağ ve bahçelere girip meyveleri alabilirlerdi (*Mišna* – *Ševiūt* 9:7). “İkinci yağmur”un tarihi, Rabi Meir’e göre 7, Rabi Yeuda’ya göre 17, Rabi Yosi’ye göre 23 Mar-Heşvan’dı (*a.y.*, Rabi Pinhas Keati o.a.).

Ülken’deki – Dolayısıyla *Šemita* yılına ait tarımsal ürünler Erets-Yisrael’in dışına çıkarılamaz (*Mišna* – *Ševiūt* 6:5). Bu nedenle, [normal şartlarda bu yıl boyunca isteyen tarlalara girmesini engelleme hakkı olmamasına karşın] Ülke sınırlarına yakın yaşayan komşu yabancı ülke sakinlerinin baskın yapıp bu ürünleri almamaları için bekçiler ve güvenlik görevlileri yerleştirilirdi.

⁶ Toprağın dinlendiği [yılın] ürünü, sizin için yenebilir olacaktır – senin, kölen, cariye ve seninle [geçici olarak] yaşayan ücretli işçinle mukimin için. ⁷ Ülke'nin tüm ürünü hem çiftlik hayvanların hem de Ülken'deki yabancı hayvanlar için de yenebilir olacaktır.

Üzümlelerini toplama – Bağ, tüm ağaç meyveleri için örnek niteliğindedir. Dolayısıyla Şemita yılına ait ağaç meyvelerini normalde olduğu şekilde toplamak ayrı bir yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 201. Bu meyveler yeme amacıyla daha küçük miktarlarda ve bu yılın özelliği akılda tutulacak şekilde biraz farklı yöntemler kullanılarak toplanır (*Sefer Ahinuh*).

[Çünkü] Ülke için bir tatil yılı olacaktır – “Yani Ülke'nin toprağı için bir tatil yılı olacaktır. Dolayısıyla bu yıl boyunca toprak üzerinde herhangi bir iyeliğin yoktur” (İbn Ezra). Bu yıl içinde toprak, sanki hiç ürün vermemiş gibi farz edilecektir ve tarladaki tüm ürün sahipsizdir; dolayısıyla üzerinde herkesin eşit hakkı vardır (*Daat Mikra*).

Tatil – İbranice **Şabat**on. Krş. 23:24 açık.

6. Toprağın dinlendiği [yılın] ürünü – *Daat Mikra*. İbranice **Şabat Aarets**. Ya da “toprak dinlendiği sırada yetişenler” (*The Living Torah*). Tora bu dinlenmeye rağmen, toprağın kendiliğinden yetiştirdiği [*Sefihin* adı verilen] ürünlerin yenebileceğini söylemektedir (Saadya Gaon; İbn Ezra; Ramban). Önce de belirtildiği gibi bu serbestiye rağmen, Hahamlarımız bu ürünlerin yenmesini de yasaklamışlardır (bkz. ö.p. açık.).

Sizin için – Hepiniz için (İbn Ezra).

Yenebilir – Tam çeviriyle “yemelik”. Dolayısıyla Şemita yılına ait ürünleri yeme yasağı yoktur. Yeme serbestisine içmek ve vücuda sürmek de dahildir. Başka bir deyişle bu yıla ait üzümde elde edilmiş şarap içilebilir, zeytinden elde edilen yağ vücuda sürülebilir [ama sürme sadece normalde sürülen şeyler için serbesttir. Örneğin bir şarap ya da sirke sürülemez] (*Mişna* – Şevüit 8:2).

Yeme serbestisi sadece, toprağın işlenmediği bu yıl içinde kendiliğinden yetişen ürünler için geçerlidir. Ama eğer bir kişi yasağı delip toprağı işlerse, elde ettiği ürün, onu başkalarının erişimine açsa bile yenemez (*Mizrahi*; *Beer Yitshak*).

Şemita yılına ait ürünleri sadece yeme serbestisi vardır. Fakat bu ürün, üzerindeki kutsiyet nedeniyle alınıp satılamaz (*Talmud* – *Behorot* 12b; *Yad* – Şemita *Veyovel* 6:1-2), yemek dışındaki bir amaç için [örneğin, boyama, leke çıkarma gibi amaçlar için] kullanılamaz (*Talmud* – *Suka* 40a-b;

Talmud – *Bava Kama* 101a), aktif bir şekilde yok edilemez (*Talmud* – *Menahot* 84a), çürütülemez [yenmeyen kısımları bile öylesine çöpe atılamaz; kendiliğinden çürümeye bırakılmalıdır] (*Talmud* – *Pesahim* 52b), bu ürünlerden tedavi amacıyla yararlanılamaz (*Mişna* – Şevüit 8:1). Ayrıca bu yıla ait tahıl ürünleri *Minha-korbanı* olarak, şarap da *Neseh* olarak *Bet-Amikdaş*'a getirilemez (*Torat Koanim*).

Sen – Bu, bir kişinin, kendi toprağında bir yıl önceki hasattan düşen tohumların yeşermesi sonucu yetişen ürünü yemeye hakkı olduğunu gösterir (İbn Ezra). Yani bu ürünleri herkesin kullanımına açması, onu bu ürünü yemekten men etmez.

Sen, kölen, cariye – Tora “... yedinci [yılıda, toprağı] kendi haline bırakacak, onu terk edeceksin. Halkımın dışkınları [tarlada bulduklarını serbestçe] yiyecek...” (Şemot 23:11) dediği için, Şemita yılında tarladaki ürünleri sadece fakirlerin yiyebileceği sonucuna varabiliriz. Tora bu yüzden burada “sen, kölen, cariye” demekte, [köle ve cariyeye sahip olacak kadar zengin] efendilerin de, bu yıla ait ürünleri yemeye en az fakirler kadar hakkı olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla bir kişi kendi tarlası üzerindeki iyeliğinden feragat ettikten sonra bu üründen kendisi de yiyebilir (*Torat Koanim*; Rabenu İlel o.a.; Raşi; *Mizrahi*).

[Geçici olarak] Yaşayan – İbranice **Lagur** fiili. Bkz. Bereşit 47:4 açık.; bkz. *Pesah Agadası* s. 76, *Bir süre kaldı* k.b.

Ücretli işçinle mukimin – Yahudi olmasalar bile, bir Yahudi'ye bağlı işçiler ya da onunla yaşayanlar ve yabancı misafirler Şemita yılına ait ürünleri yiyebilirler (*Torat Koanim*; Raşi). Fakat bu ürünlerin Erets-Yisrael dışına çıkarılması yasak olduğundan (s.p. açık.), burada bahsedilen türdeki bir bağlantı yoksa, Yahudi olmayan birine bu ürünler verilemez (*Maskil Ledavid*; *Yad* – Şemita *Veyovel* 5:13).

7. Çiftlik hayvanların ... yabancı hayvanlar – “Sana ait çiftlik hayvanları ve Ülke'deki, iyeliğinde olmayan yabancı hayvanlar bile bu yıla ait ürünü yiyebilir (İbn Ezra). Onları bundan men edemezsin zira bu yıl içinde bu ürünlerin sahibi sen değilsin” (*Daat Mikra*). Yine de bu yiyeceklerin kutsiyeti nedeniyle, insanların

ח וספרת לך שבע שבתות שנים שבע פעמים והי לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה:

8

Yovel mitsvasının temelinde insan zekasının kavrayamayacağı çok derin sırlar olduğu açıktır. Yine de bu mitsvanın amacının anlaşılır tarafı da görülebilir. *Şemita* ve *Yovel* kuralları, kesin olarak, bu dünyanın ve her şeyin Tanrı'ya ait olduğu mesajını içerir. *Yovel* yılında her toprağın orijinal sahibine dönmek anlamı da budur; Tanrı “bu toprağı en başta kime vermeyi uygun gördüysem, toprağı ona geri vermelisiniz” demektedir. İnsan, neyin kime ait olması gerektiğinin Tanrı tarafından belirlendiğı ve er ya da geç her şeyin bir şekilde sahibini bulacağı gerçeğine odaklandığı takdirde, haksızlık ve hırsızlıktan uzaklaşacaktır. Zira haksız olarak elinde tuttuğı bir şey varsa, *Yovel* mitsvasının verdiği mesaj gereğı, Tanrı bir olaylar zinciri yaratacak ve bunu onun elinden alıp, orijinal sahibine geri verecektir. Bu kişinin elinde kalacak tek şeyi işlediğı günahtır (*Sefer Ahimuh*).

Şemita ve *Yovel* döngüleri aynı zamanda insana, hayatını nasıl çekip çevireceğı konusunda da ders verir. *Şemita* döngüsünün yedi yılı, insanın yetmiş yıllık hayatına denk gelir. Teilim'de dendiğı gibi, “yıllarımızın süresi [ortalama] yetmiş yıldır...” (Teilim 90:10). Tıpkı *Şemita* yıllarında olduğu gibi, insan hayatının ilk altı on yılını eğitim alıp hayatını kazanmaya adanmış, yedinci on yılda köşesine çekilip, Gelecek Dünya'yı düşünmeye başlamalıdır. Elinden geldiğı kadar çok Tora çalışıp, mümkün olduğu kadar çok mitsva yapmalıdır. Tıpkı yedinci yılda kişinin tarlasını herkesin kullanımına açması gibi, bu kişi de artık servetini kendisine saklamamayı ve başkalarıyla paylaşmayı bilmelidir. Gelecek Dünya, *Şabat* gibidir. Yanında hiçbir şey götürmeyecektir. Ona sadece öğrendiğı Tora ve yaptığı mitsvalar eşlik edecektir.

Yovel yılının da benzer bir mesajı vardır. İnsan yaşamının yetmiş yılının ilk on yılı, hayatın ne olduğunu bilmediğı çocukluk yıllarıyla geçtiğı için sayılmaz. Dolayısıyla asıl verimli olacağı yıllar 10-60 yaş arasındaki elli yıldır. Bu elli yıl, *Yovel* döngüsüne paraleldir. Tora [tam çeviriyle] “elli yılı kutsamamızı” (p. 10) istemektedir. Dolayısıyla insan aktif olarak geçirdiğı bu yıllarını, Tora'nın emirlerine bağlı kutsal bir yaşam geçirerek değerlendirmelidir. Zira elli yılının sonunda “özgürlük ilan edilecektir” (p. 10) – insanın

bedeni yavaş yavaş körelmeye başlayacak, fiziksel kapasitesi zayıflayacak, dünyevi bağlar gevşeyecektir. Artık “herkesin atasal mülküne ve ailesinin yanına döneceğı” (p. 13) zaman yakındır. Artık ruh, Tanrı'nın Onurlu Tahtı'nın altındaki ebedi yaşamına gitmeye hazır hale gelir. Bu nedenle geçici zevkler peşinde koşmanın vakti değildir. Ve insan, gelecek yaşamda ruhunun huzura erişmesi için onu bu dünyada hazırlamalıdır (Abravanel; Alşeh; *Meam Loetz*). Hahamlarımız'ın söyledikleri gibi, “[Sadece] *Şabat* öncesinde hazırlık yapan, *Şabat* günü yemek yiyebilecektir”.

8. Kendine ... sayacaksın – Hitap, o dönemde *Sanedrin*'in başkanı olan Moşe'ye yöneliktir. Dolayısıyla *Yovel* için sayım yapma emri yalnızca *Sanedrin*'in sorumluluğundadır (*Torat Koanim*). *Bet-Din*, *Şemita* yılına kadar her yılın, *Yovel* yılına kadar da her *Şemita*'nın sayısını tutmakla yükümlüdür. Bu sayım, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 129 (*Sefer Ahimuh*).

Yedi – Yedi sayısı, dünyevi bir sürecin tamamlanışını temsil eder. Tora'da bu sayıya çokça rastlamamızın bir nedeni budur. Buna bağlı olarak *Şabat* günü ve *Şemita* yılı, Yaratılış'ın bütününün Tanrı'ya ait olduğunu sembolize eder. *Yovel*'le sonuçlanan yedi adet *Şemita* döngüsü de bu kavramı güçlendirmektedir. Bu nedenle, pasukta yedi *Şabat* yılından bahsedilmektedir (*Sefer Ahimuh*).

Şabat yılı ... yedi kez yedi yıl – “*Şabat* yılı” – yani tarımsal işlerden el çekmeyi gerektiren, yedi yılda bir gelen *Şemita* yılı. İfadenin “pasuğun sonunda bahsedilen kırk dokuz yılın son yedi yılını arka arkaya yedi *Şemita* yılı olarak kutlayıp sonra *Yovel* yapın” şeklinde anlaşılması için, Tora “*yedi kez yedi yıl*” diyerek yedi yılda bir gelen normal *Şemita* yılıyla sonuçlanan yedi tane ardışık dönemi ifade ettiğini belirtmiştir (*Torat Koanim*; Raşi; *Korban Aaron*).

Alternatif olarak bu, *Şabat* sözcüğünün aynı zamanda “*hafta*” anlamına da gelmesi nedeniyle (bkz. 23:15 açık.), “*yedi yıllık bir dönem*” şeklinde de anlaşılabilir. Başka bir deyişle “*Kendine yedi yıl haftası*” [=her biri yıllardan oluşan yedi hafta] sayacaksın – [yani] *yedi kez yedi yıl*” (*Daat Mikra*).

[88. Yovel]

⁸ “Kendine yedi *Şabat* yılı sayacaksın – [yani] yedi kez yedi yıl. [Böylece] Bu yedi *Şabat* yılının [toplam] süresi kırk dokuz yıl olacaktır.

☛ **Sonuç.** Bene-Yisrael, Yarden nehri’ni geçip Erets-Yisrael’e girdikleri andan itibaren, *Hala* (Bamidbar 15:17-21), *Orla* (19:23-25) ve *Hadaş* (23:14) mitsvalarıyla yükümlü hale gelmişlerdir. Benzer şekilde bu andan itibaren *Şavuot* bayramında İki Ekmek’ten oluşan özel *Minha-korban*ından (23:17) sorumlu olmuşlardır. Yarden nehrini geçtiklerinden sonraki on dört yıl boyunca Bene-Yisrael, Ülke’nin fethi ve kabileler arasında paylaştırılmasıyla meşgul olmuşlar, bundan itibaren tarla ürünlerinden *Maaser* ayırma yükümlülüğü (bkz. 7:14 açk.) başlamıştır. Bu aşamada artık herkes herkesin toprağını ve mülkünü tanıdığı için, *Şemita* yılı için sayıma başlanmıştır. Ülke’deki yirmi birinci yılda ilk *Şemita* yılı, altmış dördüncü yılda da *Yovel* (bkz. sıradaki bölüm) kutlanmıştır.

Tora’nın *Şemita* yılı ile ilgili yasağı, ekim, hasat, bağ budaması ve bozumu hakkındadır [*Omer* adlı *Minha-korbanı* (23:9) için yapılan kesim ise *Şemita* yılında bile yapılır]. Bu nedenle bir kişi sadece bu dört fiili yaptığı takdirde cezaya layık olur. Bu konuda “bağ”, tüm ağaçlar için bir örnektir (*Yad – Şemita Veyovel* 1:2). Ayrıca ağaçlardaki budama, verim arttırma amaçlı olduğu için, topraktaki ekimle denk konumdadır. Benzer şekilde bağ bozumu ve meyve toplanması da, hasada denktir. Buna rağmen Tora budama ve bağ bozumunu ayrıca açıklamıştır. Bu da, ekim ve hasadın sadece bu iki türevinin “Tora’ca” cezayı hak edeceğini öğretme amaçlıdır. Tora diğer türevler için ise ceza öngörmüş değildir. Yine de Hahamlar bu konuda benzer bir yaptırım belirlemişlerdir.

Raşi ve Ramban arasında, tarlanın sürülmesinin de Tora’nın mı (Raşi) yoksa Hahamlar’ın mı (Ramban) öngördüğü bir yasak olduğu konusunda görüş ayrılığı vardır. Tora’nın açıklamadığı diğer türevleri Ramban şu şekilde örnekler: Toprak için kazı yapan ya da toprağı süren, [taşları ve yabancı maddeleri] temizleyen, toprağı gübreleyen ve bu gibi, toprağı tarıma elverişli hale getirecek işlemleri yapan, benzer şekilde ağacın bir dalını eğip [kök salması amacıyla] toprağı gömen, dikili bir ağaca aşılama yapan ve bu gibi, ağacı daha verimli hale getirecek işlemleri yapan kişi, bu türevleri ihlal etmiş olur (*Yad – Şemita Veyovel* 1:4).

p. 6 ve p. 7’den anlaşıldığı kadarıyla *Şemita* yılına ait ürünlerin yenmesinde bir sakınca yoktur. Ama bu ürünler üzerinde iyelik iddia etmek ya da bu anlama gelecek şekilde davranmak yasaktır. Bu konu yukarıda açıklanmıştır.

Şemita mitsvasının temelindeki ana fikir ve amaçlara *Şemot* 23:11’deki açıklamalarda değinilmiştir. Orada söylenenlerin yanında p. 2’deki açıklamalarda da belirtildiği üzere, Ülke’nin temel geçim kaynağı olan tarımdan bu yıl boyunca el çeken toprak sahipleri için olduğu kadar, tarlalara gidip serbestçe yiyecek toplama hakkı olan fakirler için de rahatça Tora öğrenmek mümkün olurdu. *Şemita* yılının çıkışında, kralın tüm halkı toplayarak onlara Tora okumasını gerektiren mitsva da (bkz. Devarim 31:10-13), olasılıkla bu öğrenimin bitimini işaretlerdi (*Daat Mikra*).

Şemita mitsvası toprağın gerçek Sahibi’nin Tanrı olduğu mesajını verir. Bunun yanında, fakirlerin sürekli olarak çektiği sıkıntıyı biraz olsun anlama ortamı yaratır. Fakir kişi, kendisi ve ailesi için yiyecek olup olmayacağı konusunda kesintisiz bir endişe içindedir. Zenginin ise böyle endişeleri yoktur. Tarlasında, bağ ve bahçesinde dolaşırken fakirin durumunu aklına bile getirmez. Tarımsal işlerden uzak durması gereken *Şemita* yılı geldiğinde ise yiyeceğinin nereden geleceği konusunda düşünmeye başlar. Dolayısıyla buna odaklanıp, kendisinin yedi yılda bir yıl boyunca hissettiği endişeyi, fakirin kesintisiz olarak hissettiğine yoğunlaşmalıdır. Bu şekilde ona karşı sempati duyacak, normal zamanlarda da fakire destek olacaktır (*Meam Loetz*).

Şemita yılıyla ilgili mitsvalardan biri, Devarim 15:2’de verilen, borçların affıyla ilgili mitsvadır. Tora burada özellikle Ülke’nin kutsiyetine ve dolayısıyla bu mitsvayla ilgili sadece tarımsal kısma değinmiştir. Tarımsal yasaklar konusunda *Yovel* yılı (bkz. s.p. v.d.) *Şemita* yılı ile aynı olmasına karşın, *Şemita* yılından farklı olarak *Yovel* yılı borçları silmez.

8-22. Yovel. Yedi yılda bir *Şemita* adlı özel bir yılın kutlanmasının yanında, bu yedi yıllık devrelerden yedi tanesinin ardından, ellinci yıl “*Yovel*” adı altında her şeyin bir anlamda “sıfırlandığı” bir yıl olarak kutlanacaktır.

ט והעברת

שופר תרועה בתחדש השבלי בעשור לחדש ביום הכפאים
תעבירו שופר בכל-ארצכם: וקדשתם את שנת החמשים שנה
וקראתם דרור בארץ לכל-ישביה יבל הוא תהיה לכם ושבתם
איש אל-אחוזתו ואיש אל-משפחתו תשוב:

10

durumlar için (bkz. Şemot 21:5), efendi-köle arasındaki sevgi bağı da bu mitsvayı daha zor hale getirir. Bu nedenle insanların kalplerini bu konuya çekmek, bu mitsvayı ihmal etmemeleri konusunda onları uyarmak, Şofar çalmanın amaçlarından biridir. Ayrıca Şofar'ın her yerde çalınması, kölelerin serbest bırakılmasının efendi konumundaki herkes için geçerli bir mitsva olduğunu hatırlatır ve Hahamlarımız'ın psikolojik bir bakışla söyledikleri “çoğunluğun sıkıntı çekmesi, [bu sıkıntıyı çeken bireyler için bir tür] tesellidir” sözleriyle dile getirdikleri üzere, her efendi için bu “zor” mitsvayı yapmak daha kolay hale gelir (*Sefer Ahinuh*).

Ülkeniz'in tümünde Onarım Günü'nde – Yani *Yom Kipur*'da. Onarım “Günü”nde – yani gündüz vakti. Özellikle o günde – Şabat bile olsa (*Torat Koanim*).

Yovel yılı Roş Aşana'da başlamasına rağmen, bu yılı ilan eden Şofar'ın *Yom Kipur*'da çalınmasının olası bir nedeni, Roş Aşana'da Şofar çalmanın her yıl zaten yapılan bir şey olmasıdır. Fakat elli yılda bir *Yom Kipur*'da Şofar çalmak özel bir durumun göstergesidir (*Daat Mikra*) [Not: Günümüzde *Yom Kipur* çıkışında çalınan Şofar'ın Tora'nın bu emriyle ilgisi yoktur. Sadece orucun bitimini vurgulayan geleneksel bir uygulamadır.]

Duyurmalısınız – Çoğul kullanım bir kuralı öğretir: Her ne kadar mitsvanın ilk muhatabı *Bet-Din* ise de, *Yovel* yılındaki *Yom Kipur*'da Şofar çalma gerekliliği, sadece *Bet-Din*'in değil, Ülke genelindeki her bireyin yükümlülüğüdür (*Talmud* – Roş Aşana 30a; *Yad* – Şemita Veyovel 10:10; Ramban).

10. Bu elliinci yılı kutsayacak[sınız] – *Yovel* yılının başında *Bet-Din* bu yılın kutsiyetini “bu yıl Tanrı Adına kutsaldır” sözleriyle ilan eder (*Torat Koanim*; *Talmud* – Roş Aşana 8b; Raşi). Söz konusu kutsiyet ilanı, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 131 (*Sefer Ahinuh*). *Talmud*'da (Roş Aşana 8b) bu ilanın Roş Aşana'da

mı yoksa *Yom Kipur*'da mı yapıldığına dair bir görüş ayrılığı vardır. Her durumda, tıpkı Şemita yılı gibi, *Yovel* yılının kutsiyeti de Roş Aşana'dan itibaren başlar (*Talmud* – Roş Aşana 8b; *Talmud Yeruşalmi* – Roş Aşana 1:2).

Bu yılın kutsiyeti, ayrıca tarımsal işlerden uzak durmak ve köleler için özgürlük ilan etmekle ifade bulacaktır (İbn Ezra).

Ülke'de – İbranice **Baarets**. Aslında kurala göre *Yovel* yılında Yahudi kölelere özgürlük verilmesi sadece Erets-Yisrael değil, tüm dünya için geçerlidir. “Ülke'de” sözcüğü, *Yovel* kurallarının Erets-Yisrael'de geçerli olduğu sürece, Diaspora'da da geçerli olduğunu, Erets-Yisrael'de geçerli olmadığı sürece Diaspora'da da geçerli olmaya-çağını öğretme amaçlıdır (*Talmud* – Roş Aşana 9b). Dolayısıyla sözcüğün çevirisi, diğer bir anlamıyla “yeryüzünde” şeklinde de yapılabilir (*The Living Torah*; bkz. Bereşit 1:1).

Yovel kurallarının uygulanması, *Bet-Amikdaş*'ın mevcudiyetine bağlı değildir. Bu kurallar, Yahudiler'in büyük çoğunluğunun, her kabile kendi bölgesinde olmak üzere düzenli bir şekilde Erets-Yisrael'de yaşadığı dönemler için geçerlidir. Bu, pasukta “[Ülke'nin] tüm sakinleri için” denmesinden öğrenilir (*Talmud* – *Arahin* 32b). Dolayısıyla, Yarden nehrinin doğusundaki bölgede yaşayan (Yeoşua 22:9) [ve ilk sürülen kabileler olan] Reuven, Gad ve yarı-Menaşe kabileleri Asurlular tarafından sürüldükten sonra, *Yovel* kuralları yürürlükten kalkmıştır (*Yad* – Şemita Veyovel 10:8). Yine de bu sürgünün ardından bile, Yeuda halkının, dönemin ileri gelenlerinin talimatı doğrultusunda *Yovel* kurallarını uygulamaya devam ettikleri görülmektedir. Zira Peygamber Yehezkel, Yeuda halkını sertçe azarlarken, günahları nedeniyle gelecek yıkım sonucunda *Yovel*'in tamamen iptal olacağından bahsetmektedir (krş. Yehezkel 7:12-13).

Tora'nın kanununa göre, *Yovel* kutlanmadığı zaman, Şemita da kutlanmaz. Buna rağmen

⁹ [Sonra,] Yedinci ayda, ayın onunda kesik Şofar sesi duyuracaksın. Şofar [sesini] Ülkeniz'in tümünde Onarım Günü'nde duyurmalısınız. ¹⁰ Bu ellinci yılı kutsayacak, tüm sakinleri için Ülke'de özgürlük ilan edeceksiniz. Bu [yıl] sizin için Yovel olacak, herkes [atasal] mülkünü geri alacak, herkes ailesine geri dönecektir.

Bu yedi Şabat yılının [toplam] süresi – Yani bu yedi Şemita yılı, her yedi yılda bir kez olmak üzere, toplam 49 yıllık bir süre içinde kutlanacaktır (Raşi; Mesiah İlemim).

Kırk dokuz yıl olacaktır – Pasuğun öncesinde açıklanan “yedi tane yedi yıl” ifadesi göz önünde tutulduğunda bu basit bir hesap olduğuna göre gereksiz bir detay gibi görünmektedir. Fakat Tora bunu, özellikle vurgulayarak bir mesaj vermektedir: “Bu kırk dokuz yıl boyunca Sözüm’e karşı gelip Şemita yıllarını gerektiği gibi uygulamamış olsanız bile, kırk dokuz yıl sonunda yine de Yovel kutlamasını yapmalısınız”(Torat Koanım; Raşi; Mizrahi; Sifte Hahamim).

Sforno farklı bir açıklama getirir: İki tür takvim vardır: ay takvimi ve güneş takvimi. Yahudi takvimi her ne kadar ayı bağlı bir takvimse de, bayramların belirli mevsimlere rastlayabilmesi için artık yıl sistemini kullanır ve bu şekilde güneş yılına paralel ilerler. Yaklaşık 354 gün olan ay yılı, yaklaşık 365 gün olan güneş yılına göre 11 gün eksik olduğu için, kırk dokuz ay yılı ile kırk dokuz güneş yılı arasında 539 gün fark olacaktır, ki bu yaklaşık 1,5 yıllık bir farktır! Tora bu yedi Şemita döngüsünün toplam kırk dokuz yıl olacağını söylemekle bir noktayı açıklığa kavuşturmaktadır: “Bu sayacağınız yedi yıl, ay değil, güneş takvimine göre olmalıdır – ki bu sayede, toplam süre, güneş yılına paralel giden Yahudi takvimine göre kırk dokuz yıla eşit olacaktır”.

9. Yedinci ayda, ayın onunda – 10 Tışri (bkz. 23:27). Pasuğun devamında bunun “Onarım Günü'nde”, yani Yom Kipur'da yapılacağı söylenmiş olmasına karşın burada Tora, bu cümle için gerekli olmasa da, yedinci aydan tekrar bahsetmiştir. Bunun başka bir amacı vardır: Burada, Yovel yılındaki Yom Kipur'da Şofar kullanılarak Terua (kesik sesler) çalınması emredilmektedir (s.a.). Tora Roş Aşana ile ilgili olarak da bunun “Terua Günü” (Bamidbar 29:1) ve “Terua ile anımsama” (23:24) günü olduğunu söylemekte ama bu Terua'nın ne ile [=Şofar]’la mı yoksa borazanla mı] çalınması gerektiğini açıklamamaktadır. Roş Aşana'da çalınanın Şofar olduğu, her iki pasukta (burası ve 23:24) yer alıp bir köprü görevi gören “yedinci ayda” ifadesi ile öğrenilmektedir. Bu ifade, bu ay içinde çalınan tüm Terualar'ın, her yönden eşit kurallara sahip olduğunu öğretir (Talmud – Roş Aşana 34a).

Yani Yovel yılının 10 Tışri gününde (Yom Kipur) olduğu gibi, her yıl 1 Tışri tarihinde de (Roş Aşana) Terua, “Şofar”la” çalınır ve her iki çalış da aynı kurallara göre yapılır, her ikisi için aynı bera-halar söylenir (Meam Loez. Ayrıca bkz. Bamidbar 29:1 açk.).

Kesik Şofar sesi – İbranice Şofar Terua. Bkz. 23:24. Bu Şofar çalışının temelinde Yahudi kölelerin özgürlüklerine kavuşmaları ve toprak-ların orijinal sahiplerine geri dönmelerinden kay-naklanan sevinç vardır (Sforno).

Yukarıda belirtildiği gibi Yovel yılında çalınan Şofar, Roş Aşana'da çalınanla tamamen aynı stilde çalınır. Dahası bu yıldaki Yom Kipur'da ayrı-ca, Roş Aşana günü Musaf duasında okunan Amida da aynı şekilde [Malhuyot, Zihronot ve Şofarot bölümleri içerecek şekilde] okunurdu (Mişna – Roş Aşana 3:5; Rabi Pinhas Keati o.a.; bkz. 23:24 açk.).

Duyuracaksın – İbranice Veaavarta. Bu sözcüğün tam anlamı “geçirmek; bir yerden bir yere aktarmak” şeklindedir. Fakat buradaki anlamı, tıpkı Şemot 36:6'da olduğu gibi, ilan şek-lindedir. Başka bir deyişle bu yılın Yovel yılı olduğu, kölelerin özgürlüklerine kavuştukları ve toprakların orijinal sahiplerine geri döndüğü, Ülke çapında çalınacak Şofarlar'la duyurulacaktır (Talmud – Roş Aşana 34a; Raşi).

Pasukta “kesik Şofar sesiyle duyuru yapma” konusu iki kez geçmektedir. İbranice söz dizilim-i-ne göre bunlardan ilki “duyur kesik Şofar sesiyle” şeklindeyken, ikincisi “Şofar [sesi] duyurum” şek-lindedir. Normal şartlarda “duyuru” [tam anlamıyla “geçiş”, Tekia adı verilen] uzun bir sesle (Tu-u-u-u-u-u-u-e) yapılır. Pasuktaki bu iki ters sıralama, Terua, yani kesik Şofar sesi çalın-madan önce ve çaldıktan sonra uzun birer Tekia çalınması gerektiğini öğretir. Dolayısıyla Şofar çalışını, “temelde” Tekia-Terua-Tekia şeklindedir. Ayrıca bkz. Bamidbar 29:1 açk.

Yovel yılında Şofar çalmak, Tora'nın 613 emrinden biridir. Mıtsvat Ase No. 130. Şofar sesi insanın kalbini kıpırdatma özelliğine sahiptir. Uzun yıllar yanında çalışan kölenin ayrılacak olması, bir efendi için kolay bir durum değildir. Özellikle kölenin efendisini sevdiği için özgür-lüğünden feragat ederek kulağını deldirdiği

יֵא יוֹבֵל הוּא שָׁנָה

הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָּכֶם לֹא תִזְרְעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־סִפְיָהֶּיָּה
וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נִזְרֵיהָּ:

asıl sahiplerine geri döner (Raşi; bkz. p. 28). Dolayısıyla Erets-Yisrael’de toprak satışı gerçekleştiği zaman, bu daha çok *Yovel* yılına kadar olan süreye bağlı bir kira şeklindedir (bkz. p. 23).

Yisrael kralı Ahav’ın, Navot adlı birinden, toprağını kendisine devretmesini istediği ama diğerinin bunu reddetmesi sonucunda Ahav’ın başarılı olamadığı görülmektedir (Melahim I 21:3). Bu da, Bene-Yisrael içinde toprak bölüşümünün son derece kati ve kutsal olduğunu, kralın bile bunu değiştirme gücüne sahip olmadığını ortaya koyan çarpıcı bir örnektir (*Daat Mikra*).

[Atasal] Mülkünü – İbranice *Ahuza*. Bu sözcük “*Ahaz* – *Tutmak*; *Kapmak*” kökünden türemiştir. Bu iki yönlü bir elde tutuştur. Toprak ve sahibi olan aile arasında kopmaz bir bağ söz konusudur; tıpkı sahibin toprağı elinde tutması gibi, toprak da sahibini tutar. Dolayısıyla herhangi bir sebeple el değiştirmişse bile, bu durum *Yovel* yılında sona erer ve toprakla sahibi birbirine kavuşur (krş. Radak, *Şeraşim*). Yine de bu kişiler o toprağı, tarımsal işlerin yasak olduğu *Yovel* yılı bitene kadar işleyemez, ürünlerini toplayamaz.

Herkes ailesine geri dönecektir – Bu kural doğrultusunda, altı yıllık hizmetin bitiminde kulağı delinmek suretiyle köleliğe devam etmeyi tercih etmiş Yahudi köleler de, ister kısa isterse de uzun bir süre için kölelik etmiş olsunlar, serbest kalırlar (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Kiduşin* 15a; Raşi).

Rabi Yohanan ben Beroka’nın oğlu Rabi Yişmael kölelerin serbest bırakılması ve toprakların sahiplerine geri dönüşünü şu şekilde resmeder: “*Yovel* yılının başındaki *Roş Aşana*’dan *Yom Kipur*’a kadar olan sürede köleler efendilerinin yanından ayrılmazlar, ama çalışmazlardı. Onun yerine birlikte yiyip içerler, neşelenirlerdi ve başlarında taç benzeri bir başlık bulunurdu. *Yom Kipur* geldiğinde *Bet-Din Şofar* çalar, köleler evlerine, topraklar da orijinal sahiplerine geri dönerdi” (*Talmud* – *Roş Aşana* 8b). Başka bir deyişle *Yovel* yılındaki *Şofar*, neşeli kutlamalar eşliğinde tüm halkın eşit oluşunu işaretlerdi (*Daat Mikra*).

11. Bu ellinci yıl sizin için Yovel olacaktır – Kutsiyet taşıyan vakitlerin [örneğin *Şabat* ve bayramların] bitiminde, kutsiyet bir süre daha devam eder (bkz. 23:32 açık.). Bu prensipten yola çıkarak, *Yovel* yılının kutsiyetinin, bu yılın çıkışında da [yani *Roş Aşana*’nın ötesinde, ertesi yıldaki *Yom Kipur*’a kadar (Raşi)] devam ettiği sonucuna varılabilir. Tora bu sonuca varmamamız için özellikle “**bu ellinci yıl sizin için Yovel olacaktır**” vurgusunu yapmaktadır. Başka bir deyişle, kutsiyet sadece ellinci yıl için geçerlidir; elli birinci yıla sarkma olmayacaktır (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Roş Aşana* 8b; Raşi).

Yovel kuralları gereği köleleri serbest bırakmak, Bene-Yisrael’i düşman ulusların baskısından koruyan bir etkidir. Dolayısıyla “*sizin için Yovel olacak*” ifadesi aynı zamanda “siz de düşmanlarınızın baskısından kurtulacaksınız” anlamına da gelebilir. Aksi durum ise Tanrı’nın, Peygamber Yirmeyau aracılığı ile aktardığı şu sözlerde dile getirilmiştir: “Siz, herkesin kardeşi ve herkesin akrasını özgürlük ilan etmesi konusunda Beni dinlemediniz. [Buna karşılık] Ben de sizin için bağımsızlık ilan edeceğim [= sizi Kendim’den özgür kılmuş gibi davranacak, üzerinizden özel korumamı da kaldıracığım].” – Tanrı’nın Sözü – ‘Kılıca, salgıma, açlığa [teslim olacaksınız]. Sizi, bölgenin tüm krallıkları için dehşetten titreyen [bir av] haline getireceğim” (Yirmeyau 34:17) (Sforno).

Alternatif olarak “*sizin için Yovel [sadece] bu ellinci yıl olacaktır*. Ellinci yıldan başka bir yılı *Yovel* ilan edemezsiniz” (*Aamek Davar*; *Daat Mikra*).

[Bu nedenle] – İbn Ezra.

Ekim yapmayın – *Yovel* yılında toprağı işleme yasası, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 202. *Şemita* için aynı emir toprak ve ağaçlar için iki mitsva olarak listelenmiştir (p. 4). *Yovel* için ise, Tora sadece toprakla ilgili yasaktan bahsetmiştir. Yine de ağaçla ilgili yasak da toprakla ilgili bu yasağa dahildir (*Sefer Ahimuh*).

Biçmeyin ... toplamayın – “Bunların sahibi siz değilsiniz; bu yılın ürünleri ‘sahipsiz’dir ve isteyen herkes gelip alabilir”.

¹¹ “Bu ellinci yıl sizin için *Yovel* olacaktır; [bu nedenle] ekim yapmayın, [bu yıla ait] kendiliğinden yetişen ürünleri biçmeyin ve kendinize ayırdığınız [üzümleri] toplamayın.

Hahamlarımız, *Şemita* uygulamalarının aynen devam ettirilmesi kararını almışlardır. Bu yüzden günümüzde de *Şemita* yılına dair yasaklar [Tora’nın değil Hahamlar’ın öngördüğü kuralları şeklinde] yürürlüktedir. Örneğin II. *Bet-Amikdaş* döneminde de *Yovel* yılının kutlandığına dair bir kanıt yoktur. Buna rağmen Rambam, bu yılın yine de göz önünde tutulduğunu kaydeder; zira *Şemita* kurallarının uygulanabilmesi için, ellinci yıl olan *Yovel*’in hesabının da tutulması gerekiyordu (*Yad – Şemita Veyovel* 10:3). II. *Bet-Amikdaş* yıkıldıktan sonra, *Yovel* yılı sayılmamaya başlanmış, sadece yedi yılda bir *Şemita* yılı olacak şekilde yedi yıllık sayımlarla yetinilmiştir (a.k. 10:5; *Daat Mikra*).

Özgürlük ilan edeceksiniz – *Targum Onkelos*. “Özgürlük” anlamındaki sözcük **Deror** (krş. 14:4 a.çk.), “**Dar** – Barınmak” kökünden türemiştir ve kişinin başka herhangi bir kişiden bağımsız olup canının istediği yerde barınabileceğini ifade eder (*Torat Koanim*; *Talmud – Roş Ašana* 9b; Raşi).

Dört tip Yahudi köle vardır. [1] Hırsızlık yapıp borcunu ödemediği için *Bet-Din* tarafından bir başka Yahudi’ye köle olarak satılan bir Yahudi. Bu kölenin hizmet süresi altı yıldır. Köle yedinci yılda serbest kalır. [2] Maddi durumu çok kötü olduğu için kendisini bir başka Yahudi’ye köle olarak satan Yahudi. Normal şartlarda bu köle de altı yıl çalışır ve yedincide serbest kalır. Ama ilkinden farklı olarak bu tipteki köle, kendisini daha uzun süre için de satabilir. Hem bu hem de önceki tipteki köle, altı yıllık hizmet dönemine *Yovel* yılı rastladığı takdirde altı yıl dolmadan önce bile özgürlüğüne kavuşur (Raşi; bkz. p. 40-41). [3] İlk tipteki köle yedinci yılda da özgür olmak istemezse, kulağı bir bizle delinir ve “*zamanın sonuna dek*” hizmete devam eder (*Şemot* 21:5-6) [ikinci tipteki köle ise hizmete devam etmek istese bile kulağı delinmez (p. 39 a.çk.)]. Bu pasukta, ne olursa olsun, kölelerin *Yovel* yılında serbest kalacakları söylendiğine göre, *Şemot* 21:6’daki “*zamanın sonuna dek*” ifadesinin “ebediyen” değil, “elli yıllık *Yovel* döngüsünün sonuna dek” anlamına geldiği anlaşılmaktadır (ayrıca bkz. *Şemot* 21:6 a.çk.). Bu pasuğun sonundaki “*herkes ailesine geri dönecektir*” ifadesi bu tipteki kölenin *Yovel*’de serbest kalmasına yöneliktir (*Talmud – Kiduşin* 15a; Raşi). [4] Noah’ın Soyu İçin Yedi Mitsva’yı yerine getirdiği için Erets-Yisrael’de yaşama hakkına

sahip Yahudi olmayan bir kişinin (*Ger Toşav*) ya da akrabalarının satın almış olduğu ve bir yakını tarafından kurtarılmamış bir Yahudi köle (bkz. p. 47-54) de *Yovel* yılında serbest kalır (p. 54) (krş. *Talmud – Roş Ašana* 9b; *Daat Mikra*).

Kölelerin serbest kalması sadece *Yovel* için geçerlidir. İlk iki tipten birine ait köle çalışırken altı yıl dolmadan önce bir *Şemita* yılı gelirse, konumunda bir değişiklik olmaz, altı yılını doldurana kadar çalışmaya devam eder (*Torat Koanim*).

Bir kişi, kendi özgürlüğünü takdir edebilmesi için başkalarının özgürlüğüne de en az kendinkini kadar değer vermelidir. Kölelerin serbest bırakılması, başkalarının özgürlüğüne de özen göstermeyi ifade eder; dolayısıyla bu yalnızca kölelerin değil tüm ulusun yararına (Pene Yeoşua).

Bu [yıl] sizin için *Yovel* olacak – “Bu yılı *Yovel* olarak adlandıracaksınız”. Sözcük “*koç*” anlamına gelir. Dolayısıyla bu yıla verilen isim, onun kutisiyetini ilan etme amacıyla çalınan ve genelde koç boynuzundan yapılan *Şofar*’a yönelik bir göndermedir (Raşi; İbn Ezra; bkz. *Şemot* 19:13).

Ramban’a göre ise bu sözcük “*Yaval* – Yönlendirmek; Hareket Ettirmek; Nakletmek” köküyle bağlantılıdır ve bu yıl içinde artık tüm kölelerin de serbest kalmasıyla, artık her insanın istediği gibi hareket etme özgürlüğüne sahip olmasına gönderme yapar. Dolayısıyla çeviri serbestçe “bu yıl, hepiniz için, herkesin ailesine ve toprağına döndüğü bir serbesti yılı olacak” şeklinde de yapılabilir. İbn Ezra da, ilk anlamın yanında, bunun “*gönderme; serbest bırakma*” anlamına gelebileceğini kaydeder.

Sizin için – Yani kölelerin serbest kalması sadece Yahudi köleler için geçerlidir (İbn Ezra). Bu kural hem erkek hem de kadın köleler için aynıdır (*Torat Koanim*).

[Atasal] Mülkünü geri alacak – Tam çeviriyle “[*atasal*] mülküne geri dönecek”. Bene-Yisrael Erets-Yisrael’i fethettikten sonra Ülke kabileler arasında pay edilecek her kabileden her ailenin de hangi toprağı alacağı belli olacaktır (bkz. *Bamidbar* 26:53-54 ve 33:54; *Yeoşua* 19:49-51). Bu topraklar ebedi mülk olarak o ailelere aittir ve bir *Yovel* yılından diğerine geçen kırk dokuz yıl süresince bu topraklar herhangi bir nedenle el değiştirmişse bile, *Yovel* yılı geldiğinde tüm mülkler

- יב כִּי יוֹבֵל הוּא קֹדֶשׁ תְּהִיָּה לָכֶם 12
- מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ: יב בְּשָׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תִּשְׁבוּ 13
- אִישׁ אֶל־אֶחָתוֹ: שְׁנֵי יָד וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמֶּכָּר לַעֲמִיתְךָ אֹן קִנְיָה 14
- מִיָּד עֲמִיתְךָ אֶל־תּוֹנוּ אִישׁ אֶת־אֶחָיו:

sadece tarımsal konular içindir. Ama burayı istediğiniz gibi kazabilir, inşaat yapabilir, hayvanlarınız için çit çekebilirsiniz. Zira burası *mülkimüz*dür – size aittir” (Sforno).

14-55. Pasukların sıralaması. Bu noktadan pe-raşanın sonuna kadar olan pasuklar gelişigüzel dizilmiş gibi görünmektedir. Ancak *Talmud*’dan alıntı yapan Raşi (26:1, o.a.) ve Rabenu Behaye (p. 14, o.a.) dizilimde bariz bir mantık olduğunu ortaya koyarlar: Eğer biri para hırsına hakim olmayıp *Şemita* ve *Yovel* kurallarına uymazsa, o kişi sonunda parasını kaybedecek ve menkullerini satmak zorunda kalacaktır (p. 14). Eğer kişi, bundan ders almayıp *Teşuva* yapmazsa, sırasıyla önce atasal arazisini (p. 25-28), sonra da evini (p. 29-31) satmak zorunda kalacak, daha da ileri aşamada faiz karşılığında borç alacak duruma düşecektir. Eğer bu işaretlerin de hiç etkisi olmazsa, kendini bir Yahudi’ye (p. 37-43) ve sonra da Yahudi olmayan birine köle olarak satmak durumunda kalacaktır. En sonunda ve en kötüsü de hizmetini putperest tapınmaya satacak ve nihayet putlara tapmaya başlayacaktır (p. 47-55) (*Talmud* – *Kiduşin* 20a).

Bu sıralamada her aşama bir öncekinden daha ağırdır (26:1, Raşi o.a.). İlk bakışta faizle borç almak, atasal mülkü satmaktan daha kötü görün-mese bile bu doğru değildir. Zira atasal mülk satıl-sa bile kurtarılabilir veya en geç *Yovel*’de geri döner. Ama faizle alınan borç, ödenemediği takdirde kalıcı ve sürekli olarak yükselen bir kayıp anlamına gelecektir (*Nahalat Yaakov*).

Hahamlarımız bu sıralamayı ön plana çıkararak, başına felaketler gelen kişinin, bir özeleştiride bulunması, neyi yanlış yaptığını bulup yaşamını bir düzene sokması gerektiğine işaret ederler. Yine de Hahamlarımız bunu kişisel olarak, felaketleri yaşayan kişiye hitaben söylemişlerdir. Talih-siz kişinin çevresindeki kişilerin ise ona “başına tüm bunlar günahkar bir yaşam sürdüğün için geldi” gibi sözler kullanmaları Tora’nın 613 emrinden biri olan *Onaat Devarim* yasağının çiğ-nenmesi anlamına gelir (bkz. p. 17 açık.).

14. Akranına – Bu sözcük kullanılmasaydı da, pasuğun vermek istediği, kimsenin birbirini aldatmamasına dair kanun anlaşılırdı. Tora bura-da yine de “*Am* – *Halk*” sözcüğüyle bağlantılı olan “*Amiteha* – *Akranın*” kelimesini kullanmak-la, genel olarak dışlanan, özellikle de sürgün dönemlerinde kolayca ezilebilecek birer hedef olarak görülen Yahudiler’in birbirlerini desteklemeleri ve ticaret muhatabı olarak kendi kardeş-lerine öncelik vermeleri gerektiğini söylemekte-dir (*Torat Koanim*; Raşi; *Mişmeret Akodeş*). Bunun devamlılığı ise, sadece pasukta verilen kanunla garanti altına alınabilir.

Bu, kişinin her şekilde kardeşlerine yardım etme-ye çalışması gerektiğini belirten genel prensibin bir uzantısıdır. Yardımseverliğin en iyi şekli, birinin, yardıma ihtiyaç duymadan onurlu bir şekilde geçimini kazanmasını sağlamaktır. Böylece ihtiyaç sahibi bir Yahudi’ye yardım etmenin en iyi yolu onunla iş yapmaktır [buna, o kişiye iş vermek de dahildir].

Satış yapacağın – Tam çeviriyle “*satılık [bir mal] satacağımız...*”.

Alım yapacağın zaman – Sadece satıcı değil, alıcı da hile yapmamalıdır. Örneğin satıcı bir malın fiyatını çok araştırmadan bu malı fiyatın çok altında satmışsa ve alıcı bunun farkında olmasına rağmen sesini çıkarmamışsa, [her ne kadar mal, fiyatını belirleyebileceği kadar uzun bir süre boyunca satıcıda kalmış ama o bunu yapmamışsa bile], alıcı bu yasağı çiğnemiş olur (Sforno).

Bet-Din’in alım-satım konusunda çıkabilecek anlaşmazlık davalarına bakması, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 132. Her ne kadar bu davalar da iddia/inkar temalı parasal davalara (bkz. Şemot 22:8 açık.) dahil kabul edilebilirse de, alım-satım konusu insanların her gün yaptığı ve düzenli yaşam için kaçınılmaz bir uygulama olduğundan, Tora ona özel bir mitsva ayırmıştır. Tora bunun gibi, özel konuma sahip ya da genel duruma göre daha ciddi temalar içeren durumlar için, genel duruma dahil olmalarına

¹² Zira [bu yıl,] *Yovel* olduğundan, sizin için kutsal olacaktır. [Bu yılın] Ürününü, tarladan [sınırlı miktarda toplayıp] yiyebilirsiniz.

¹³ “Bu *Yovel* yılında herkes mülküne geri dönecektir. ¹⁴ “Akranına bir satış yapacağın ya da akranının elinden alım yapacağın zaman, birbirinizi mağdur etmeyin.

Şemita mitsvasında olduğu gibi, tarlanın ve bağın [=ağacın] ürünlerini toplama yasağı, Tora'nın 613 mitsvasından ikisidir. *Mitsvat Lo Taase* No. 203 ve *Mitsvat Lo Taase* No. 204 (*Sefer Ahimuh*).

Kendinize ayırdığınız [üzümleri] – “Fakat eğer herkese bu üzümlere erişme olanağı tanıdıysanız, o zaman herkes gibi siz de toplayabilirsiniz”. Aynı kural, p. 5'te de *Şemita* ile ilgili olarak verilmiştir. Bu da tarımsal kuralları açısından *Yovel* ile *Şemita* yıllarının eşit olduğunu öğretir (ayrıca bkz. s.p. açk.). Bu durumda bir *Şemita* yılı olan kırk dokuzuncu yıl ile *Yovel* yılı olan ellinci yıl, özel kutsiyete sahip iki ardışık yıldır (*Torat Koanım*; Raşi). Ancak bu ellinci yıl, bir sonraki *Şemita* döngüsünün ilk yılı değil, kendi başına bir yıldır ve onun bitiminde yeni *Şemita* döngüsünün ilk yılı başlar (*Talmud* – *Nedarim* 61a; *Yad* – *Şemita Veyovel* 10:7).

12. Sizin için kutsal olacaktır – “Dolayısıyla bu yıla ait tarımsal ürünleri sattığınız takdirde [çünkü normalde bunlarla ticaret yapmak yasak olmasına karşın, yeme amacıyla topladığınızdan arta kalırsa satabilirsiniz (*Yad* – *Şemita Veyovel* 6:1)] elde edilen para da kutsal niteliği kazanır”. *Bet-Amikdaş*'a ait bir mal satıldığı zaman, bu mala ait kutsiyet, elde edilen paraya aktarılır. *Yovel* yılının kutsal olduğunun söylenmesi, aynı durumun *Yovel* yılına ait ürünler için de geçerli olduğunu öğretir. Öte yandan bir de fark vardır: *Bet-Amikdaş*'a ait mal satıldığında, kutsiyet elde edilen paraya aktarıldığı anda, malın kutsiyeti sona erer ve artık alelade işlerde kullanılabilir. Fakat *Yovel*'le ilgili olan şimdiki pasuk “*olacaktır*” sözcüğünü kullanmaktadır. Gelecek zaman çekimli bu fiil, *Yovel* yılına ait ürünlerin kutsiyetinin sürekli olacağını, ürün satılsa bile, para kutsiyet kazanmasına karşın, ürünlerdeki kutsiyette bir eksilme olmayacağını öğretir (*Torat Koanım*; *Talmud* – *Kiduşin* 58a; Raşi). Aynı kural *Şemita* ürünleri için de geçerlidir (*Mişna* – *Şevuot* 7:1).

Paranın kutsiyet kazanmasının anlamı şudur: Örneğin bu parayla et satın alınırsa bu et de *Şemita* ürünlerinin kutsiyetini kazanır [p. 6'da açıklanan yasaklar onun için de geçerli olur ve *Zeman Biur* geldiğinde o da iyelikten çıkarılmalıdır]. Ama o et satılır ve parasıyla örneğin balık alınırsa bu kutsiyet etten çıkıp balığa geçer vs. (*Yad* – *Şemita Veyovel* 6:6-7).

Tarladan [sınırlı miktarda toplayıp] yiyebilirsiniz – “Her ne kadar toprak sahiplerine, toprağı ekmek ve hasat konusunda kısıtlama getirdiysem ve ürünleri her yılda olduğu şekilde toplamayı yasakladıysam da, bu ürünleri yemeyi yasaklamadım. Tıpkı *Şemita* yılında olduğu gibi, onlar da diğer herkes gibi bu ürünleri yiyebilirler” (*Sforno*).

Öte yandan “sadece toprağın kendiliğinden yetiştirdiği ürünü yiyebilirsiniz (İbn Ezra). Tarladaki ürünü yiyebilirsiniz, evinizdekini [=bu ürünü evinize depolarsanız] yiyemezsiniz (Ramban'ın açıklamasıyla Raşi); çünkü bu yıla ait ürünü depolama amacıyla büyük miktarlarda toplamak yasaktır (Raşbam)”.

Tıpkı *Şemita* yılında olduğu gibi *Yovel* yılının ürünlerinde de herkes ortak hakka sahiptir ve tarla sahipleri ancak, tarlada başkaları [=insanlar ve hayvanlar] için ürün olduğu sürece evlerine az miktarda ürün alabilirler (Ramban). Belirli bir ürün tarlada bulunmamaya başladığı zaman (*Zeman Biur*) evdeki bu ürünler de elden çıkarılmalı ve “sahipsiz” ilan edilerek herkesin kullanımına açılmalıdır (*Talmud Yeruşalmi* – *Şevuot* 9:3; krş. p. 7 açk.). Dolayısıyla çeviri “*tarladaki duruma göre yiyebilirsiniz*” şeklinde de yapılabilir. Zira “tarlada başkaları için ürün varsa, siz de yiyebilirsiniz; yoksa, siz de yiyemezsiniz”. Kısacası bu da, *Yovel* ve *Şemita* kurallarındaki eşliğe bir örnektir (Raşi, *Torat Koanım*; krş. p. 11 açk.).

13. Bu *Yovel* yılında – Yılın başında (İbn Ezra).

Herkes mülküne geri dönecektir – Bu p. 10'da da söylendiğine göre burada neden tekrarlanmaktadır? Tora bir kuralı öğretmektedir: Eğer bir kişi arazisini satmışsa ve kendi oğlu bu tarlayı müşteriden geri almışsa [=kurtarmışsa; bkz. p. 25], *Yovel* yılı geldiğinde arazi tekrar babaya ait olur (*Torat Koanım*; Raşi). Başka bir deyişle, her ne kadar oğlu, arazi sahibinin doğal mirasçısıysa da, *Yovel* yılı geldiğinde [babası hala hayattaysa] tarla oğulda kalmaz, babaya geri döner (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

Ayrıca herkesin “*mülküne*” döneceğinin söylenmesi bir mesaj daha verir: “Toprağınıza geri döndüğünüz zaman burasının sahibi gibi davranma kısıtlaması (p. 10 açk., [*Atasal*] *mülküne* k.b.)

טו במספר שנים אחר

היובל תקנה מאת עמיתך במספר שני-תבואת ימכר-לך:

göre, onunla ilgili [gayrimenkul satışında olmayan, ek] bir kural olduğunu gösterir – ki bu, mağduriyet durumunda paranın geri verilmesi ya da satışın iptali konusundaki kuraldır (Ramban).

15. Yovel sonrasındaki yıl sayısına göre – Arazi alımı ancak Yovel yılı tamamlandıktan sonra yapılabilir. Zira Yovel içinde satış yapılsa bazı zamanlarda, daha yeni sahibine geri dönmüş toprak, neredeyse hiç onda kalmadan tekrar el değiştirecektir (Sforno). Ama Yovel yılı tamamlandıysa hemen ya da bir süre sonra satış yapılabilir (Talmud – Arahin 29b).

Ürün-yıllarının sayısına göre – Pasuktaki “ürün-yıllarının sayısına göre” ifadesi, “toprakta ürün alınabilecek yılların sayısına göre” anlamındadır. Bu, bir sonraki Yovel yılına kadar olan dönem içine rastlayan tüm Şemita yıllarını hesabın dışında bırakır. Zira Şemita yılındaki ürünler, toprak sahibinin değil, herkesin ortak malıdır. Benzer şekilde kıtlık ya da tarımsal alanda genel bir felaket olan yıllar bir hesaba dahil edilmez (Talmud – Bava Kama 106a). Dolayısıyla tarla orijinal sahibine geri verileceği zaman son bir hesap tutulurken bunlar da göz önünde bulundurulmalıdır.

Bir toprak sahibi, arazisini herhangi bir nedenle satmak durumunda kalmışsa, onu Yovel’de geri alacak olmasına karşın, toprağına kavuşmak için mutlaka Yovel’i beklemek zorunda değildir. Kendisinin ya da bir yakınının, sattığı tarlasını geri alma hakkı vardır (bkz. p. 25-28). Bu pasuktaki “[Yovel’e kadar olan] ürün-yıllarının” ifadesindeki çoğul kullanım, satılmış bir toprağın en az iki yıl alıcıda kalması gerektiğini, sahibinin araziyi ancak bu iki yıl dolduktan sonra geri alabileceğini öğretir. Bu süre, ilk satış tarihinin tam iki yıl sonrasında aynı tarihte dolar ve alıcı, bu iki yılda toplam üç keze kadar ürün alabilir. Bu, ilk satış ürünler tarlada olgun haldeyken yapıldığında mümkündür: hemen satın aldığı zaman (1), ertesi yıl (2) ve ikinci yıl dolmadan hemen önce yine ürünlerin olgunlaştığı zaman (3) [yani ikinci yılın sonunda tarlanın asıl sahibi alıcıya, “sana nasıl verdimsem bana aynı şekilde geri ver” diyemez].

Tora bunu belirtirken “ürünler” değil “ürün-yılları” diyerek, asgari satış süresinin iki ürün dönemi değil, [üç ürün alınmasının da mümkün olduğu] iki “yıl” olduğunu vurgulamaktadır (Torat Koanım; Talmud – Arahin 18b ve 29b-30a; Raşi).

Basit anlamda bu ve sıradaki pasuk, önceki pasuğun devamı olarak, toprak satışında fiyat hesaplamasının nasıl parasal mağduriyete yol açmadan yapılması gerektiğini açıklamaktadır: Yovel yılında araziler orijinal sahiplerine döneceğinden, bir tarlayı satın alan kişi, aslında o topraktan sadece Yovel yılına kadar yetiyecek ürünleri kazanmış olmaktadır. Dolayısıyla, eğer satıcı, sanki satın alan kişi toprağı satın alıyor ve hep ona sahip olacaktı gibi, “arazinin değerine” denk gelen bir fiyat öne sürerse sahtekarlık yapmış olacaktır (Torat Koanım; Raşi; bkz. s.p. ačk.). Öte yandan önceki pasukta bahsedilen Onaat Mamon yasağının gerektirmeleri, sadece menkuller içindir; gayrimenkullar buna dahil değildir (bkz. ö.p. ačk.). Bu durumda önceki pasuk genel olarak Onaat Mamon yasağından bahsetmekteyken, şimdiki pasuk ve devamı ise, bunun, Yovel bağlamına dahil olan bir uygulamasını gayrimenkullardan bahsederek vermektedir (Ramban).

Alternatif olarak bu pasuk aslında tarlanın değil, “onun Yovel yılına kadar vereceği ürünlerin” fiyatından bahsettiğine ve bu ürünler “menkul” sınıfında olduğuna göre, önceki pasuğun doğal bir devamı şeklinde de değerlendirilebilir (a.k.). Yine bir başka görüşe göre, toprak satış sırasında özellikle “yıl sayısının” doğru ve aldatmaya mahal vermeyecek şekilde belirlenmesinden bahsedilmektedir. Zira her ne kadar bir arazi satışı, fiyatlamada hile içerdiği takdirde bile iptal olmazsa da, eğer hile bilinçli olarak yıl adedinde yapılmışsa bir toprak satışı da geçerliliğini yitirir. Çünkü yıl adedi, bu satışta “ölçü” ifade eder ve kurala göre, ölçü konusunda hilekarlık yapmak, satış fiyatında 1/6’dan daha az bir oynamaya yol açsa bile, satışın tamamen iptal olması için yeterlidir (Talmud – Bava Metsia 56b; Sforno; krş. İbn Ezra).

¹⁵ [Bir araziyi] Akranından, *Yovel* sonrasındaki yıl sayısına göre satın alacaksın; [dolayısıyla akranın, araziyi] sana [bir sonraki *Yovel*'e kadar olan] ürün-yıllarının sayısına göre satacaktır.

karşın ayrıca yer ayırır ya da tekrarlar ihtiyacı duyar. Örneğin, putperestlik yasağı Tora'da birden çok kez geçmesine karşın, ona dahil olan *Moleh* yasağı ayrıca belirtilmiştir (18:21). Benzer şekilde *Şabat* birçok kez açıklanmasına rağmen, ona dahil olan ateş yakma gibi bazı yasaklar ayrıca vurgulanmıştır (Şemot 35:3). Burası da böyle bir örnektir (*Sefer Ahinuh*).

Mağdur etmeyin – *Mitsvat Lo Taase* No. 205 (a.k.). İbranice **Al Tonu**. Sözcük “aldatmayın, haksızlık etmeyin, hile yapmayın” şeklinde de açıklanabilir (ayrıca bkz. p. 17 açık.). Burada bağlam içindeki anlamı, ticaret yaparken birbirini mağdur etmekten kaçınmak gerektiği şeklindedir. Bu “**Onaat Mamon** – *Parasat Mağduriyete Sebep Olmak*” olarak bilinen yasaktır (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Bava Metsia* 58b; Raşi).

Bu yasak herhangi bir menkul alım-satımında, piyasada yaygın fiyattan 1/6 oranından fazla ya da eksik satış olduğu takdirde bu farkın geri verilmesini gerektirir. Bu orana “**Şetut** – *Altuda Bir*” adı verilir ve buna p. 17’de gönderme vardır: “Lo Tonu İş **Et Amito**, **Veyareta MeE-lo-cha...** – *Akranlar, birbirinizi mağdur etmeyin. Tanrım’dan çekin...*”. İfadesinde ardışık dört sözcüğün [altları çizili] son harfleri (Şin-Tav-Vav-Tav), **Şetut** sözcüğünü oluşturur (*Meam Loetz*).

Bu kural doğrultusunda örneğin piyasa fiyatı 6 lira olan bir mal 5 ya da 7 liraya satılırsa bu 1 liralık fark geri verilmelidir. Başka bir deyişle burada sadece satıcı değil, alıcı tarafından da mağduriyet yasaklanmaktadır [tıpkı pasukta söylendiği gibi: “*birbirinizi mağdur etmeyin*”. Yani alıcı, zor durumu nedeniyle arazisini satan kişinin bu zayıflığını kullanmamalıdır (krş. *Aktav Veakabala*)]. Bunun altındaki bir fark insanların göz yumduğu bir fark olarak kabul edilir ve geri verilmez. Ancak eğer fark bundan da fazlaysa, yani 6 liralık bir mal, 5 liradan az ya da 7 liradan fazlaya satılmışsa, bu satış işlemi de iptal olur, mağdur olan alıcıysa malı geri verip parasını isteyebilir, satıcıysa parayı verip malı geri isteyebilir (*Mişna* – *Bava Metsia* 4:3; *Talmud* – *Bava Metsia* 49b) [ama mağdur eden taraf, satışın iptalini talep edemez (*Meam Loetz*)]. Mağduriyet

sadece malın fiyatı ya da kendisi değil, karşılığında ödenen para için de geçerlidir. Yani geçersiz ya da yetersiz bir karşılık söz konusuysa da satış işlemi geçersiz olabilir. Bu kuralın birçok alt detayı vardır ve *Şulhan Aruh* – *Hoşen Mişpat* 227’de geniş bir şekilde ele alınmaktadır.

Bu geri verme kuralı, pasuktaki “*akranımın elinden alım yapacağım zaman*” ifadesinden de anlaşıldığı üzere sadece taşınabilir mallar için geçerlidir [ama araziler ve alım-satım konularında arazilerle eşdeğer tutulan köleler (p. 46), ayrıca kendi başlarına bir değere sahip olmayıp sadece kanıt niteliğinde olan yazılı belgeler için geçerli değildir (*Mişna* – *Bava Metsia* 4:9; *Talmud* – *Bava Metsia* 56b)]. Yine de “yasak”, hem menkuller hem de gayrimenkullar için geçerlidir. Yani ister menkul, ister gayrimenkul olsun, bir malın fiyatının çok üstünde ya da çok altında satılması *Onaat Mamon* yasağı doğrultusunda yasaktır. Ama menkullerin aksine, bir gayrimenkul çok yüksek fiyata satılmış ya da çok düşük fiyata alınmışsa bile, [yasak ihlal edilmiş olmasına karşın] satış iptal olmaz [Bunun olası bir nedeni, piyasa fiyatı ortalama olarak belli olan menkullerden farklı olarak, bir gayrimenkul için objektif bir ortalama fiyatın olmaması ve genel olarak bu satışların, alıcı ve satıcı arasındaki uzlaşma ile gerçekleşmesidir (*Daat Mikra*)].

Pasuğun tam çevirisi de buna gönderme yapmaktadır: “*Akranıma bir mal satacağımız ya da akranımın elinden satın alacağım zaman, kişi kardeşini*[=birbirimizi], **mağdur etmeyin**”. Pasuk fiil çekimlerinde bariz bir şekilde tutarsız bir yol tutturmuş görünmektedir. Tekil bir kişiye seslenilmesine karşın iki fiil çoğul, biri de tekil çekilmiştir. Ama işte tam olarak bu tutarsızlık, yukarıdaki kurala gönderme yapmaktadır: [1] “*Satacağımız*” – çoğul kullanım hem menkul satan kişiye hem de gayrimenkul satan kişiye seslenmektedir. [2] “*Elinden satın alacağım*” – tekil kullanım sadece menkul (“*elinden*”) satışına gönderme yapar. [3] “**Mağdur etmeyin**” – çoğul kullanım, tekrar hem gayrimenkul hem de menkul satışı için “yasağı” ifade etmektedir. 2 numaralı madde sadece menkul satışından bahsettiğine

מִזְלִפִּי

16

רַב הַשָּׁנִים תִּרְבֶּה מִקְנָתוֹ וּלְפִי מַעַט הַשָּׁנִים תִּמְעֵיט מִקְנָתוֹ כִּי

17

מִסֶּפֶר תְּבוּאוֹת הוּא מֶכֶר לָךְ: יוֹלָא תוֹנִי אִישׁ אֶת-עַמִּיתוֹ וַיֵּרָא

18

מֵאַלְהֵיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: יַח וַעֲשִׂיתֶם אֶת-חֻקְתִּי

וְאֶת-מִשְׁפָּטִי תִשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אִתָּם וַיִּשְׁבַּתֶּם עַל-הָאָרֶץ לְבִטָּח:

19

שְׂרִישִׁי שְׁנֵי כִשְׁהֵן מִחוּבְרִין יִשְׁנַתְנָה הָאָרֶץ פְּרִיָּה וְאֶכְלֶתֶם לְשִׁבְעַ

וַיִּשְׁבַּתֶּם לְבִטָּח עָלֶיהָ:

Hahamlarımız, tüm dua kapıları kilitlense bile, mağduriyet sonrası edilen dualar için kapıların hiçbir zaman kilitlenmediğini öğretirler (*Talmud* – *Bava Metsia* 59a; Raşi o.a.). Zira mağdur duruma düşen kişi son derece büyük bir üzüntü duyar, kalbi büzülür ve dualarını çok büyük bir konsantrasyonla yapar; bu yüzden duaları Tanrı tarafından dinlenir (Rabenu Behaye).

Birini kişisel olarak incitmek, ona maddi zarar vermekten bile daha kötüdür; çünkü para geri gelebilir; ama kırgınlık ve özellikle utanç hep sürecektir. Arkadaşını toplum önünde utandıran biri, onun kanını dökmüş gibidir ve Tanrı katındaki cezası çok ağırdır.

Onaat Devarim yasağı Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 206. Barış çok yüksek bir değerdir; zira dünyaya bereketi getirir. Düşmanlık ise kötüdür; zira birçok gereksiz felaketin sebebidir. Bu nedenle insanlar nazik olmalı, başkalarına sırf sözle bile olsa kötülük yapmamalıdır (*Sefer Ahimuh*).

Ben, Tanrınız Aşem'im – “Ben, hem alıcının hem de satıcının Tanrısı'yım ve hangisinin hile yaptığını bilir, ona göre suçluyu cezalandırırım” (İbn Ezra; Sforno).

18. Hükümlerim'i ... Kanunlarım'ı – Tora, Bene-Yisrael'e *Şemita* ve *Yovel* kurallarını uygulamayı tembih etmektedir. Bu yıllara ait tarımsal kısıtlamalar “*Hukim* – *Hükümler*”, yani mantıkla tam bir açıklamanın getirilemeyeceği türden kurallardır. Sahtekarlıkla, kölelerin ve atasal mirasın geri verilmesiyle ilgili kurallar ise “*Mişpat* – *Kanun*” sınıfındaki, mantıkla açıklanması kolay olan kurallardır [İnsanların adil olmaları, özgürlüğün ve malların sonsuza kadar kaybedilmemesi mantıklı ve adildir] (Ramban; Rabenu Behaye; Sforno).

Ülke'de güvenlik içinde oturacaksınız – “Ülke'de” – ve sürgünde değil; “*güvenlik içinde oturacaksınız*” – korku içinde ya da dağınık halde değil (krş. *Torat Koanim*).

“*Şemita* ve *Yovel* kurallarını uyguladığınız sürece, başka ulusların tehditlerinden korkmanıza gerek yoktur. Ama bu kuralları ihmal etmek, sürgün cezasını gerektiren ihlallerden biridir” (*Mişna* – *Pirke Avot* 5:9; Raşi; Sforno). Yetmiş yıllık Babil sürgünü, Bene-Yisrael'in ihmal ettikleri yetmiş *Şemita* yılına denk gelir (bkz. *Divre Ayamim* II 36:21; bkz. 26:35 aq.).

19. Ülke meyvesini verecek – “Eğer Hükümlerim ve Kanunlarım'ı yerine getirirseniz, Ülke meyvesini bolluk içinde verecektir” (İbn Ezra). Buna her türlü ürün dahildir: hem tahıl, hem sebze ve yeşillik, hem toprakta yetişen meyveler hem de ağaçta yetişenler (Rabi Naftali Hertz Wiesel; *Daat Mikra*).

Doygunlukla yiyeceksiniz – Pasuğun başında Ülke'nin yeterince meyve vereceği zaten söylendiğine göre bu ifadenin amacı doymaya yetecek kadar yiyecek olacağını söylemek olamaz (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Dolayısıyla pasuk, yiyeceğin, yendikten sonraki etkisinden bahsetmektedir: “Yiyeceğiniz midenizde bile bereketli olacak. Az yemekle doycak, yeteri kadar besleneceksiniz” (*Torat Koanim*; Raşi). Bu tıpkı, büyüklerin de küçüklerle aynı miktarda yemelerine rağmen doydukları *Man*'ın bereketiyle benzerlik gösterir (Sforno; bkz. *Şemot* 16:11 v.d.).

[Ülke'de] – Tam çeviriyle “[Ülke'nin] üzerinde”.

Güvenle oturacaksınız – Önceki pasukta da aynı ifade geçmiştir. İlk ifade, Bene-Yisrael'e, *Şemita*'yı uyguladıkları sürece, düşmanlardan korkmalarına gerek olmadığı ve sürgün edilmeyeceklerini garanti etmektedir. Bu ikinci ifadeyle ise, Tanrı, tarımsal işlerden uzak durulan bu yıl

¹⁶ Alış [fiyatını] yılların çokluğuna göre yüksek, azlığına göre düşük tut; çünkü o sana [Yovel yılına kadar alınacak] ürün sayısına göre satış yapmaktadır.

¹⁷ “Akranlar, birbirinizi rencide etmeyin. Tanrın’dan çekin; çünkü Ben, Tanrınız Aşem’im.” ¹⁸ “Hükümlerim’i yerine getirin, Kanunlarım’ı gözetin ve onları uygulayın. [Bu sayede] Ülke’de güvenlik içinde oturacaksınız.” ¹⁹ Ülke meyvesini verecek, doygunlukla yiyeceksiniz ve [Ülke’de] güvenle oturacaksınız.

16. Pasuğun tam çevirisi, “Yılların çokluğuna göre alış [fiyatını] yüksek tut ve yılların azlığına göre alış [fiyatını] düşük tut...” şeklindedir.

Yüksek ... düşük – Hangi yılda olunursa olunsun, ortalama sabit bir fiyat belirlendiği takdirde, eğer Yovel’e kadar çok yıl varsa satıcı, az yıl varsa alıcı mağdur duruma düşecektir (Raşi).

Başka bir görüşe göre, burada toplam satış fiyatı değil, toprağın sene başına düşen fiyatından bahsedilmektedir. Yovel’e kadar uzun süre varsa bu arazi sadece tarım değil, hayvancılık gibi başka işler için de kullanılabilecektir. Uzun süre kullanılan bir toprak, başka işler için de kullanıldıktan sonra sahibine geri verildiğinde verimi düşmüş olacaktır ve bu da hesaba katılmalıdır. Bu nedenlerle, Yovel’e kadar çok yıl varsa toplam fiyat sadece ortalama yıllık fiyata göre değil, bunun biraz üstüne göre belirlenmelidir – aksi takdirde toprak sahibi mağdur duruma düşer. Benzer şekilde, eğer Yovel’e az sayıda yıl varsa, alıcı bu toprağı başka işler değil, sadece tarım amaçlı kullanacaktır ve bu, toprağın verimini düşürmeyeceği için, satıcı yıl başına çok fazla para talep etmemelidir – aksi takdirde, alıcı mağdur duruma düşer (Sforno).

[Yovel yılına kadar alınacak] – Raşbam.

Ürün sayısına göre satış yapmaktadır – p. 14’teki mağdur etmeme uyarısının konusu da budur. Zira gerçekte satılan arazi, toprağın değil, üzerinde yetiyecek olan ürünlerin değerine göre fiyatlandırılmaktadır. Her ne kadar “ürün sayısı” [yani kaç kere hasat yapılacağı], Yovel’e kadar olan dönemdeki yıl sayısından kolayca öğrenilebilirse de, her hasatta az mı yoksa çok mu ürün elde edileceği kesin olarak bilinemez; zira bu, sadece toprağı değil, aynı zamanda iklim şartları, tarlalara musallat olan çeşitli zararlılar ya da bitki hastalıklarına ve benzer şartlara da bağlıdır. Bu nedenle, iki taraf için de mağduriyet endişesi vardır (Daat Mikra).

17. Akranlar, birbirinizi... – Tam çeviriyle “kişi akranını, rencide etmeyin”. “Kişi akranını”, “kişi kardeşini” gibi yapılar sıkça kullanılır ve “birbirinizi” anlamına gelir.

Rencide etmeyin – İbranice **Lo Tonu**. Ya da “[sözle] taciz etmeyin”. Bu fiil, p. 14’te “mağdur etmeyin” şeklinde çevrilen fiilin aynısıdır. Dolayısıyla Tora, yapısal stili gereği, bir konu açmış, onu açıklamış ve başta söylediğini tekrarlayarak konuyu kapatmıştır (Daat Mikra). Bir görüşe göre p. 14’teki ifade alıcının, buradaki ise satıcının hile yapmaması gerektiğini söylemektedir (İbn Ezra).

Öte yandan Tora’nın, hiçbir sözcüğü sırf stil endişeleri nedeniyle boşuna tekrarlamadığı prensibinden yola çıkan Hahamlarımız, bu sözcüğü, diğer anlamıyla değerlendirirler. Bu, [hiçbir parasal kayba neden olmasa bile] sözle sebep olunan türdeki mağduriyettir (çevirimiz bu doğrultudadır). “**Onaat Devarim** – Sözle Mağdur Etme” olarak bilinen bu yasak farklı şekillerde tezahür edebilir: * Çoktan terk etmiş olduğu eski günahlarını bir insanın yüzüne vurmak, eskiden düşmüş olduğu utandırıcı durumları hatırlatmak, kendisini kötü hissetmesine yol açan şeyler söylemek, aşağılamak vs. buna dahildir (Raşi; Sforno). * Sıkıntıdaki bir kişiye “günahlarının cezasını çekiyorsun” demek de ağır bir günahıdır. Kimse kendisini başkasını yargılayabilecek konumda görüp Tanrı’nın yerini alabileceğini düşünmemelidir (Meam Loez). * Bu yasak doğrultusunda, bir kişi, almaya hiç niyeti olmadığı bir malın fiyatını sormamalıdır; zira bu, satıcıyı boş yere heveslendirmek, alım gerçekleşmediği zaman hayal kırıklığına uğratmak anlamına gelecektir. * Bu yasağın içeriğine ayrıca, bir kişinin, bir başkasına, kendi yararına onun zararına olacak bir öneride bulunması da dahildir. Bu açıklama, pasuğun devamındaki “Tanrın’dan çekin” sözleriyle de desteklenmektedir; zira bir kişi kötü öneride bulunduğu zaman bile, “ama ben iyi niyetle yapmışım” diye kendini savunabilir. Yine de bu savunma sadece insanlar üzerinde bir etki yapabilir; ama kalbin derinliklerini okuyan Tanrı, her şeyde asıl gerçeği bilmektedir. Dolayısıyla burada, sadece Tanrı’nın bilebileceği niyetlerden sakınma konusunda ikaz amacı taşıyan “Tanrın’dan çekin” uyarısı vardır (Torat Koanım; Mişna – Bava Metsia 4:10; Talmud – Bava Metsia 58b; Talmud – Kiduşin 32b; Raşi; Rabenu Behaye. Ayrıca bkz. 19:14, 19:32, p. 36 , p. 43).

- כ וְכִי תֹאמְרוּ מֵה־נֶאֱכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת 20
- הֵן לֹא נִזְרַע וְלֹא נֶאֱסַף אֶת־תְּבוּאָתָנוּ: כֹּא וְצִוִּיתִי אֶת־בְּרַכְתִּי 21
- לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשְּׁשִׁית וְעַשְׂתִּי אֶת־הַתְּבוּאָה לְשֵׁלֶשׁ הַשָּׁנִים:
- כִּב וְיִזְרְעוּם אֵת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִת וְאֶכְלֶתֶם מִן־הַתְּבוּאָה יֶשֶׁן עַד | 22
- הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִת עַד־בּוֹא תְּבוּאָתָהּ תֹאכְלוּ יֶשֶׁן:

Üç yıla [yetecek kadar] mahsul üretecek – “Üç yıl”dan kasıt, üç tam yıl değil, üç takvim yılına yayılan bir süredir (İbn Ezra; Rabenu Behaye). Yani altıncı yılın ürünü, [hasadın başlayacağı] o yılın Nisan ayından, sonuna kadar (1), yedinci yılın tümü (2) ve sekizinci yılda [Mar-Heşvan ayında ekimi yapılan ürünlerin hasadına başlanabilecek] Nisan ayına kadar (3) halen kullanılabilir miktarda bulunacaktır (Raşi; krş. Raşbam). Buğday hasadı ise yaz başında başlar. Bu nedenle sıradaki pasukta, bu ürünlerin dokuzuncu yıla kadar bile yenebileceği söylenmektedir. Bu da, sekizinci yılın ürünlerini toplamaya Nisan’da başlanacak olsa da, altıncı yıldaki bolluk nedeniyle [sekizinci yıla ait ürünlerin depolanmasının tamamlanacağı] dokuzuncu yılın başına kadar henüz ihtiyaç olmayacağını gösterir (Mizrahi; Sifte Hahamim).

Önceki pasuktaki soruyu “Yedinci yılda ekim yapmaz, ürünüümüzü toplamazsak, [sekizinci yılda] ne yiyeceğiz?” şeklinde anlayan (bkz. ö.p. aşk.) Ramban ayrıca, buna bağlı olarak, bu pasukta bahsedilen üç yılın, ardından Yovel’in geleceği yedinci Şemita yılı ve devamı olduğu görüşündedir. Buna göre, altıncı yıl hem ardından gelen Şemita senesi, hem sonraki Yovel yılı hem de onu takip edecek olan dokuzuncu yıla yetecek kadar ürün sağlayacaktır. Buna uygun olarak, Ramban, sıradaki pasukta yer alan “sekizinci yılda ekim yapacaksınız” ifadesini, “sekizinci yılın çıkışında ekim yapacaksınız” şeklinde değerlendirdi [zira buradaki sekizinci yıl, tarımın yasak olduğu Yovel yılıdır] (The Living Torah). Dokuzuncu yılın başındaki bu ekim, sıradaki Nisan ayında ürün vermeye başlayana kadar, hala altıncı yılın ürünleri yenecektir. Torat Koanım’de her iki görüşe de yer verilmiştir. Çevirimiz Raşi’ye göre (bkz. s.p. aşk.).

22. Eski ürün – Tam çeviriyle “eski”. Bir yıl ya da daha önce yeşermiş olan ürünler kastedilmektedir (Daat Mikra).

[Sekizinci yılın] ürünü gelene kadar – Sekizinci yılın ürününü toplamaya Nisan ayında başlanacak olmasına karşın, tam hasat bu yılın çıkışında, dokuzuncu yılın başındaki Sukot bayramı civarındadır. Dolayısıyla altıncı yılın ürünü kendi içinde, Şemita yılında ve onu takip eden sekizinci yılda yenecek, dokuzuncu yılın başına kadar yetecektir (Raşi; Rabenu Behaye).

Pasuğun ikinci yarısı farklı şekilde de anlaşılabilir: “[Böylece] Sekizinci yılda ekim yapacak, ama [hala] eski ürünü yiyeceksiniz. [Hatta gerektiğinde] Eski ürünü, dokuzuncu yıla kadar [bile, yani o yılın] ürünü gelene kadar yiyebileceksiniz”. Dokuzuncu yılın ürününü beklemek her Şemita yılı için gerekli değildir. Ama özel bir durumda – Şemita’yı Yovel takip edeceği zaman – gerekli olacaktır. Altıncı yılın ürünü kendi yılı içinde, Şemita yılı içinde ve Yovel yılı içinde yenebilecek, ayrıca onu takip eden dokuzuncu yılın ürünleri elde edilene kadar yeterli olacaktır (Raşi; Daat Mikra). Bir görüşe göre burada, dokuzuncu yılın ürünlerinin tamamen toplanıp depolanacağı, onuncu yılın başındaki Sukot bayramı civarından bahsedilmektedir (Rabi Naftali Hertz Wiesel; Aamek Davar; Daat Mikra).

☞ **Tanrı’ya Güven.** Şemita ve Yovel kurallarına riayet etme karşılığında Tanrı güvenlik ve bolluk sözü vermiştir. Yine de geçimi temel olarak tarımdan sağlanan bir halk için bir yıl, hatta bazen arka arkaya iki yıl boyunca ekim ve hasat yapmamak, onların p. 20’deki soruyu sormalarını doğal kılar. Tanrı bu nedenle, Şemita öncesinde bu bolluğun açık bir şekilde artıp, bir yıl içinde 3-4 yıl boyunca yetecek miktarda ürün alınacağına dair söz vermektedir. Bu, çöl yolculuğu sırasında Cuma günleri iki porsiyon Man yağması ile benzerlik gösterir ve açık bir mucizedir (Şemot 16:22). Her durumda bu oldukça zor mitsva, Tanrı’ya kesin bir güveni gerektirir. Avraam’ın soyu, böyle bir güven talebini çok görmemelidir (bkz. Bereşit 15:6) (Daat Mikra).

²⁰ “Ekim yapmayacağız ve ürünümüzü toplamayacağız; [öyleyse] yedinci yılda ne yiyeceğiz?” dersiniz, [söyleyeyim:] ²¹ Altıncı yılda bereketimi size yoğunlaştıracam ve [toprak] üç yıla [yetecek kadar] mahsul üretecek.

²² [Böylece] Sekizinci yılda ekim yapacak, ama [hala] eski ürünü yiyeceksiniz. Eski ürünü, dokuzuncu yıla kadar [yani sekizinci yılın] ürünü gelene kadar yiyebileceksiniz.

inde kıtlık gibi endişeler olmayacağına (Raşi), dolayısıyla yiyecek aramak için başka yerlere gitmek zorunda kalınmayacağına (Ramban; Sforno) dair söz vermektedir. Bu bakışla önceki pasuk için “huzur içinde oturacaksınız” çevirisi de mümkündür.

🔸 **Ülke’de Toprak Satışı.** Tanrı, Erets-Yisrael’i Yeşua zamanında kabileler ve ailelere göre uygun bir şekilde dağıtmıştır. Bu adil dağılım sayesinde herkes, toprağı işleyerek geçimini sağlayabilecektir. Ancak bazı durumlarda toprak her zaman çiftçinin yüzünü güldüremeyebilir. Bunun yanında çeşitli kişisel rahatsızlıklar ya da sorunlar nedeniyle bir çiftçi toprağını gerektiği gibi işleyemeyebilir. Ayrıca tarım zararlıları ya da bitkisel hastalıklar ürüne zarar verebilir. Bu ve benzeri etkenler nedeniyle bir çiftçi maddi açıdan zor duruma düştüğü takdirde, Tora, Tanrı’nın kendisine bahşetmiş olduğu toprağını satma izni vermektedir [fakat toprak satışı, sırf ticaret ve para biriktirme amaçlı ise, yasaktır] (*Yad – Şemita Veyovel* 11:3; bkz. p. 25 v.d.).

Tora satış zamanında alıcı ve satıcının birbirini aldatmaması konusu üzerinde durmaktadır. Bu tipteki bir hilekarlık endişesi, satış anında olduğu gibi, toprağın sahibine *Yovel*’de ya da daha önce geri verilmesi sırasında da mevcuttur. Satış sırasında *Yovel*’e kadar olan süre dikkate alınmalıdır. Ayrıca her tarlanın veriminin aynı olmadığı da göz önünde tutulmalıdır ve bu, sadece, tarlasını taniyan satıcının bilebileceği bir konudur. Yine de durumu sıkıntılı olduğu için, alıcıdan normalden yüksek bir fiyat talep etmemelidir. Benzer şekilde alıcı da, satıcının sıkıntısını kolay kazanç fırsatı olarak kullanıp, araziye ucuza kapatma gayretine girmemelidir. Benzer şekilde, arazi geri verildiği sırada, alıcı, tarlaya musallat olan zararlılar ya da hastalıklar nedeniyle olan kayıpları abartıp bunun tazmin edilmesini talep etmemelidir [zira bu gibi, tarladan ürün alınamayan dönemler için en baştan itibaren ödeme yapmasına gerek yoktu (p. 15 ačk.)]. Tüm bunlar nedeniyle Tora, her türlü hilekarlıktan uzak durulmasını talep etmektedir (*Daat Mikra*).

20. Yedinci yılda ne yiyeceğiz? – “Yedinci yılın

başında ekim yapmayacağımıza göre, yedinci yılın yazında her yıl yaptığımız şekilde hasat da yapamayacağız. Bu durumda sadece kendiliğinden yetişen ürünleri ve ağaç meyvelerini toplayabileceğiz; ama bu da sadece cüzi miktarda olacak. Öyleyse altıncı yılın stoklanmış ürünü normal olarak yedinci yılın baharında tükenmeye başlayacağına göre, yedinci yılın devamında ne yiyeceğiz?” (Raşi; *Even Yaakov*; bkz. p. 5 ačk.).

Ramban, Rabenu Behaye ve *Daat Zekenim*, normalde yedinci yılda, altıncı yılın stoklanmış ürünlerinin yeneceğine işaret ederek, sorunun “sekizinci yılda” ne yeneceği şeklinde olması gerektiğini öne sürerler. Bu nedenle onlara göre pasuk “Yedinci yılda ekim yapmayacağız ve ürünümüzü toplamayacağız. [Öyleyse sekizinci yılda] Ne yiyeceğiz?” şeklinde olmalıdır (bkz. s.p. ačk.).

Dersiniz – “Önceki pasukta, göndereceğim bereket sayesinde az miktardaki yiyeceğin bile doymak için yeterli olacağını söylemiştim. Yine de miktarına bakıldığında zaman, bir yıllık yiyeceğin üç yıl boyunca yeterli olacağı (s.p.) inandırıcı olmayabilir. Bu nedenle ‘diğer iki yıl ne yiyeceğiz?’ diye endişe etmeyin. Zira sadece gözle görülmeyen bir bereketle yetinmeyeceğim, toprak ‘miktar olarak da’ üç yıla yetecek kadar yiyecek üretecek; böylece sadece karnınız değil, gözünüz de doycak” (Sforno).

Hazon İş bir açıklamada bulunur: Tora burada, *Şemita* kısıtlamalarına karşın “herkesin” zengin ve doymuş olacağını garanti etmekte değildir. Pasuk, daha ziyade, yalnızca doğanın kanunlarına bakıp “çalışmayanın ekmeği olmaz” görüşünde olanların aksine, bu kanunları uygulayan Yahudi Ulusu’nun üzerinde genel bir bereket olacağını söylemektedir. Ancak, her zaman olduğu gibi, bireylerin günahları bu berekete kavuşmalarına engel olabilir ve bazı durumlarda insanlar komşularının davranışları yüzünden de zarar görebilirler (*Hazon İş – Şevit* 18:4).

21. Bereketimi size yoğunlaştıracam – Ya da “yönelteceğim” (*The Living Torah*). Tam çeviriyile “sizin için emredeceğim”.

כג וְהָאָרֶץ לְאֵל

תִּמְכַּר לְצִמְתָּת כִּי־לִי הָאָרֶץ כִּי־גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתָּם עַמִּדִּי:

כד וּבְכָל אֶרֶץ אֲחֻזְתְּכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לְאָרֶץ: ס רביעי

כה כִּי־יִמְנֹךְ אַחִיד וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ וּבָא גְאֻלוֹ הִקְרַב אֵלָיו וְגֻאֵל
אֶת מִמְכָּר אַחִיו:

sahibine geri dönecek olan topraklar, satış sırasında hiçbir “zaman sınırı” verilmemiş olan arazilerdir. Ama bir kişi, toprağını belirli bir yıl sayısı belirterek sattıysa, bu süre *Yovel*’in ötesine sarkıyorsa bile, toprak *Yovel*’de geri dönmez. Örneğin toprak satışı altmış yıllığına yapılmışsa, bu arazi, sahibine, aradaki *Yovel* yılında değil, altmış yılın bitiminde geri döner. Bunun sebebi, satış sırasında bunun “kalıcı olmayacağını” belirli bir süre zikredilerek vurgulanmış olmasıdır (*Talmud – Bava Metsia* 79a). Her mitsva gibi bu mitsvanın da, buna benzer birçok alt detayı vardır.

Çünkü Ülke Bana aittir – “Satın almış olduğun toprağı geri vermek zorunda olduğun vakit geldiğinde gözün orada kalmasın, içinde haset besleme. Zira geri verdiğin toprak zaten senin değil, Benim’dir ve onu temelli olarak satamaz veya alamazsın” (*Torat Koanim*; Raşi).

[Birer] Yabancı ve mukim[den ibaret]siniz – İbranice *Gerim VeTošavim*. “Patron Benim. Siz Ülke’de sadece geçici konuklar sınıfındasınız; dolayısıyla Ülke ile ilgili kanunları Ben koyarım” (Rabi Naftali Hertz Wiesel; *Daat Mikra*).

Alternatif olarak, “Eğer bu dünyada yabancı olduğunuzu kabul eder, ona göre davranırsanız, Gelecek Dünya’da Benim yanımda kalıcı mukim olmayı hak edersiniz. Zira gerçek ev, orasıdır” (*Keli Hemda*; krş. Alşeh; *Meam Loex*).

24. [Atasal] Mülk [olan] Ülkeniz’in tümünde – Ya da “üzerinde tutunduğunuz toprağın tümünde” (*Daat Mikra*). Bu kurallara sadece Erets-Yisrael’deki topraklar değil, aynı zamanda Yarden nehrinin doğusunda kalan ve Reuven, Gad ve yarı-Menaşe kabilelerinin yerleştiği Emori toprakları da dahildir (İbn Ezra). Sadece “Ülkeniz’de” demek varken, “Ülkeniz’in tümünde” denmesinin nedeni budur (Ramban). Ama diğer yerler için bu kural geçerli değildir (Sforno).

... toprağa kurtarılma imkanı tanımalısınız – “Satışın üzerinden iki tam yıl geçtikten sonra

(p. 15 açık.), arazinin sahibi ya da onun bir akrabası gelip, gerekli parayı ödediği takdirde (Raşbam), ya da bu olmadıysa en geç *Yovel*’de (Ramban) bu araziye geri vermelisiniz. Onu zorla elinizde tutamazsınız” (krş. Raşi).

Satılmış bir arazinin *Yovel*’de hiçbir para ya da fiyat olmaksızın sahibine geri dönmesi Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No.133. Buna, açık arazideki ev (p. 31), tarla, bağ ve bahçeler de dahildir (*Sefer Ahinuh*).

25. Kardeşin – Bir Yahudi.

Düşkünleşir, [atasal] mülkünden [bir kısmı] satarsa – Bu bir kural öğretir: Kişi atalarından kalan toprağı sadece yoksul duruma düşerse satabilir. Ama sırf ticaret amacıyla satması yasaktır [yine de eğer bu yasağı çiğneyip ticari amaçla satarsa, satış geçerlidir (*Tosefta – Arahin* 5:6; krş. *Yad – Şemita Veyovel* 11:3; *Daat Mikra*)].

Tora “atasal mülkünü” [yani tümünü] değil, “[*atasal*] mülkünden [bir kısmı]” demekle bir kural daha öğretmektedir: Kişi yoksullaşıp arazisini satmak zorunda kalırsa bile hepsini bir kerede satmamaya gayret etmelidir (*Torat Koanim*; Raşi; krş. 1:2 açık, 4:2 açık., 22:7 açık.). Bu, kural olmanın yanında önemli bir tavsiyedir de.

[Atasal] Mülkünden – Özellikle tarla, bağ ve bahçe gibi açık arazilerden bahsedilmektedir (bkz. p. 29 açık.).

Satarsa – Buradan, satış belgesinin özellikle satıcı tarafından ve onun ağzından yazıldığı öğretilmektedir. Başka bir deyişle belge alıcı tarafından ve “tarlan benim mülkiyetime geçti” şeklinde değil, satıcı tarafından ve “tarlam senin mülkiyetine geçti” şeklinde yazılır (*Talmud – Kiduşin* 9a).

En yakın akrabası – *The Living Torah*; krş. *Talmud – Kiduşin* 21a; *Yad – Şemita Veyovel* 11:18. Tam çeviriyle “ona yakın olan kurtarıcısı”

²³ “Ülke[’deki hiçbir arazi size] temelli satılamaz; çünkü Ülke Bana aittir, zira siz, yanınızda [geçici bir süre oturan] birer yabancı ve mukim[den ibaret]siniz.

²⁴ [Bu nedenle, atasal] Mülk [olan] Ülkeniz’in tümünde, toprağa kurtarılma imkanı tanınmalıdır.

[89. Toprağın Kurtarılması]

²⁵ “Kardeşin düşkünleşir, [atasal] mülkünden [bir kısmı] satarsa, ona en yakın akrabası gelip kardeşinin sattığını kurtarabilir.

Öte yandan *Şemita* ve *Yovel* mitsvaları hakkında Tanrı’nın verdiği bu gözle görülür bolluk sözü, Tora’nın sadece Tanrı tarafından verilmiş olabileceğine dair kanıtlardan biridir. Bir insan böyle bir vaatte bulunamaz; bulunsu bile, bunun ömrü 6 yılı geçmeyecektir. Biraz düşünersek, eğer konu sadece toprağı nadasa bırakıp verimini arttırmak olsaydı, altı yıl boyunca, ürünün altıda birini stoklamak ya da daha iyisi, ülkeyi yedi bölgeye ayırıp her yıl bu bölgelerden sadece birini dindirmek, yedinci yılda doğacak yiyecek sıkıntısı için mantıklı bir çözüm olabilirdi. Ya da “yazar” kendisini şu şekilde garanti altına alabilirdi: “Yedinci yıl tarımla uğraşmayın. Evet, çok zor olacak, hatta açlıktan kırılacaksınız, ama bunu yapmanız karşılığında ödül olarak toprak sekizinci yılda üç yıllık ürün verecek” şeklinde bir vaatte bulunabilir, bu doğal olarak gerçekleşmeyince de, “demek ki aranızda bazı kişiler gereken kısıtlamalara uymadı; o yüzden bu ödüle hak kazanamadınız” şeklinde bir savla, kurtulabilirdi.

Ama Tora belki de en mantıksız çözümü vaat etmiş, özellikle altıncı yılda, “üç kat” hatta bazı zamanlarda “dört kat” ürün sözü vermiştir. Her sene normal ürün veren toprağın, özellikle altıncı yılda durup dururken olağan dışı bir bereketi dışı vurmasının mantıklı hiçbir yanı yoktur ve bunu bir insan vaat etse bile, altıncı yıl gelip böyle bir şeyin olmadığı görülünce, sadece bu kural değil, tüm “dinin”, kökten saçma olduğu ortaya çıkardı. Yine de böyle bir vaat verildiğine göre, bu vaadin ancak doğaya tamamen hakim olan ve onu istediği şekilde yönlendirebilen Biri tarafından – Tanrı tarafından – verildiğinden emin olunabilir (Rabi Shraga Simmons).

23-34. Toprağın Kurtarılışı. Önce de belirtildiği üzere (p. 14-15) atasal mülk niteliğindeki topraklar, sadece, bir sonraki *Yovel* yılında sahibine geri verilme şartıyla satılabilir ve dolayısıyla satış fiyatı da o zamana kadar elde edilebilecek ürüne göre belirlenir. Sıradaki bölüm, maddi sıkıntı çektiği için toprağını satmak zorunda kalan bir

kişinin akrabalarına, toprağı *Yovel* yılından bile önce kurtarma ve sahibine geri verme yetki ve sorumluluğunu yüklemektedir. Aile, gereken bedeli ödeyebilecek parayı toplayabildiği sürece, toprağı almış olan kişi araziye onlara geri satmak zorundadır.

23. [Size] – Çünkü toprağın kalıcı olarak el değiştirmemesi daha çok alıcıya yönelik bir uyarıdır (Ramban). Öte yandan, bu konuda satıcı da işbirliği yapamaz ve arazisini ebediyen el değiştirmiş olacak şekilde satmayı kabul ettiği takdirde buradaki yasağı çiğnemiş olur. Dolayısıyla alternatif olarak her ikisine de, yani hem alıcıya hem de satıcıya yönelik uyarı olduğu söylenebilir (*Yad – Şemita Veyovel* 11:1).

Temelli – İbranice *Litsmitut*. Bu sözcük “*Tsamat – Kesmek*” kökünden gelir ve satışın kesin olduğunu, sonrasında, arazinin, asıl sahibiyle olan ilişkisinin tamamen kesildiğini ifade eder (Raşi; İbn Ezra; *Daat Mikra*). Ülke’deki hiçbir toprak bu şekilde satılamaz; çünkü Ülke, Tanrı’ya aittir. *Yovel* yılı geldiğinde bir araziye orijinal sahibine geri vermeyi reddeden kişi, buradaki yasağı ihlal etmiş olur (Rabenu Behaye).

Satılamaz – Tora p. 10 ve p. 13’te, herkesin atasal mülküne geri dönmesi gerektiğini söylediğinde, bu konuda yap şeklindeki emirler vermiştir. Burada ise bu emirleri, açıkça dile getirilen bir yasakla güçlendirmektedir. Dolayısıyla alıcı, hiçbir zaman kendi atasal mülkü olmayan bir toprağın kesin ve ebedi sahibi olamaz (*Torat Koanim*; Raşi).

Mitsvat Lo Taase No. 207 (*Sefer Ahimuh*). Temelli bir satış yapıldığı takdirde, hem alıcı hem de satıcı bu yasağı ihlalden sorumludur ve onlar istese de istemese de, *Yovel* yılı geldiğinde bu toprak sahibine geri döner; yani kanunlar önünde o kişiye ait olarak işlem görür (*Yad – Şemita Veyovel* 11:1; *Daat Mikra*).

Öte yandan bu kural *Yovel* kuralları içinde verildiğine göre *Yovel*’de otomatik olarak orijinal

- 26 כּו וְאִישׁ כִּי לֹא יִהְיֶה-לּוֹ גֹּאֲלָהּ וְהִשְׁגָּה יָדוֹ
- 27 וּמִצָּא כְּדֵי גֹאֲלָתוֹ: כּו וְחָשַׁב אֶת-שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהָשִׁיב אֶת-הַעֲדָף
- 28 לְאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר-לּוֹ וְשָׁב לְאַחֲזָתוֹ: כח וְאִם לֹא-מִצָּאָה יָדוֹ דֵּי
- הָשִׁיב לוֹ וְהָיָה מִמְכָּרוֹ בְּיַד הַקִּנְיָה אֹתוֹ עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל וַיֵּצֵא
- בְּיָבֵל וְשָׁב לְאַחֲזָתוֹ: ס חמישי שְׁלִישִׁי כִשְׁחַן מַחֲבָרִין

Alıcı bu araziyi 100 dinara [*dinar* = eski bir para birimi] almışsa ve üç yıl boyunca çalıştırdıktan sonra orijinal sahibi ya da onun bir yakın akrabası gelip araziyi kurtarmak isterse, geçen üç yılın ürünü oran dahilinde eksiltilir, üstü olan 70 dinar alıcıya ödenir (*Yad – Şemita Veyovel* 11:5; *Daat Mikra*). Elbette bu hesap, arazinin bir yakın ya da bizzat orijinal sahibi tarafından kurtarılması durumlarının her ikisinde de aynıdır.

Satmış olduğu kişiye – Dolayısıyla eğer araziyi satın almış olan kişi bunu daha yüksek bir fiyatla üçüncü bir kişiye satarsa, orijinal sahibi, araziyi bu ikinci alıcıdan değil, satışı yapmış olduğu ilk alıcıdan; ve elbette yüksek olan ikinci fiyata değil, kendi satmış olduğu ilk fiyata göre geri alır (*Torat Koanim*; *Talmud – Arahin* 30a; Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Örneğin Reuven arazisini Şimon'a [yıllık] 100 liraya satmışsa; Şimon da bu araziyi daha sonra Levi'ye 200 liraya satmışsa, Reuven hesabı Şimon'la görür; ona *Yovel*'e kadar kalan yıl sayısına göre yıllık 100 liralık satış fiyatı üzerinden yapılan hesaba göre ödeme yapar ve araziyi Levi'nin elinden alır. Levi Reuven'e "bana 200 lira üstünden ödeme yap ve arazini al" diyemez. Reuven ödemesini Şimon'a 100 lira üstünden yaptıktan ve araziyi aldıktan sonra, Şimon da Levi'ye ona *Yovel*'e kadar kalan yıl sayısına göre yıllık 200 lira üzerinden ödeme yapar.

28. Geri vermeye yetecek kadarı eline geçmemişse – Tam çeviriyle "...kadarını eli bulmamışsa". Sadece "geri verecek kadarı" denseydi de anlam açık olurdu. "Geri vermeye yetecek kadarı" ifadesi, satılan araziyi geri alacak kadar paranın tümüyle bulunup alıcıya ödenmesi gerektiğini öğretir. Başka bir deyişle, daha az para elde edilmişse, arazi kısmen kurtarılamaz (*Torat Koanim*; Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*) – ne "kur-

tarıcı" bir yakın, ne de orijinal sahibi tarafından. *Talmud* ise, bu kuralın kaynağını, p. 26'daki "kurtaracak kadarını" ifadesinde görür. Yani tamamen kurtaracak kadarı varsa, kurtarır. Ama yetmiyorsa, kısmen kurtaramaz (*Talmud – Arahin* 30a-b).

***Yovel*'e kadar** – Ama *Yovel* buna dahil değildir. Başka bir deyişle *Yovel* yılı başladığı sırada bu arazinin orijinal sahibine geri verilmiş olması gerekir; zira *Yovel* yılının serbest bırakma özelliği en başından itibaren geçerlidir (*Torat Koanim*; Raşi) [*Şemita* yılının borçları affettirme özelliği ise sadece yılın sonundadır; *Devarim* 15:1-2].

***Yovel*'de ... çıkar** – İbn Ezra. Arazi arada birkaç kere el değiştirirse bile, *Yovel* geldiğinde "[en son alıcının iyeliğinden] çıkar" ve orijinal sahibine geri döner (*Meam Loez*).

Sadece satış durumunda değil, eğer bir kişi arazisini birine hediye olarak vermişse bile, *Yovel*'de arazi kendisine [ya da o ölmüşse, en yakın mirasçısına] geri döner (*Yad – Şemita Veyovel* 11:19; *Daat Mikra*).

Bu ifade, Erets-Yisrael'de toprak alım-satımı, bunların kurtarılması veya *Yovel*'de orijinal sahibine dönmeye ile ilgili tüm bu kuralların, sadece *Yovel* kurallarının geçerli olduğu dönemlerde (bkz. p. 10 açık.) yürürlükte olduğunu öğretir (*Talmud – Arahin* 29a).

²⁶ [Mülkünü] Kurtaracak kimsesi olmayan kişi, durumu düzelir ve [mülkünü] kurtaracak kadarını elde ederse, ²⁷ yaptığı satışın [üzerinden geçen] yılları hesaplar ve [satış ücretinin] üstünü, [mülkünü] satmış olduğu kişiye geri verir. [Böylece atasal] Mülküne geri dönebilir.

²⁸ “Ancak eğer ona geri vermeye yetecek kadarı eline geçmemişse, satmış olduğu [mülkü], Yovel’e kadar, onu satın alan kişinin elinde kalacaktır. [Bu mülk] Yovel’de [alıcının iyeliğinden] çıkar ve [orijinal sahibi, atasal] mülküne geri döner.

(bkz. Rut 2:20). Akrabalık derecesi ne kadar yükseksse, kurtarıcı olma sorumluluğu da o kadar artar (*Torat Koanim*). Krş. Yirmeyau 32:7. Anlaşıldığı kadarıyla eski dönemde, yakınlık derecesi nedeniyle kurtarma görevi düşen kişi bunu yapmadığı takdirde, bu hakkı daha düşük dereceli bir yakına devretmek için bir de prosedür gerçekleştirilirdi (bkz. Rut 4:8; Ramban).

Kurtarabilir – “Ve alıcı bunu engelleyemez” (Raşi; *Yad – Şemita Veyovel* 11:18). Ama bunun için satış tarihinin üstünden en az iki tam yılın geçmiş olması gerekir (a.k. 11:9; bkz. p. 15 açk.). Kurtarma işlemi için ödenmesi gereken paranın hesabı, p. 27’de tanımlanmaktadır.

Hahamlarımız bunun bir yükümlülük mü yoksa hak mı olduğu konusunda görüş ayrılığı içindedirler (*Talmud – Kiduşin* 21a). *Alaha* bunun bir hak olduğu yönündedir (*Yad – Şemita Veyovel* 11:18). Çevirimiz de bu yüzden “kurtarmalıdır” yerine “kurtarabilir” şeklinde yapılmıştır. Dolayısıyla bunu yapma konusunda önceliğe sahip olan yakın bir akraba, bu sorumluluğu yerine getirmek istemediği takdirde, *Bet-Din* onu zorlamaz (krş. p. 48 açk., *Kardeşlerinden biri kurtarmalıdır* k.b.).

26. Kurtaracak kimsesi olmayan... – Satılmış bir tarlayı, öncelik en yakın akrabalara ait olmak üzere tüm akrabalar kurtarabilir.

Bir *Ger*, yani sonradan Yahudilik’i kabul etmiş kişi, yeni doğmuş bir bebek statüsündedir ve Yahudi olmadan önceki akrabalarıyla hiçbir kanuni bağı yoktur; dolayısıyla Yahudi olduktan sonra çocuğu doğana kadar onun mirasçısı olabilecek kimse bulunamaz. Yine de burada bir *Ger*’den bahsediliyor olamaz; zira satılan bir araziye kurtarma konusu, sadece atasal mülkler için geçerlidir; oysa bu mülkler, Erets-Yisrael’e

girildikten sonra, Yaakov’a doğrudan kan bağıyla bağlı olan Bene-Yisrael arasında dağıtılmıştır (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Bu durumda *Ger* olmayan Yahudiler’den bahsediliyor olmalıdır. Ama “kurtaracak kimsesi (**Goel**) olmayan” hiçbir doğuştan Yahudi olamaz; zira çok uzaktan da olsa ona bağlı olan bir yakın mutlaka bulunur. Dolayısıyla pasuktaki “kurtaracak kimsesi olmayan” ifadesi tam anlamıyla değerlendirilemez. Bu durumda buradaki ifadenin vermek istediği anlam, “kurtarma mitsvasını yapabilecek yakınlıkta akrabalara bunu yapacak maddi güçte değilse, bu kişi, kurtarma işini durumu düzeldiğinde yapabilir ya da arazisini en geç Yovel yılında geri alır” şeklinde olmalıdır (*Torat Koanim*; *Talmud – Kiduşin* 21a; Raşi).

Burada da, bir kişinin kendi arazisini kurtarabilmesi için, satışın üzerinden iki yılın geçmiş olması gerekir (bkz. ö.a.).

Durumu düzelir[se] – Tam çeviriyle “*eli ulaşırsa; başarsa*”. Bu “maddi güç elde ederse” anlamında bir deyimdir (krş. 5:7 açk. ve 5:11). Yine de bir kural öğretir: Sadece kendi eli, kendi gücü yeterse. Ama arazisini kurtarmak için borç almamalıdır (*Talmud – Arahin* 30b).

Elde ederse – Tam çeviriyle “*bulursa*”. Alternatif olarak önceki ifadeyle birlikte tek bir ifade olarak “*Eli, [gereken miktarı] bulmayı başarsa*” (*Daat Mikra*). Bu sözcük, elde var olmayan yeni bir kazanca işaret eder. Dolayısıyla bir kişi, satmış olduğu bir tarlayı kurtarmak için elinde zaten mevcut olan bir başka araziye satmamalıdır (*Talmud – Arahin* 30b).

27. Yılları hesaplar ... üstünü ... geri verir – Örneğin eğer fakirleşen toprak sahibi, araziye Yovel’den sonraki 38.yılda satın almışsa, sıradaki Yovel’e kadar 10 yıl kalmış demektir [42 ve 49. yıllar *Şemita* olduğu için hesaba katılmayacaktır].

כַּמִּיּוֹשֵׁב

כִּי־יִמְכַר בֵּית־מוֹשֵׁב עִיר חוֹמָה וְהִיתָה גְּאֻלָּתוֹ עַד־תֵּם שְׁנַת
מִמְכָּרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְּאֻלָּתוֹ: וְאִם לֹא־יִגְאֹל עַד־מְלֹאת ל' שָׁנָה
תְּמִימָה וְקָם הַבֵּית אֲשֶׁר־בְּעִיר אֲשֶׁר־לֹא [ל'] חֹמָה לְצִמְיַתָּה לְקַנָּה
אֹתוֹ לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בִּיבֹל:

30

Bu nedenle Tora “ertesi yıl aynı tarihe kadar” diyerek, gerçek anlamın “satışın üstünden tam bir yıllık süre geçene kadar” şeklinde olduğuna işaret etmektedir; bu, sıradaki pasuktan da bellidir [“tam bir yılı dolana kadar”]. Rabi Yeuda Anasi’ye göre, bahsedilen “tam bir yıl”, 365 günlük güneş yılıdır. Ama *Alaha* diğer Hahamlar’ın, kastedilenin 354 günlük ay yılı olduğu şeklindeki görüşlerine göre belirlenmiştir. Sonuç olarak anlam “aradan tam 12 [artık yıllarda da tam 13] ay geçene kadar” şeklindedir (*Mişna – Arahin* 9:3; Raşi; *Yad – Şemita Veyovel* 12:5).

Bu durumda artık yıllarda şöyle bir durum oluşabilir: Bir kişi, artık bir yılın ilk Adar ayının 15’inde bir ev, ikinci Adar ayının 1’inde ise ikinci bir ev satarsa, birinci evi kurtarma hakkı, ikinci evi kurtarma hakkından daha uzun süreli olacaktır. Zira ertesi yılda tek Adar ayı vardır ve ikinci evi, satışın 12 ay sonrasında 1 Adar tarihine kadar kurtarması gerekirken, ilk evi satışın 13 ay sonrasında 15 Adar tarihine kadar kurtarabilir (*Talmud – Arahin* 31b).

30. Suru olan – İbranice *Lo Homa*. Buradaki *Lo* sözcüğü, Lamed-Vav şeklinde olduğu zaman “suru olan”, Lamed-Alef şeklinde olduğu zaman ise “suru olmayan” anlamını verir. Burada Tora, sözcüğü Lamed-Alef şeklinde yazmıştır; ama sözcük geleneksel olarak Lamed-Vav şeklinde yazılmış gibi okunur ve konunun bağlamı gereği anlam “suru olan” şeklinde olmalıdır. Yine de Tora yazımı “suru olmayan” anlamına göre yapmış ve bu şekilde bir mesaj vermiştir: Bir şehrin şu anda suru yoksa bile, Yeşua Bin Nun döneminde surlarla çevrili idiye, buradaki kurallar o şehir için geçerlidir (*Torat Koanim; Talmud – Arahin* 32a; Raşi). *Lo* sözcüğünün benzer bir kullanımını için bkz. *Şemot* 21:8 aşç.

Şehirdeki bu ev – Önceki pasukta “ikamet amaçlı bir ev”in satışından bahsedilmişti. Burada ise sadece “şehirdeki ev” denerek, şehir içindeki ikamet amaçlı olmayan yapıların da buradaki

kurala dahil olduğu öğretilmektedir. Bunlara iş ve üretim yerleri, hamamlar, kuleler, kuş yetiştirmek için yapılan yuvalar ya da kümesler, hatta kuyular, kanallar ve tüneller de dahildir. Ama şehir içinde de olsa, açık araziler, tarla, bağ, bahçe ve bostanlar bu kurala dahil değildir (*Talmud – Arahin* 32a; *Yad – Şemita Veyovel* 12:15).

[Satışın] **Tam bir yılı dolana kadar** – Yani “ilk satışın tam bir yılı dolana kadar”. İkinci bir satış gerçekleşmişse bile, kurtarma yine de ilk satışın ardından geçen yıl içinde yapılmalıdır. Başka bir deyişle, Reuven Tışri ayında evini Şimon’a satmışsa, Şimon da bundan sonraki Nisan ayında araziye Levi’ye satsa bile, Reuven’in evi kurtarmak için süresi Tışri ayında biter. Tora bunu belirtmek için “bir yıl” demekle yetinmemiş, iyelik ekiyle birlikte “yılı” sözcüğünü tercih etmiştir: Yani “Reuven’in satışının tam bir yılı” (*Talmud – Arahin* 31b; Raşi o.a.).

Nesilleri boyunca – Büyük Tora bilgini İlel döneminde, bu bir yıllık sürenin son gününde, satıcının gelip ödeme yaparak evini kurtarmaması ve bu şekilde mülkiyetin tamamen alıcıya geçmesi için alıcının gizlendiği durumlar oluyordu. Bu nedenle İlel bir kanun koydu: Buna göre satıcı, evin parasını *Bet-Amikdaş*’ın hazine daireesine atabilecek, bu şekilde alıcıya istediği zaman gelip o parayı alma hakkını tanımış olacaktı. Bu yaptığı, ödemeyi doğrudan alıcıya yapmış gibi kabul edilecekti. Bunu [elbette şahitler huzurunda] yaptıktan sonra, satıcı evini geri almış sayılırdı ve gerekirse kapıyı kırıp içeri girebilirdi (bkz. *Mişna – Arahin* 9:4). Bu, belirli bir dönemde gelişen bazı yeni durumlar karşısında Hahamlar’ın önlem niteliğinde bazı yan kanunlar koyma yetkisine dair örneklerden biridir.

Pasuk “[alıcının] *nesilleri boyunca*” demektir. Bu, söz konusu kuralın, alıcının bir şahıs olduğu durumda geçerli olduğunu gösterir. Dolayısıyla, surlu şehirdeki bir evi *Bet-Amikdaş* hazinesine (*Ekdeş*) bağışlayan kişi, bu evi her zaman geri

[90. Surlu Şehirlerdeki Evler]

²⁹ “Bir kişi, surlu bir şehirde [bulunan] ikamete ayrılmış bir ev satarsa, [bu evin] kurtarılma [imkanı], satışının [gerçekleştiği] yılın tamamlanışına kadardır[; yani, evin] kurtarılması, ertesi yıl aynı tarihe [kadar mümkün] olacaktır.

³⁰ Ancak eğer [satışın] tam bir yılı dolana kadar kurtarılmazsa, suru olan şehirdeki bu ev, nesilleri boyunca [miras bırakabileceği şekilde], temelli olarak onu satın alanın olacak, *Yovel*’de [onun iyeliğinden] çıkmayacaktır.

29-30. Surlu ve sursuz şehirlerdeki evler. Açık arazilerle surlu şehirlerdeki evler arasında, satış ve kurtarma kuralları açısından önemli farklar vardır: Bir tarla, satışın üzerinden iki tam yıl geçmediği sürece kurtarılamaz. Ama ondan sonra herhangi bir zaman kurtarılabilir. Kurtarılmadığı takdirde, en geç *Yovel*’de orijinal sahibine geri döner. Surlarla çevrili bir şehirdeki bir ev ise, satıldıktan sonra sadece onu takip eden ilk tam yılın içinde kurtarılabilir. Bu süre geçerse, bu ev elden temelli olarak çıkar ve *Yovel*’de bile geri dönmez; alan kişinin, kendi çocuklarına miras olarak da bırakabileceği kalıcı malı olur (*Torat Koanim*; Raşi).

29. Surlu bir şehirde – Bu pasuk, Bene-Yisrael’in Yeşua Bin Nun önderliğinde Erets-Yisrael’e girip burayı fethettikleri dönemde etrafında sur olan şehirlerdeki evlerden bahsetmektedir (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Arahin* 32a; Raşi; *Yad* – *Şemita Veyovel* 12:15). Yeruslayim bu tanıma uyar [ama başka bir nedenden dolayı buradaki kanunlar Yeruslayim’i bağlamaz (bkz. s.p. ačk.)]. [Yan bir bilgi olarak, *Purim* bayramı çoğu yerde 14 Adar tarihinde kutlanmasına karşın, buradaki tanıma uygun şehirlerde – örneğin Yeruslayim’de – 15 Adar’da kutlanır. İstanbul’un bu tanıma uygun olup olmadığı konusundaki şüphe nedeniyle, *Purim* çoğu yerde olduğu gibi 14 Adar’da kutlanır; ama 15 Adar’da da beraha söylenmeden *Megila* okunur.]

Yeşua Bin Nun’un liderliğinde Erets-Yisrael’in fethedilmesinin ardından o sırada surları olan şehirler, surlar daha sonra yıkılsa bile özel bir statü kazanmıştır. *Mişna* (*Kelim* 1:7) bu dönemde surlu olan şehirlerin Erets-Yisrael’e ait kutsiyetten özel bir pay aldığını belirtir. Bu kutsiyet, şehirlerin yeni sakinleri Yahudiler’i de bazı konularda bağlayacaktır: [1] Bir *metsora*, surlarla çevrili bir şehirden dışarıya çıkmak durumundaydı (bkz. 13:46). [2] Böyle bir şehirde bir ölü, şehir içinden çıkarılmadığı sürece gömülmek üzere herhangi bir yere taşınabilmesine karşın, şehri terk ettiği andan itibaren şehre tekrar sokulması

yasaktı. Zira en üst düzeyde *tuma* kaynağı olan ölü bir kez şehri terk ettikten sonra, tekrar içeri sokulamazdı (*Mişna* – *Kelim* 1:7, Bartanura’lı Rabi Ovadya o.a.; *Daat Mikra*).

İkamete ayrılmış bir ev – Tora’nın burada özellikle ikamete ayrılmış evlerden bahsetmesinden, bundan önceki bölümde (p. 25-28) sözü geçen “*mülk*”ün, özellikle tarla, bağ, bahçe gibi açık araziler olduğu anlaşılmaktadır (İbn Ezra). Dolayısıyla “yalnız ihtiyaç durumunda” satma şartı da sadece açık araziler için geçerlidir. Burada tarif edilen türdeki ev ise sırf ticaret amacıyla bile olsa satılabilir (*Daat Mikra*). Öte yandan p. 31’de sözü geçen açık arazilerdeki evler ise arazilerle benzer konumdadır.

Kurtarılması – Satıcı öldüğü takdirde, evi onun bir mirasçısı kurtarabilir. Benzer şekilde, alıcı öldüğü takdirde, arazi onun mirasçısından kurtarılabilir (*Talmud* – *Arahin* 31b).

Öte yandan, açık arazilerden farklı olarak, surlu şehirlerdeki evler [hayatta olduğu sürece] sadece satan kişi tarafından kurtarılabilir; bir akraba tarafından kurtarılamaz. Evin asıl sahibi, evi kurtarma amacıyla borç alamaz ve onu kısmen kurtaramaz (*Yad* – *Şemita Veyovel* 12:2). Arazilerden farklı olarak kurtarma fiyatı, satıştan o zamana kadar geçen süreden etkilenmez. Evin ilk ayda veya on birinci ayda kurtarılması arasında bir fark yoktur ve kurtarmak için satış fiyatının aynısı geri ödenmelidir (*Meam Loez*).

Surlu bir şehirde bulunan bir evin satışının ilk yılı içinde geri kurtarılabilmesi, Tora’nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Ase* No. 134 (*Sefer Ahinuh*).

Ertesi yıl aynı tarihe [kadar] – *Targum Onkelos*; *Talmud* – *Arahin* 18b. İbranice **Yamim**. Tam çeviriyle “*günler*”. Bu bir deyimdir (bkz. Bereşit 24:55). Bu, kendisinden önce gelen “*yılın tamamlanışına kadardır*” ifadesinin açıklamasıdır. O ifade “içinde bulunulan takvim yılının sonuna [yani Roş Aşana’ya] kadar” anlamına gelebilirdi.

דא ובתי החצרים אשר אין להם

31

חמה סביב על-שדה הארץ יחשב גאולה תהיה-לו וביבל יצא:

דב וערי הלולים בתי ערי אחזתם גאלת עולם תהיה ללולים:

32

דג ואשר יגאל מן-הלולים ויצא ממכר-בית ועיר אחזתו ביבל כן

33

בתי ערי הלולים הוא אחזתם בתוך בני ישראל:

arasında önemli farklar söz konusudur (bkz. 29-30 açık.) (*Torat Koanim*; *Talmud – Arahin* 33a; Raši).

Açık kasaba evleri ile açık araziler arasındaki benzer konumun bir sebebi, bu evlerin genelde toprakta çalışan çiftçilere ait olmasıdır (Ramban). Ayrıca bu evler, atasal mülk olarak verilmiş arazilere inşa edilmiştir ve yıkılıp tarımsal alana çevrilmesi mümkündür – ki bu durumda açık araziye dönüşmüş olur (*Hizkuni*; *Daat Mikra*).

Kurtarılma [olanağı] vardır – Hemen kurtarılabilir ve belirli bir asgari bekleme süresi yoktur (Raši). İki yıl bekleme şartı sadece tarlalar için geçerlidir; zira p. 15'teki nüans sadece açık araziler için kullanılmıştır. Burada ise böyle bir nüans yoktur.

Yovel'de [alıcının iyeliğinden] çıkar – Tıpkı açık araziler gibi, herhangi bir ücrete gerek olmadan, otomatik olarak (Raši).

32-34. Leviler'in şehirleri. Levi kabilesi diğer kabilelerden farklı olarak Erets-Yisrael'de toprak almamıştır. Onun yerine, Leviler'e, ülkenin çeşitli yerlerinde, toplam kırk sekiz şehir verilmiştir (bkz. Bamidbar 35:1-8). Bu şehirlerin kıyısından her yönde 2000 *ama* mesafeye kadar olan açık araziler de şehirlere dahildir. Bunun dışarıdaki 1000 *amalık* şeridi tarıma ayrılmıştı; şehre yakın 1000 *amalık* şerit ise şehrin güzelliği için boş bırakılırdı. Bu, Raši'nin Bamidbar 35:4 açıklamasına göredir. Ramban ve Rambam ise bu konuda farklı görüştedirler (bkz. Bamidbar 35:4-5 açık.).

Tüm Koenler, Levi kabilesine mensup olan Aaron'un soyundan gelir. Dolayısıyla tüm Koenler aynı zamanda birer Levi'dir ve buradaki kanunlar onların mülkleri için de geçerlidir.

32. Ebedi kurtarma [imkanı] – Leviler'e ait bir mülk, ev ya da arazi, bulunduğu yerin etrafı

surlarla çevrili olsun veya olmasın, ister şehrin içinde isterse de onu çevreleyen 2000 *ama* genişliğindeki şeritte olsun, hem hemen hem de yıllar sonra kurtarılabilir; ya da en geç *Yovel*'de geri döner. Ayrıca tıpkı açık arazideki Yisrael evleri gibi, kurtarılması için satışın üzerinden iki tam yılın geçmesine gerek yoktur (*Torat Koanim*; *Talmud – Arahin* 33a; Raši; ö.p. açık.).

33. Leviler'den alım yaptığında – İbranice **Vaaşer Yigal**. Bunun sözlük anlamı “kurtaracağı zaman” şeklinde olmasına karşın, çeşitli bağlamlarda “satın alacağı zaman” şeklinde de anlaşılabilir ve bu pasuğun bağlamındaki anlamı da böyledir (Saadya Gaon; Raši; İbn Ezra).

Alternatif olarak Tora farklı bir mesaj veriyor da olabilir. Önceki pasukta Tora, Levi şehirlerindeki evler için ebedi kurtarma imkanı olduğundan bahsetmişti. Okuyucunun buna bakıp “kurtarma hakkı, bu ev özellikle bir Yisrael tarafından satın alınmışsa geçerli; ama eğer alıcı da Levi olursa bu kural geçerli olmasa [ve bir yıl içinde kurtarılmadığı takdirde temelli olarak alıcının mülkiyetine geçse] gerek; ne de olsa o da bir Levi” kanısına kapılmaması için, Tora burada önceki pasuğun devamı olarak “[aynı imkan,] *Leviler'den kurtaracağı zaman [da geçerlidir]*” demektedir. Yani evi bir Levi satın almışsa bile, orijinal sahibi bunu istediği zaman kurtarabilir veya en geç *Yovel*'de geri alır. Bu bakış açısıyla “**Yigal** – *Kurtaracak*” sözcüğü, gerçek anlamıyla kullanılmıştır (*Torat Koanim*; *Talmud – Arahin* 33b; Raši; İbn Ezra). Ayrıca bu bakış açısıyla söz konusu ifade önceki pasuğa bağlı iken, pasuğun devamı ise başka bir kuralı öğretmektedir: Alıcı kim olursa olsun – Levi ya da Yisrael – bu arazi kurtarılamasa bile, en geç “*Yovel'de [alıcının] iyeliğinden çıkar*” (Raši; *Hizkuni*; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

Serbest anlamlarıyla başka alternatifler: “Bir Levi'nin satmış olduğu evi, onun Levi akrabalarından biri kurtardığı zaman bile, *Yovel*

³¹ “Öte yandan, etraflarında sur bulunmayan kasabalardaki evler, Ülke’nin açık alanları ile [benzer konumda] değerlendirilecektir – [yani böyle bir ev] için hem kurtarıma [olanağı] vardır, hem de *Yovel*’de [alıcının iyeliğinden] çıkar.

³² “Levi şehirleri [için kanun şöyledir:] Leviler için, [atasal] mülkleri [niteliğindeki] şehirlerde bulunan evler [hakkında] ebedi kurtarma [imkanı] olacaktır.

³³ [Dolayısıyla bir kişi] Leviler’den alım yaptığında, satılmış olan ev ya da mülk [niteliğindeki] şehir, *Yovel*’de [alıcının] iyeliğinden çıkar; zira Levi şehirlerindeki evler, Bene-Yisrael içinde [Leviler’in atasal] mülkleridir.

alabilir; bir yıllık süre kısıtlaması yoktur. Zira *Ekdeş* bir şahıs değildir ve elbette sonraki nesilleri yoktur. Öte yandan eğer *Ekdeş* bu evi bir şahsa sattığı takdirde, evin eski sahibi evi bu satışın üzerinden geçen bir yıl içinde kurtarmazsa tüm hakkını kaybeder ve evin iyeliği temelli olarak yeni sahibine geçer (*Talmud – Arahin* 31b; *Yad – Şemita Veyovel* 12:8).

[Miras bırakabileceği şekilde] – *The Living Torah*. Yeruşalayim özel bir konuma sahiptir; zira [her ne kadar Yeuda kabilesine ait topraklarda olsa da] tüm kabileler bu şehirde eşit hak sahibidir. Bu nedenle bu şehirde satılan bir ev aradan bir yıl geçtikten sonra bile kurtarılabilir ve hiç kurtarılmazsa bile en geç *Yovel*’de asıl sahibine geri döner (*Talmud – Bava Kama* 82b; *Yad – Bet Abehira* 7:14).

***Yovel*’de [onun iyeliğinden] çıkmayacaktır** – Pasuk açık bir şekilde “temelli olarak onu satın alanın olacak” dediğine göre, surlu bir şehirdeki, satıldığı yıl içinde kurtarılmayan bir evin *Yovel*’de alıcının elinden çıkmayacağı zaten açıktır. Dolayısıyla bu ifade başka bir detayı açıklama amacıyla: Eğer satış, *Yovel* yılı başlamadan kısa bir süre önce gerçekleşmişse ve aradan tam bir yıl geçmeden önce *Yovel* yılı gelmişse bile, bu ev otomatik olarak sahibine geri dönmaz. Eski sahibi evi geri almak istiyorsa, bir yıl dolmadan önce parayı toparlayıp bunu yapmalıdır (*Talmud – Arahin* 31b; Raşi; *Mizrahi*). Tüm bu kurallardan çıkan sonuca göre, Yeşua Bin Nun döneminde surlu olan bir şehirdeki ev, tam olarak “atasal mülk” sınıfında değildir (*Daat Mikra*).

Ayrıca bu ifade, Erets-Yisrael’deki surlarla çevrili bir şehirdeki ev alım-satımı, bunların kurtarılması ile ilgili tüm bu kuralları, sadece *Yovel* kurallarının geçerli olduğu dönemlerde (bkz. p. 10 ačk.) yürürlükte olduğunu öğretir (*Talmud – Arahin* 29a; krş. p. 28 ačk.).

31. Kasabalardaki evler – Tam çeviriyle “*avlular evleri*”. Çevirimiz *Targum Onkelos* ve ondan alıntı

yapan Raşi’ye göre yapılmıştır. İbranice *Hatser*. Bu, Bereşit 25:16’daki “*sursuz şehirler*” şeklinde çevrilen sözcükle aynıdır.

Yine de tam çeviri bu konuda bir kural öğretir: Hem “*avlular*” hem de “*evleri*” sözcükleri çoğuldur ve asgari çoğul, “iki”dir. Dolayısıyla iki avlu ve avlu başına iki ev [yani toplam iki avlu ve dört ev] bile buradaki kural için yeterlidir. Başka bir deyişle eğer iki avlu ve bu avlulara bağlı ikişer ev, “Yeşua Bin Nun döneminde surlarla çevrili olan bir şehrin içinde ise bile”, buradaki “kasabadaki evler” sınıfında kabul edilir ve alım-satım-kurtarma kuralları açısından açık alanlarla benzer konuma sahiptir (*Mişna – Arahin* 9:7, Rabi Pinhas Keati o.a.). Bu da pasuktaki gereksiz görünen tekrarı açıklamaktadır. “*Avlu evleri*” ifadesi zaten sursuz yerleşim birimlerini ifade ettiği için, pasuğun ayrıca “*etraflarında sur bulunmayan*” demesine gerek yoktu. Ama şimdi bu ifadenin neden yine de kullanıldığı açıklığa kavuşmaktadır: “*Avlu evleri*” ifadesi, yukarıdaki tanıma uygun evlerin “etraflarında sur bulunan şehirlerde yer alsın bile” açık arazilerle benzer konumda olduğunu öğretirken, “*etraflarında sur bulunmayan*” ifadesi, bu kanunun, “avlusu olmasa bile” sursuz şehirlerdeki evler için geçerli olduğunu öğretir (*Talmud – Arahin* 33b).

Açık alanları ile [benzer konumda] – Ama tamamen aynı konumda değil. Bir arazi satışının ardından iki tam sene geçene kadar kurtarılamaz (bkz. p. 15 ačk.). Surlarla çevrili olmayan bir yerleşim birimindeki ev ise satıldıktan hemen sonra bile geri alınabilir (s.a.). Bu açıdan, kasaba evleri, açık arazilerle değil, surlu şehirlerdeki evlerle benzer bir konumdadır.

Ama diğer açılardan, açık alanlardaki evlerle açık araziler için kural aynıdır; yani *Yovel*’e kadar kalan yıl hesabına göre para ödenerek “kurtarılabilme” veya en geç *Yovel*’de orijinal sahibine dönme açısından açık arazi ile böyle bir yerdeki ev eşit konumdadır. Dolayısıyla surlarla çevrili olan ve olmayan yerleşim birimlerindeki evler

יד ושדה מגרש עריהם לא ימכר כי אחזת עולם הוא להם: 34

arazisini *Bet-Amikdaş* hazinesine (*Ekdeş*) bağışlamış ve onu *Yovel*'e kadar kurtarmamışsa, [b] ya da kurtarmadan önce *Ekdeş* bunu bir başkasına satmışsa, bu arazi ile orijinal sahibi arasındaki bağ tamamen kopmuş olur. Her iki durumda da bu arazi *Yovel*'de bile ona geri dönmeyiz, *Yovel* yılının başında [*Roş Aşana*'da], o sırada nöbette olan *Koen* grubuna ait olur (bkz. 27:20 ve 27:21 açık.). Bu pasuk, arazisini *Ekdeş*'e bağışlamış olan Yisrael'den farklı olarak, bir Levi'nin bağışlamış olduğu arazi için bunun geçerli olmadığını, o Levi'nin, *Yovel* geldiğinde bu araziye daima geri alacağını söylemektedir (*Torat Koanim*; Raşi; *Sefer Zikaron*).

Alternatif olarak *Talmud* buradaki “satılamaz” sözcüğünü “değişemez” anlamında açıklar. Bu anlam mümkündür; zira satış da aslında bir değişimdir: mülkiyet değişimi (*Ralbag*). Buna göre anlam “Ayrıca şehirlerinin açık alanındaki arazi de (İbr.: *Sede / Sade Migraş*) değişemez” şeklindedir. Bu da bir kural öğretir: Önce de belirtildiği üzere (p. 32-34 açık.), Levi şehirlerinin surlarının etrafındaki 1000 *amalık* kısım (*Migraş*) güzel görünüm için boş bırakılır, onun dışındaki 1000 *amalık* şerit de tarıma ayrılır (*Sade*). Buradaki kurala göre ne *Sade*, *Migraş*'a; ne de *Migraş*, *Sade*'ye dönüştürülebilir. Zira *Sade Migraş*'a dönüştürülürse, bu, Erets-Yisrael'i [inşaat ve tarımla] geliştirme mitsvasına (*Mitsvat Yişuv Erets Yisrael*) aykırı olacaktır. *Migraş Sade*'ye dönüştürülürse de şehrin güzelliği bozulacaktır. Aynı sebepten dolayı *Migraş* yerleşim yerine de dönüştürülmez. Şehrin inşa edilmiş kısımları da boş alana dönüştürülmek için yıkılamaz (*Mişna – Arahin* 9:8, Rabi Pinhas Keati o.a.; *Talmud – Arahin* 33b, Raşi o.a.; *Ralbag*). [Bu kural Levi şehirleri ile ilgili verilmiş olmasına karşın, verilen sebepler tüm surlu şehirlere uygun olduğundan, aslında Leviler'e ait olmayan surlu şehirler için de aynı şekilde geçerlidir (*Yad – Şemita Veyovel* 13:5)]. Bu durumda çeviri “[asıl kullanım amacı dışında kullanılmak üzere] satılamaz” şeklinde de yapılabilir (*The Living Torah*).

613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 208 (*Sefer Ahimuh*).

35-38. Fakirliği önlemek. Rambam'ın iletği kanun kodeksine göre, yardımseverliğin en üst biçimi, birinin fakir olmasını engellemek için müdahalede bulunmaktır. Bu, o kişiye borç ya da iş vermek, işine yatırım yapmak şeklinde veya fakirliği önlemek adına herhangi bir yardımla olabilir. Söz konusu prensibin kaynağı, p. 35'teki “onu desteklemelisin” ifadesidir (*Yad – Matanot Ani'im* 10:7).

Levi şehirlerindeki ikamet, güzellik ve tarım amaçlı alanlarda değişiklik yapılmaması, Tora'nın

³⁴ Ayrıca şehirlerinin açık alanındaki arazi de [temelli olarak] satılamaz; zira bu [arazi] onlar için ebedi mülktür.

geldiğinde bu akraba da evi orijinal sahibine geri vermelidir” (krş. İbn Ezra; Ramban; böyle bir örnek için bkz. Yirmeyau 32:6-15). Ya da “Bir Levi satmış olduğu evi kurtarmak istiyorsa, buna yetecek kadar parası yoksa bile, en geç *Yovel*’de onu geri alacaktır” (Raşbam).

Satılmış olan – Pasuk sadece “*satılmış olan*”ın, aynen geri döneceğini söylemektedir. Eğer satılan malda bir değer artışı olmuşsa, oluşan fark alıcıya aittir. Bu kural her ne kadar Levi şehirleri ile ilgili bu bölümde geçiyorsa da, her türlü emlak alım-satım-kurtarma-*Yovel*’de geri alma durumunda da aynı şekilde geçerlidir. Kısacası herhangi bir arazinin değeri de alıcının elinde bulunduğu yıllar içinde yükselmişse, örneğin alıcı ağaçlar dikmişse, oluşan değer farkı bilirkişilerce hesaplanır ve arazinin orijinal sahibi, bu değer farkını da alıcıya ödemekle yükümlüdür (*Yad – Şemita Veyovel* 11:8).

Mülk [niteliğindeki] şehir – Bir Levi şehrinin de tümüyle satın alınması mümkündür. *Aktav Veakabala* bunu geniş bir şekilde ele almaktadır.

Öte yandan buradaki ifade “*mülk [niteliğindeki] şehir[de bulunan] satılmış ev, Yovel’de [alıcının] iyeliğinden çıkar...*” şeklinde de anlaşılabilir (*Daat Mikra*).

Yovel’de [alıcının] iyeliğinden çıkar – Herhangi bir karşılık ödemeye gerek olmadan (Raşbam). Levi olmayanlara ait surlu şehirlerdeki evlerin bir yıl içinde kurtarılmama durumunda tamamen kaybedilmesi göz önünde bulundurulduğunda, Levi şehirlerindeki evler için bu önemli ve avantajlı bir farklılıktır (krş. p. 30; *Torat Koanım; Talmud – Arahin* 33a; Raşi).

Levi şehirlerindeki evler – Tora bu evlerin kime ait olduklarını değil, “nerede” olduklarını vurgulamaktadır. Bahsedilen mülkün sahibi bir Levi olabildiği gibi, mülk, bir Yisrael’e [=Koen veya Levi olmayan birine] anne tarafından Levi olan bir atasından miras kalmış da olabilir. Böyle bir durumda da buradaki kanunlar aynen geçerlidir. Bunun tersi de doğrudur. Eğer bir Levi’ye, anne tarafından Yisrael olan atasından,

Leviler’e ait olmayan bir şehirdeki bir ev miras kalmışsa, o evle ilgili olarak Yisrael evlerine ait kurallar geçerli olur (*Talmud – Arahin* 33b; *Yad – Şemita Veyovel* 13:8-9).

Bene-Yisrael içinde [Leviler’in atasal] mülk-leridir – Bu ifade, Levi şehirlerindeki evlerin özel konumunun nedenini açıklamaktadır: Leviler’in Erets-Yisrael’deki tek atasal mülkleri şehirleri olduğundan, onlardan sonsuza kadar mahrum edilmeleri diye bir şey söz konusu olamaz. Bir Levi’nin satmış olduğu evini geri alma hakkı olmazsa, elinde hiçbir şey kalmayacaktır. Ama bir Yisrael, evini satsa ve kurtarmadığı için ondan yoksun kalsa bile, hala bir yerlerde atasal mülk niteliğinde bir arazisi vardır ve onu satmışsa bile en geç *Yovel*’de geri alacaktır (Raşi; *Daat Mikra*).

34. [Temelli olarak] Satılamaz – Saadya Gaon.

Pasuk sadece “*satılamaz*” demektedir. Eğer p. 32’de Levi şehirlerindeki evlerle ilgili olarak sözü geçen “*ebedi kurtarma [imkanı]*”, şehirlerin çevresindeki alanları kapsamıyorsa, “*satılamaz*” sözcüğünden kasıt, söz konusu alanların hiçbir zaman satılamayacağı şeklindedir (*Daat Mikra*). Zira satıldığı takdirde, kurtarımla imkanı olmayacağından, bu alanlar temelli olarak elden çıkmış olacaktır.

Öte yandan anlaşıldığı kadarıyla p. 32’deki ifade Leviler’e ait tüm emlakı kapsamaktadır. Bu durumda, Leviler’in kendi atasal mülklerini kurtarma konusunda ebedi bir hakları olduğu söylendiğine göre, bu mülkleri satabiliyor olmaları gerekir [yoksa kurtaracak ne vardır?]. Dolayısıyla burada söz konusu arazilerin hiçbir zaman satılamayacağı söyleniyor olamaz. Gerçek anlam, eklediğimiz parantezin de anlatmak istediği üzere, “satışın hiçbir zaman *temelli olmayacağı*” şeklindedir. “Hiçbir zaman” – yani bir Yisrael’in toprağını geri almasını engelleyen durumlarda dahi. Şöyle ki;

Bir Yisrael [=Levi olmayan], satmış olduğu arazisini normal şartlarda kurtarabilir ya da bunu yapmasa bile *Yovel*’de otomatik olarak geri alır – ama bunun iki istisnası vardır. Eğer bu Yisrael, [a]

ס דה וְכִי־יִמְנֹךְ

אֲחִיר וּמִטָּה יָדוֹ עֶמֶךְ וְהַחֲנֻקָּה בּוֹ גֵּר וְתוֹשֵׁב וְחִי עֶמֶךְ:

36 דו אֶל־תִּקַּח מֵאֹתוֹ נֶשֶׁךְ וְתִרְבִּית וְיֵרָאֵת מֵאֲלֵהֶיךָ וְחִי אֲחִיר עֶמֶךְ:

lerin büyük olasılıkla yakın akrabaları da onlarla değildir. Dolayısıyla zor durumda ve yardıma muhtaç konumda oldukları takdirde, özellikle ellerinden tutmak gerekir.

Ki seninle yaşayabilsin – Tam çeviriyle “ve seninle/yanında yaşayacak/yaşasın”. Ramban’a göre, yoksullaşmış bir Yahudi’nin düzelmesi için onu gerekirse yanımıza almak, Tora’nın mitsvalarından biridir. Bu mitsva, “*Pikuah Nefes* – Birinin Hayatını Kurtarma Konusunda Tetikte Olmak” mitsvasına dahildir (Ramban).

Borç verme mitsvası, fakirlere *Tsedaka* adı altında para ya da başka bir şey hediye etmekten daha üst bir mitsva olarak kabul edilir. Fakir biri *Tsedaka* almaya alışkıdır. Ama borca ihtiyacı olan kişi, genelde fakirlik görmemiş biridir ve *Tsedaka* istemeyecek kadar gururludur. Bu uğurda hiçbir şey istemeden ölüp gidebilir bile. Bu nedenle Tora, düşmesine meydan vermeden onu desteklemeyi emretmektedir (*Meam Loez*).

36. Ondan ... alma – “Ondan” sözcüğü tekil kullanılmıştır. Yani önceki pasukta sözü geçen kişiler içinde özellikle “kardeşinden” bahsedilmektedir [ve Yahudilik’i kabul etmiş olan *Ger Tsedek* de “kardeşin” sınıfındadır]. Kısacası bir Yahudi’den faiz almak yasaktır. Ama Yahudi olmayan birinden borç karşılığında faiz alınabilir (bkz. Devarim 23:21 açık.). [Dolayısıyla önceki pasukta belirtilen “fakir duruma düşen kişiye destek olma” şartı, hem doğuştan Yahudi, hem *Ger Tsedek*, hem de *Ger Toşav* için geçerli olmasına karşın, bu pasuktaki faiz alma yasağına, Yahudi olmayan *Ger Toşav* dahil değildir. Hem ondan faiz alınabilir; hem de o bir Yahudi’den faiz alabilir.]

Tora, borç karşılığı faiz verme konusunda Yahudi olmayan kişileri kısıtlamamıştır. Başka bir deyişle, Yahudi olmayan biri, bir Yahudi’ye borç verdiği takdirde, bunu faiz alma amacıyla yapabilir. Tora bunu serbest bıraktığı için, bir Yahudi’nin de, Yahudi olmayan birinden faiz almasına izin vermiştir. Bu şekilde karşılıklı eşitlik söz konusudur. Öte yandan bir Yahudi’nin,

bir başka Yahudi’den faiz alması yasaktır [bu da karşılıklı eşitliktir. Biri diğerinden alamaz; zira diğeri de ondan alamaz]. Bkz. Devarim 23:21 açık.

Bir Yahudi’den faiz alma yasağı, Tora’nın 613 emrine dahildir. *Mitsvat Ase* No. 209 (*Sefer Ahimuh*).

Faiz ve arttırma – İbranice *Neşeh* ve *Tarbit* [ya da sıradaki pasukta geçen şekildeyle *Marbit*]. Gerçekte bu iki terim eşanlamlıdır. Tora faizle ilgili yasağı iki farklı sözcükle tanımlayarak, faizle para alan kişinin iki emri birden ihlal etmiş olacağını belirtmektedir (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Bava Metsia* 60b; Raşi).

Keli Yakar, *Neşeh* sözcüğünün, “*Neşiha* – Isırma” ile aynı kökten türediğini vurgular. Bu, faizin “borç alan kişi için” ne gibi bir etkisi olduğunu tanımlamaktadır: Aldığı borç, sürekli olarak onun maddi varlığından acı veren ısırlıklar koparmaktadır. “*Tarbit* – Arttırma” sözcüğü ise “borcu verenin” durumunu tanımlar: Kazancı sürekli artmaktadır.

Neşeh, yılan “ısırığına” benzer. Topuğuna küçük bir ısırık alan kişi belki bunu fark bile etmez. Fakat zehir sonradan yayılıp tepeden tırnağa vücudu sarar ve insanı öldürür. Faiz de buna benzer. En başta fark bile edilmeyebilir; fakat biriktikçe insanı mahveder (Raşi; Radak, *Şeraşim*; Abravanel).

Ramban, *Neşeh* ve *Tarbit* arasında şöyle bir ayrım yapar: Eğer bir kişi bir başkasına 100 lira borç verir ve bunu geri ödemediği her yıl ona 5 lira ödemesi şartını koyarsa, bu *Neşeh*’tir. Zira zaman geçtikçe borç “ısıra ısır” birikmektedir. Öte yandan eğer bir kişi belirli bir zamana kadar 100 lira borç verir ve bu süre dolduğunda hem parayı hem de üzerine 5 lira ödenmesini şart koşarsa, bu *Tarbit*’tir (ya da *Marbit*). Çünkü burada sürekli bir ısırma yoktur; sadece bir süre sonunda para “artmaktadır”. Ramban bu görüşünü sıradaki pasuktaki “*Paranı ona faizle (Neşeh) verme. Yiyeceğini arttırma (Marbit) amacıyla verme*” ifadesiyle desteklemektedir. Genel olarak para

[91. Yardımlaşma]

³⁵ “Kardeşin düşkünleşir, senin yakınındayken [maddi] bocalamaya girerse, onu desteklemelisin – [hem onu, hem de bir] Ger [Tsedek] veya [Ger] Toşavı – ki seninle yaşayabilsin.

³⁶ “Ondan faiz ve arttırma alma – Tanrın’dan çekin – ve kardeşin seninle yaşayabilsin.

35. Kardeşin düşkünleşir[se] – Tam çeviriyle “[maddi açıdan] alçalırsa, düşkünleşirse”. Bu, maddi durumu bozulup para kaybetmeye başlamış, ancak henüz tamamen fakirleşmemiş bir Yahudi’yi tanımlamaktadır. Onun düşüşünü yavaşlatmak ve varlığını yeniden kazanmasına yardım etmek, yakınındaki tüm Yahudiler’in sorumluluğundadır. Pasukta “**Amiteha** – **Akranım**” [tam anlamıyla “*halkından biri*”] yerine, daha samimi bir sözcük olan “**Ahiha** – **Kardeşin**” sözcüğü kullanılmıştır.

Senin yakınındayken – İbranice **İmah**. Tam olarak “*seninle, senin yanında*” anlamına gelen bu sözcük, pasukta iki kez geçmektedir. Bu vurgu, bir kişinin, zor duruma düşen başkalarının sıkıntısını kendisiyle ilgisizmiş gibi kabul etmemesi ve [“*seninle*” sözcüğünün ima ettiği şekilde] kendi talihsizliğiyle bir tutması gerektiğini öğretir. Böyle birine yardım etmek herkesin yakın sorumluluğundadır. Kişi, gözünün önünde gerçekleşen trajediler karşısında duyarsız kalamaz (krş. İbn Ezra).

[Maddi] Bocalamaya girerse – Tam çeviriyle “*eli [=maddi gücü] sendelerse; tökezlerse; çökerse*”.

Onu desteklemelisin – İbranice **Veehezakta Bo**. Tam anlamıyla “*onu tutmalısın*” (krş. Şemot 4:4). Bu, sıradaki pasuklardan da anlaşıldığı üzere, borç vererek yapılacaktır (Aamek Davar; Daat Mikra).

“Onu hemen destekle. Yardım etmek için, tamamen fakirleşmesini bekleme; ilk maddi zaaf işaretlerini gördüğün anda devreye gir. Çünkü tamamen düşerse, onu tekrar kaldırmak çok daha zor olacaktır”. Hahamlarımız bunu bir örnek ile açıklarlar: Bir eşeğin üzerindeki yük kayıp düşecekmiş gibi olduğunda, tek bir insanın bile el atması durumu düzeltmek için yeterlidir. Fakat yük düşüp eşeği de çöktürttikten sonra, onu yeniden ayağa kaldırmak için beş kişi bile yeterli olmayacaktır (*Torat Koanim*; Raşi). Raşi’nin de aktardığı bu öğreti, hem bireysel hem de ulusal yaşamda temel niteliğindedir. İflas etmiş birine yardım etmek, ona iflas etmeden önce yardım etmekten çok daha zordur.

Yine de, daha sonraki paragraflarda da okuyacağımız gibi, bir kişi ne kadar kötü duruma düşerse düşsün, Yahudiler’in ona yardım etme sorumluluğu hiçbir zaman iptal olmaz [talihsiz kişi tamamen düşse bile. Nitekim Sforno’ya göre anlam “düşükten sonra kaldırmak için desteklemelisin” şeklindedir]. Aynı durum ulusun tarihi için de geçerlidir. Yahudi tarihinde sayısız talihsizlik yaşanmıştır; ancak bunların hiçbirisi çaresizlik ve ümitsizlik nedeni olarak görülmemiştir. Ulusun kaderi ne zaman dünyanın bir köşesinde düşüşe geçse, daha emin yerlerde yaşayan Yahudiler onlara yardım etmelidir. Her şey yok olmuş gibi görünse bile, gerçek bu değildir. Yahudi Uлуу birçok yenilgi ve trajedi yaşamış; fakat hep yeniden başlamış ve direnmiştir (Rabi Yosef Dov Soloveitchik).

Kurala göre, bir Yahudi, destek olunmasına karşın toparlanamadıysa, tekrar tekrar elden gelen yapılmalı, destek geri çekilmemelidir (*Torat Koanim*).

Ger [Tsedek] veya [Ger] Toşavı – Bunlardan Ger Tsedek, Yahudi olarak doğmamasına karşın Tora’nın tüm mitsvalarını kabul ederek tamamen Yahudi olmuş kişiyi tanımlar. Ger Toşav ise, Yahudi olmayan, ama Noah’ın Soyu İçin Yedi Mitsva’yı benimsemiş, buna bağlı olarak putperestlikten uzak duran, yine de Kaşerut kurallarına riayet etmeyen [dolayısıyla Kaşer olmayan etlerin verilebileceği] kişidir (Raşi, *Torat Koanim*; bkz. Devarim 14:21). [**Ger Toşav** – **Yerleşik Yabancı**] olarak adlandırılmasının nedeni, Yahudi olmayanları da bağlayan yedi mitsvayı yerine getirdiği için Erets-Yisrael’de yaşama hakkını kazanmış olmasıdır (*Yad* – *Avoda Zara* 10:6).]

Kısacası bu mitsva sadece doğuştan Yahudiler’e değil, sonradan Yahudi olan, hatta Yahudi olmayıp Ger Toşav statüsünde Erets-Yisrael’de Yahudiler’le birlikte yaşayan kişilere de, maddi durumlarının bozulması halinde yardımı gerektirir. Erets-Yisrael, Yisrael kabileleri arasında pay edildiği için, sonradan Yahudi olan Ger Tsedek ve Yahudi olmayan Ger Toşav’ın Erets-Yisrael’de kalıcı birer mülkiyeti yoktur. Bu kişi-

זו את-כספך לא-תתן לו בנשך ובמרבית לא-תתן אכלך: דא אני
 יהוה אלהיכם אשר-הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם
 את-ארץ כנען להיות לכם לאלהים: ששי רביעי כשהן
 מחוברין

Dolayısıyla bu çekinme duygusu olmadığı takdirde, birini faiz uygulamaktan alıkoymak çok zordur. Bu nedenle Tora “Tanrın’dan çekin” demektedir. “Tanrın’a olan saygın ve çekinme uygun, verdiği borç karşılığında faiz almamla belli olacaktır. Çünkü kardeşine borç vermenin amacı kazanç sağlamak değil, ona yardım etmek olmalıdır” (*Daat Mikra*).

Alternatif olarak bir kişi, bir Yahudi’ye borç olarak vermiş olduğu paranın Yahudi olmayan birine ait olduğunu iddia ederek, bunun karşılığında faiz talep ettiği takdirde, karşı tarafın bunu tam olarak bilmesi imkansızdır. Başka bir deyişle borcu veren kişinin doğru söyleyip söylemediğini bir kendisi bir de Tanrı bilir. Bu nedenle, gerçek olmadığı sürece bu iddiayı bahane ederek faiz almaması için, Tora borç veren Yahudi’yi uyarmaktadır: “Tanrın’dan çekin” (*Talmud – Bava Metsia* 58b ve 61b; Raşi. [İddia gerçek olsa bile, bu Yahudi’nin, Yahudi olmayan birine ait bu parayı onun bilgisi dışında başkasına borç olarak veremeyeceğini söylemeye gerek bile yoktur – zira, sonradan geri vermeye niyetlense bile, bu hala hırsızlık sınıfındadır ve Yahudi olmayan birinden çalmak, Yahudi’den çalmaya göre ayrıca bir *Hilul Aşem* (bkz. 22:32 açık.) boyutu içerdiğinden, son derece ağır bir suçtur.]

Kardeşin seninle yaşayabilsin – “Utançla değil, onurla” (*Daat Mikra*).

Rabi Akiva buradan yan bir kural öğrenir: İki kişi çölde gidiyorsa ve birinin elindeki su, sadece kendisinin hayatta kalmasına yetecek, paylaştıkları takdirde ikisi de ölecekse, suyu kendisi içir. Zira pasuk “*seninle yaşayabilsin*” demektedir. Yani “senin yaşamın, onunkine göre önceliklidir” (*Talmud – Bava Metsia* 62a; Raşi o.a.). Dolayısıyla “kardeşini seninle yaşatma yükümlülüğün, sadece sen maddi olarak bunu kaldırabilecek durumda olduğun zaman geçerlidir” (*Sforno*).

38. Kenaan Ülkesi’ni vermek ... üzere – “Emirlerim’i yerine getirmenizin ödülü olarak” (Raşi).

[Ve] – Bu bağlaç, pasukta, Mısır’dan Çıkış’ın iki amacı olduğu – “size Kenaan Ülkesi’ni vermek” ve “size Tanrı olmak” için – görüşüne göre yerleştirilmiştir. Öte yandan *Talmud* bu iki sebebi iç içe açıklar: “Ben, Tanrınız olmak üzere size Kenaan Ülkesi’ni vermek için sizi Mısır’dan çıkarmış olan Tanrınız Aşem’im”. Bu durumda Kenaan Ülkesi ile, Aşem’in Bene-Yisrael’in Tanrısı olması arasında yakın bir bağ olduğu söylenebilir. *Talmud* şu açıklamayı yapar: “Kim Erets-Yisrael’de yaşarsa, Ben O’nun Tanrısı’yım. Erets-Yisrael dışında yaşayan kişi ise, Tanrısı olmayan birine benzer” (*Talmud – Ketubot* 110b). Bu nedenle bir kişi, elinden geldiği takdirde, Erets-Yisrael dışında nüfusu çoğunlukla Yahudiler’den oluşan bir şehirde oturmaktansa, nüfusun çoğunluğu Yahudi olmayan bir şehirde bile olsa, Erets-Yisrael’de yaşamaya gayret etmelidir (*Daat Zekenim*).

Bu, Erets-Yisrael’in, Yahudiler’in Tanrı’ya gerçek birer kul olmak, Tora’nın [özellikle de sadece Erets-Yisrael’de, daha da özellikle sadece *Bet-Amikdaş* zamanında ve daha da özellikle sadece *Bet-Amikdaş*’ta yapılabilen mitsvaları da dahil olmak üzere] tüm mitsvalarını yerine getirmek ve tüm bunlarla, manevi potansiyelinin doruğuna ulaşabilmek için çok özel bir yeri olduğunu en çarpıcı biçimde vurgulayan bir ifadedir. Bene-Yisrael’in özellikle günahlarının neden olduğu sürgünler nedeniyle Erets-Yisrael dışında yaşamak zorunda kalması, en üst düzeyde bir *Hilul Aşem*’dir (22:32); zira diğer uluslar Yahudiler’in dağınık, düşkün halini, ayrıca istedikleri zaman onları soyup, canları çektiğinde pogromlar ve soykırımlarla öldürebildiklerini gördüklerinde, “Hani Tanrınız?” diye alay ettiklerinde, Tanrı’nın İsmi’ni bu denli küçük düşüren daha ağır bir şey

³⁷ Paranı ona faizle verme. Yiyeceğini arttırma amacıyla verme.

³⁸ Ben, size Kenaan Ülkesi'ni vermek [ve] size Tanrı olmak üzere, sizi Mısır'dan çıkarmış olan Tanrınız Aşem'im.

borç verildiğinde *Neşeh* tarzı bir faiz alınır. Yiyecek borç verildiyse, bunun karşılığı hasat döneminde ödeneceğinden, ödeme belirli periyotlarla değil, en sonda belirli bir zamanda alınan miktara biraz ekleme yapılarak ödenir.

Önce de belirtildiği gibi, her iki yolla da faiz almak yasaktır. Tora'ya göre yasak olan faiz şekli, borç alımı karşılığında yukarıdaki iki şekilden biriyle alınandır. Buna "**Ribit Ketsutsa** – [Baştan] Belirlenmiş Faiz" adı verilir. Hahamlarımız ayrıca "**Avak Ribit** – Faiz Tozu" olarak adlandırdıkları, alım-satım yollu faizi de yasaklamışlardır. Şöyle ki; Reuven Şimon'la bir iş anlaşması yapar. Buna göre Şimon Reuven'e bir yıl boyunca ölçek başına 25 lira olmak üzere buğday tedarik edecektir [hesabın kolaylığı için her seferinde 1 ölçek buğday tedarik edeceğini düşünelim]. Bu anlaşma yapıldığı sırada fiyat budur [dolayısıyla bu aşamada Şimon'un elinde buğday olmasa bile, başkasından satın alma imkanı olduğu için bu anlaşma mümkündür]. Hesap yapılır ve Reuven bu parayı Şimon'a peşinen öder. Bir süre sonra piyasada ölçek fiyatı 30 liraya yükselir. Reuven Şimon'a, "bana buğdayımı ver; çünkü onları satıp şarap satın almak istiyorum" der [yani alacağı buğday için en başta ölçek başına 25 lira ödeme yapmış olmasına karşın, şimdi alacağı bu bir ölçeklik buğdayı 30 liraya satıp, bu para ile şarap satın almayı düşünmektedir. Arada maddi bir kazanç elde ediyor olmasına karşın Şimon ona bir ölçek buğdayı verirse, bu faiz sınıfında değildir; zira, kazançlı çıkmasına karşın zaten parasını ödemiş olduğu bir şeyi almaktadır]. Öte yandan, eğer Şimon Reuven'e, "sana vermem gereken buğday 30 lira değerinde olduğuna göre, gel sana 30 lira borçlanmış gibi olayım ve 30 liralık şarap vermeyi üstleneyim" derse, *elinde şarap olmadığı takdirde*, bu tipteki bir ticari anlaşma Hahamlar'ca yasaklanmıştır.

Buradaki sorun Reuven'in şarap için Şimon'a para vermemiş olması, onun yerine Şimon'un, borcuna mahsuben şarap alacak olmasıdır. Para vermiş olsaydı, Şimon ihtiyaç miktarındaki şarabı hemen satın alıp Reuven'e verebilirdi. Ama borca mahsup ettiği için, Şimon şarabı satın

alana alacak parayı toparlayana kadar şarap fiyatının yükselmesi halinde, Şimon, miktarı tamamlayabilmek için 30 liranın da üstünde bir fiyat ödemek zorunda kalacaktır – ve bu, faizi andırdığı için, "faiz tozu" olarak adlandırılır ve Hahamlarımız bu anlaşmayı bu olasılık nedeniyle yasaklamışlardır [ama eğer teklifini yaptığı sırada Şimon'un yeteri kadar şarabı varsa, onu Reuven'e hemen vermeyi ihmal edip bunu yapmaz ve şarap fiyatı yükseldiği için daha çok şarap verme durumunda kalırsa, bu faiz sınıfında olmaz; zira fiyat düşüktüğü için Reuven'e verme imkanı vardır. Kendi ihmalinden kaynaklanan kaybı kendisi çeker] (*Mişna* – *Bava Metsia* 5:1, *Bartanura*'lı Rabi Ovadya o.a.; Rabi Pinhas Keati o.a.).

Alma – "Zira maddi bocalamaya girmiş bir kişiyi tekrar ayağa kaldırabilmenin uygun yolu, ona faiz beklentisi olmadan borç vermektir" (Sforno).

Tora buradaki "*alma*" sözcüğünü, "talep etme" anlamından çok, "o sana faiz vermeyi teklif etse bile sen bunu kabul etme" manasında kullanmaktadır (*Daat Mikra*). Zira faiz almak kadar, faiz vermek de bu yasağın ihlali anlamına gelir.

Bir Yahudi bir başka Yahudi'ye faiz karşılığında borç verdiği takdirde, borç veren, borç alan, kefil ve şahitler [ayrıca bir görüşe göre borç senedini yazan kişi], ihlalde bulunmuş olur (*Talmud* – *Bava Metsia* 75b; *Yad* – *Malve Velove* 4:2). Kefil ve şahitler "*Onun üzerine faiz yüklemeyin*" (*Şemot* 22:24) yasağını ihlal ederler. Faizle borç alan kişi, faiz "vermeyi" yasaklayan *Devarim* 23:20'deki yasağı ihlal etmiş olur. Faizle borç veren kişi ise, bu ve sıradaki pasuklardaki iki yasağa ek olarak, *Şemot* 22:24 "*ona alacaklı gibi davranma*" ve "*onun üzerine faiz yüklemeyin*" yasaklarını, ayrıca "*[Doğruyu] Görmeyen birinin önüne engel koyma. Tanrın'dan çekin*" (19:14) emirlerini çiğnemiş olur (*Bartanura*'lı Rabi Ovadya; *Daat Mikra*; bkz. *Şemot* 22:24 açık.).

Tanrın'dan çekin – Bir insana, parasının kullanılması durumunda faiz almak hem mantıklı hem de cazip gelebilir. Faiz hakkındaki teklif, borç alan kişiden geldiğinde daha da caziptir.

de yoktur. Ayrıca *Eter İska* çok ince *Alahasal* ayrıntılar göz önüne alınarak yazılabilen bir iş anlaşmasına bağlıdır ve bu anlaşmasının metni ancak işin uzmanı olan bir Haham tarafından yazılabilir. Bu nedenle her iş anlaşmasının buradaki tanıma uymadığı göz önünde tutulmalıdır. Bu konuda bilgi almak isteyen kişi, uzman bir Haham'a danışmalıdır. Bir kişi bir uzmanın denetimi olmadan *Eter İska* niyetiyle bir iş anlaşması yaptığı sürece, kendisini faiz yasağını çiğneme konusunda büyük bir riske atmış olur (*Meam Loez*).

Tsedaka mitsvası söz konusu olduğunda, kazancın %10'u [azami olarak %20'si] bu amaca ayrılmalıdır. Borç verme mitsvası söz konusu olduğunda ise Tora belirli bir sınırlama vermemiştir. Borcun süresi ise, *Alaha*'ya göre, taraflar arasında belirli bir vakit belirlenmediği sürece 30 gündür. Süre geldiğinde alacaklının parayı isteme yetkisi vardır; yine de çevresel koşullar iyice değerlendirilmeli, borçlu kişi sıkıştırılmamalıdır (bkz. *Şemot* 22:24). Borçlu kişi de gayretli olmalı, borcun en son anını beklemeden, hatta daha öncesinde borcunu ödemeye çalışmalıdır.

Borcun ödeme anı geldiğinde çıkabilecek bazı tatsızlıkları en baştan önlemek için Hahamlarımız bazı tavsiyelerde bulunurlar: [1] Eğer tüm işaretler borca ihtiyacı olan kişinin bunu ödemeye imkanı olmayacağı yönündeyse, en iyisi bu parayı borç adı altında ama *Tsedaka* amacıyla, yani geriye ödenmesini beklemeksizin vermektir. [2] Normal borç durumlarında, işlemler mutlaka iki geçerli şahidin önünde yapılmalı, ya da borçlu kişiden imzalı bir belge, senet vs. alınmalıdır. [3] Borç karşılığında teminat olarak, kıymetli bir eşya vs. alınabilir (bkz. *Şemot* 22:25) (Rabi Eliyau Koen, *Ase Leha Rav*). Bir kişinin borç vermesi konusunda, öncelik sırası için bkz. *Şemot* 22:24 açık.

Faizin farklı tezahürleri olabilir. Bir kişi bir başkasına "sen benim için filanca işi yap; ben de sana başka bir işi yapayım" diyerek bağlayıcı bir şart koştuğu takdirde faiz yasağına bulaşmış olur. Benzer şekilde bir kişiye, borç verirken, gelecekte de onun borç vermesini şart koşturmak faiz yasağına aykırıdır. Anlaşıldığı üzere, faiz konusu da Tora'nın tüm konuları gibi, ama belki de

ortalamaya göre daha fazla ayrıntı ve alt başlıklar içerir (*Meam Loez*).

Peygamber Yehezkel, fakirleri desteklemeyen kişileri Sedom halkı ile eşdeğer tutmuş (Yehezkel 16:49; krş. Bereşit 16:21 açık., *Yisrael ve Sedom arasındaki tezat* k.b.), faizle borç verenleri ise "idama layık" olarak tanımlamıştır (Yehezkel 18:13). Faizle borç veren kişi, daha çok fakirleşmesine ve belki de ölümüne sebep olduğu kişinin yaşamından sorumlu kabul edilir (*Talmud – Bava Metsia* 61b, Raşi o.a.). Buna karşılık, Kral David, faiz beklentisi olmadan borç verenini övmektedir: "*Parasını faiz karşılığında vermemiş, suçsuzla karşı [tanıklık etmek için] rüşvet almamış [kişi]... ebediyen çökmeyecektir*" (*Teilim* 15:5).

39.-43. Bir Yahudi'nin Yahudi "kölesi". Tora, Yahudiler'e kendilerini başka bir Yahudi'ye köle olarak satma hakkı vermiş olmasına karşın, bu gerçek anlamda bir kölelik değildir. Yahudi köleler toplumdaki sosyal veya dini konumlarını kaybetmezlerdi. Yalnızca bir emirden muaftılar: Belirli bazı sınırlı durumlarda, bir Yahudi efendi, Yahudi kölesini, Yahudi olmayan bir kadın köle ile evlendirebilirdi (bkz. *Şemot* 21:3-4 açık.). Yahudi bir "köle" daha çok, ücretli işçi sınıfındaydı ve hizmetleri karşılığında ya ihtiyacı olan bir parayı alırdı ya da hırsızlığından kaynaklanan bir borcu bu yolla ödenirdi. Onları normal bir ücretli hizmetkardan ayıran tek fark, hizmetlerini altı yıl dolmadan terk etmelerinin mümkün olmamasıydı. Öte yandan efendileri onlara özenle davranmakla yükümlüyü. Birçok açıdan Yahudi kölenin kendisiyle eş konumda olmasını sağlamalıydı. Bu açıdan, Hahamlarımız'ın dile getirdikleri gibi: "Köle satın alan, aslında efendi satın almış olur" (*Talmud – Kiduşin* 20a).

Yahudi köle ile ilgili kurallara bakıldığı zaman, Tora'nın, bu duruma düşmüş bir Yahudi'nin köle konumunda kalacağı süreyi mümkün olduğu kadarıyla kısa tutmaya çalıştığı görülmektedir. Bkz. *Şemot* 21:5-6 açık.

olamaz. Ancak bu sürgün boşuna değildir; Yahudiler'in Tora'nın emirlerini gerektiği şekilde yerine getirmemiş oldukları için, tekrar düzelene ve Erets-Yisrael'de yaşamayı hak edene kadar sürgüne çıkmaları, tüm bu *Hilul Aşem*'e karşı, Tanrı'nın Hükümü'dür ve bu durum ebedi değildir. Tanrı'nın Peygamber Yehezkel tarafından aktarılan sözleri gibi: “Bu yüzden; Yisrael Ailesi'ne söyle: Efendi Aşem şöyle dedi: [Sizi kurtaracağım; ama bilin ki bunu] Sizin uğrunuza değil, varduğumuz ulusların içinde küçük düşmesine yol açtığımız Kutsal İsmim uğruna yapıyorum! Ulusların içinde küçük düşmüş olan – onların arasında küçük düşmesine bizzat neden olduğumuz – Büyük İsmim'in kutsiyetini kanıtlayacağım... Sizi uluslardan [tüm olasılık hesaplarını alt üst ederek, çekip] alacak, sizi tüm ülkelerden toparlayacağım ve sizi kendi toprağınıza getireceğim... Size yeni bir kalp verecek, aranıza yepyeni bir ruh tesis edeceğim. Vücudunuzdan taş [kadar sert ve inatçı] kalbi çıkaracak, size et [gibi yumuşak] bir kalp vereceğim... [Bu sayede] Atalarımız'a vermiş olduğum ülkede oturacaksınız. Siz [Bana inanıp emirlerimi uygulayarak] Benim Halkım olacaksınız; Ben de [size yardım edip sizi koruyarak] size Tanrı olacağım... Ben Aşem'im – konuştum ve [Sözlerim'i] yerine getirdim!” (Yehezkel 36:22-36).

Size Tanrı olmak üzere – “Emirlerim'i uygulamanız için – zira Tanrınız olduğum, ancak Bana itaat etmenizle anlaşılır” (*Daat Mikra*).

Sizi Mısır'dan çıkarmış olan – “Mısır'da *behor* olanlar ve olmayanları ayırt ettiğim gibi, elindeki paranın Yahudi olmayan birine ait olduğunu iddia ederek bunu bir Yahudi'ye faiz karşılığında borç veren kişiyi de (bkz. p. 36 açk.) ayırt edebilirim” (*Talmud – Bava Metsia* 61b; Raşi).

Alternatif olarak “Sizi Mısır'dan tüm Emirlerim'i kabul etmeniz için çıkardım. Bu yüzden, size zor gelseler bile mitsvaları kabullenmekle yükümlüsünüz” (*Torat Koanin*; Raşi).

Ya da bu pasuk, iki açıdan yukarıdaki konuya bağlıdır: [1] “Mısır'da birer yabancıydınız; bu yüzden aranızda yaşayan yabancıların bile (*Ger Toşav*; p. 36) maddi felaketlerine seyirci kalmamalısınız”. [2] “Mısır'da hiçbir şeyleri olmayan birer köleydiniz; ama şimdi size Erets-Yisrael'i veriyorum ve bu sayede toprak sahibi olacaksınız” (krş. İbn Ezra).

Hahamlarımız, borç için faiz beklentisi içinde olan kişinin Tanrı'yı ve Mısır'dan Çıkışı inkar etmiş gibi kabul edildiğini öğretirler. Bu dünyadaki her şeyin, maddi bolluk da olmak üzere, Tanrı'nın bir hediyesi olduğu bilinmelidir. Bir kişi diğer insanlara göre daha çok para elde ettiği zaman, bunu sırf kendi çabasıyla yaptığını ve hak ettiğini düşünmemelidir. Tanrı çok küçük işlerden büyük kazançlar üretebildiği gibi, dev boyutlu yatırımların da verimsiz olmasına karar verebilir. Dolayısıyla Tanrı bir insana bereket verdiği zaman, bu kişi kendisini Tanrı'nın bir elçisi gibi görmeli, parasını hayır işleri için kullanmalıdır. Ayrıca Mısır Çıkışı, Tanrı'nın bu dünya ile aktif olarak ilgilendiğini, ezilenlere destek olup onlara yardım ettiğini gösteren en çarpıcı örnektir. Bu nedenle bir kişi borç verirken bundan kazanç beklentisi içine girdiği zaman, Tanrı'nın bu özelliğini göz ardı etmiş, tüm maddi varlığını kendi hak etmiş ve bunu istediğine verip istediğine vermeme kararının da sadece kendisine ait olduğunu düşündüğünü beyan etmiş olur. Bu, Tanrı'yı inkarın eşliğinde bir tavidir (krş. *Meam Loetz*).

❧ Sonuç. Tüm bunlar, faiz karşılığında borç alıp-vermeyi yasaklamaktadır. Bazı kişiler ihtiyaçtan değil, işlerini büyütmek ve fazla gelir sağlamak amacı ile çeşitli kimselerden para borçlanırlar. Fakat bu yasak böyle durumlar için de geçerlidir. Yani böyle durumlarda da bir Yahudi'den faiz almak yasaktır. Yine de bu tip borçlar ekonomik gelişimin temeli olduğu için, Hahamlarımız “*Eter İska – İş Anlaşması İzni*” olarak bilinen ve taraflar arasında yapılan bir anlaşmaya dayanan bir formülle buna çare getirmişlerdir.

Eter İska'nın dayandığı esas, iş ortaklığıdır. Borç alan kişi, parayı veren işine ortak sayar. Kendisi bu parayla işini yapar ve geliştirir, sonra kazandıktan, aralarında en başta kararlaştırdıkları bir yüzdelik payını, borç veren kişiye öder (kar payı). Bu şekilde hem borcu alan işini geliştirebilir hem de para sahibi, parasını çalıştırmış olur.

Eter İska yolu ile borç verilen paradan kar payı almak yalnız ve yalnız, işlerini büyütmeye amacı ile borç para isteyenler için geçerlidir. Ama ihtiyaç sahibi kişilere borç verirken *Eter İska* geçerli değildir ve böyle bir durumda kar payı alma izni

39	שְׁמִי וְכִי־יִמְנֹךְ אַחֲרֶיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּרְלָךְ לֹא־תַעֲבֹד בּוֹ עֲבָדְתָּ
40	עֲבָד: מִכְשָׁכִיר כְּתוּשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד־שְׁנַת הַיָּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ:
41	מֵא וַיֵּצֵא מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל־אַחֲזַת אֲבֹתָיו יָשׁוּב:

Yovel yılına kadar seninle kalmayı tercih ederse, *mukim*le benzer konumundadır; zira uzun bir süre senin yanında kalacaktır (Sforno; *Daat Mikra*). Yani senin evinde bir köle muamelesi görmemelidir. Para karşılığında çalışan bir işçiye nasıl davranırsan ona da öyle davranmalısın” (Ramban). Burada *mukim*den kasıt yurt dışından gelip, çalışması karşılığında ev sahibinin ücret ve/veya yemek/yatak verdiği bir *Ger Tōsav*’dır. Anlaşıldığı kadarıyla eski dönemde bu tip uygulamalar birçok toplumda görülürdü. Bunun bir örneği, hayatının önemli bir bölümünü dayısı Lavan’ın yanında geçiren Yaakov Avinu’dur (bkz. Bereşit 29:15).

Yovel yılına kadar – Burada, [ister *Bet-Din* tarafından satılmış, isterse de kendisini satmış olsun] altı yıllık kölelik süresinin içine *Yovel* yılı rastlayan bir Yahudi kölenin, bu yıl başlamadan hemen önce serbest kalacağı söylenmektedir (*Torat Koanim*; Raşi). Altı yılın bitiminde kulağı delinerek efendisinin yanında kalan bir kölenin (Şemot 21:6) *Yovel*’de serbest kalmasına dair kural ise p. 10’da verilmiştir (bkz. p. 10 açık.). Alternatif olarak, bu ayrımın yapılmadığı olasılığına göre “[en geç] *Yovel* yılına kadar”; zira bu, hizmetinin hangi aşamasında olursa olsun tüm Yahudi köleler için doğrudur (*Daat Mikra*).

Bir Yahudi köle, köleliğinin ilk altı yılı içinde efendisi öldüğü takdirde, efendisinin oğluna hizmet etmeye devam eder [ama eğer efendisinin oğlu yoksa onun kızına ya da mirasçısı olan kardeşine hizmet etmez] (*Talmud* – *Kiduşin* 17b). Altı yıl dolduktan sonra kulağı delinerek *Yovel* yılına kadar hizmet edecek bir Yahudi köle ise, efendisi *Yovel* yılından önce öldüğü takdirde serbest kalır [yani hiçbir mirasçısına hizmet etmez] (*Mişna* – *Kiduşin* 1:2).

Ayrıca bu ifade, Yahudi köle uygulamasının, sadece *Yovel* kurallarının yürürlükte olduğu dönemler (p. 10 açık.) için geçerli olduğunu öğretir (*Talmud* – *Arahin* 29a). Başka bir deyişle *Yovel* kurallarının uygulanmasının mümkün olmadığı dönemlerde bir Yahudi kendisini [ya da *Bet-Din*

bir Yahudi’yi] köle olarak satamaz. Anlaşıldığı kadarıyla Tora, *Yovel* uygulaması olmadığı için bir Yahudi’nin kölelikten kurtulacağı bir son tarihin yokluğunda, onun ebediyen köle olarak kalması olasılığını bertaraf etmek istemiştir (*Daat Mikra*).

41. [O zaman] – *Yovel* yılı başlamadan hemen önce.

Yanından ayrılacak – Tam anlamıyla “çıkacak”. Bu da Yahudi kölenin, efendisinin yanında olması gerektiğini öğretir. Efendi şehirde yaşıyorsa, kölesini köyde yaşatamaz [ya da tam tersi] (*Torat Koanim*).

Hem o hem de çocukları – Bir Yahudi evli ve çocukluysa, köle olarak satıldığı zaman, eşi ve çocukları onunla birlikte köle olmazlar. Yahudi olan eşinin, sahibine hizmet ettiği süre içinde doğurduğu çocukları bile sahibine ait değildir. Dolayısıyla buradaki ifadenin anlamı “çocuklarının kölelikten serbest kalacakları” şeklinde olamaz. Anlam başkadır: Bir Yahudi köle, konumu nedeniyle ailesinin geçimini sağlayacak durumda değildir. Bu konudaki yükümlülük efendisine aittir [ama bunun karşılığında onları köleleştirmesi yasaktır (Rabi Naftali Hertz Wiesel)]. Tora Şemot 21:3’te eşiyle, burada da çocuklarıyla ilgili olarak kölelik süresi bittiğinde, efendinin bu yükümlülüğünün de sona erdiğini söylemektedir (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Kiduşin* 22a; Raşi; bkz. Şemot 21:3 açık.).

Ailesine dönecektir – Bu ifade aynı zamanda “tekrar eskisi gibi ailesinin bir parçası olacaktır” anlamı da taşır. Başka bir deyişle hangi aileye mensup olduğu ve bunun getirdiği haklara tekrar sahip olur. Dolayısıyla bir *Koen*, köle durumuna düştüğü ve altı yıl sonra efendisinin yanında kalmayı istediği takdirde, kulağı delinmez. Zira bu delik, onu *Bet-Amikdaş*’taki görevden alıkoyacak bir bedensel kusur sınıfındadır (*Talmud* – *Kiduşin* 21b; bkz. 22:16-23). Yine bu ifadeden dolayı, bir *Ger Tsedek*, Yahudi köle konumuna giremez. Zira Yahudilik’i kabul ettiği andan itibaren yeni doğmuş bir bebek sınıfındadır ve

[92. Köleler]

³⁹ “Kardeşin yanında düşkünleşir, sana satılırsa, onu köle işiyle çalıştırma.

⁴⁰ Yanında ücretli işçi ya da mukim gibi olacak, *Yovel* yılına kadar seninle çalışacaktır.

⁴¹ [O zaman] Yanından ayrılacak – hem o hem de çocukları – ve ailesine dönecektir. [Böylece] Atasal mirasına geri dönecektir.

39. Kardeşin yanında düşkünleşir – Bu ifade, tıpkı arazi satışlarında olduğu gibi, bir Yahudi’nin kendisini köle olarak satma olanağının sadece maddi çaresizlik durumunda başvurulabilecek bir yöntem olduğunu öğretir. Bir Yahudi, elde edeceği parayı saklamak, bir hayvan ya da ev satın almak veya benzeri bir amaçla kullanmak düşüncesiyle kendisini köleliğe satma hakkına sahip değildir (*Torat Koanim*). Kendisini satmadan önce elinde hiçbir şey kalmamış olması gerekir. Sadece elbisesini bile satacak duruma gelmişse, o zaman kendisini köleliğe satabilir (*Yad – Avadim* 1:1).

Sana satılırsa – Ya hırsızlık yaptığı ve geri ödeme yapamadığı için *Bet-Din* tarafından satılırsa (bkz. Şemot 22:2) ya da parasız kaldığı için kendi hizmetlerini satarsa (İbn Ezra). Burada “düşkünleşmekten” bahsettiğine göre özellikle kendisini satan bir Yahudi’den bahsedilmektedir (*Daat Mikra*). *Bet-Din*’in sattığı bir hırsızdan ise Şemot 21:2’de bahsedilmiştir. Ayrıca bkz. Devarim 15:12. Yine de buradaki kural açısından iki durum arasında fark yoktur.

Eğer Yahudi köleyi *Bet-Din* satmışsa çalışma süresi [araya bir *Yovel* rastlamadığı sürece (bkz. s.p. açk.)] altı yıldır; yedinci yılda serbest kalır. Eğer kendini satmışsa, asgari altı yıllık bir süre için sattığı gibi, bu süre en baştan itibaren altı yıldan fazla, yani on ya da yirmi yıl bile olabilir. Her iki durumda da *Yovel* yılı geldiğinde Yahudi köle serbest kalır (*Yad – Avadim* 2:3-5). Ayrıca kendini köleliğe satan bir Yahudi, [*Bet-Din*’in sattığı bir Yahudi köleden farklı olarak] normal altı yıl sonunda serbest kalmak istemediği takdirde bile kulağı delinmez (*Talmud – Kiduşin* 14b; *Yad – Avadim* 3:6).

Tüm bunlar sadece bir erkek için geçerlidir. Yahudi bir kadın ne hırsızlığı nedeniyle satılabilir ne de kendi kendini satabilir (*Yad – Avadim* 1:2). Normal şartlarda “bir Yahudi’nin Yahudi cariyesi” durumunun oluşabileceği tek durum Şemot 21:7-11’de verilmektedir.

Tora Şemot 21:2’de “*Bir İbrani köle satın alırsan*”, burada ise “*kardeşin ... sana satılırsa*” demektedir.

Bu ifadeler, köle alım satımıyla ilgili iki kural öğretir: [1] Bir kişi köle satın almayı düşünüyorsa, Yahudi köle seçeneğine öncelik vermelidir. Bu şekilde hem kendi işini görmüş hem de kardeşinin rehabilitasyonuna yardımcı olmuş olur. [2] *Bet-Din*, yaptığı hırsızlığın karşılığını ödeyemeyen bir Yahudi’yi köleliğe satma kararı vermişse, onu Yahudi olmayan birine satamaz; bir Yahudi’ye satmalıdır (*Torat Koanim*).

Onu köle işiyle çalıştırma – *Mitsvat Lo Taase* No. 210 (*Sefer Ahinuh*). “Onun köle olduğunu belli edecek işlerin için kullanma. Örneğin giysilerini hamama taşımak, ayakkabılarını giydirmek gibi aşağılayıcı görevler verme” (*Torat Koanim*; Raşi). Alternatif olarak “ona, üzerinde hakimiyet kurma amaçlı kölelere özgü ezici işler verme” (Raşbam).

Tora’nın bu kişiden hem “*kardeşin*” hem de “*köle*” olarak bahsetmesi, Yahudi bir efendi ile Yahudi kölesi arasındaki iki yönlü ilişkiye işaret eder: Efendi, kölesine karşı “kardeşlik duyguları” içinde davranmalı, köle de efendisine karşı bir kölenin yapması gerektiği şekilde saygılı olup gayretli bir şekilde çalışmalıdır (*Torat Koanim*).

40. Yanında ... olacak – Ya da “*seninle ... olacak*”. Bu da bir kural öğretir: “Birçok konuda *seninle* aynı konumda olacak: Yemek, içmek ve temiz giysi açısından *seninle* aynı şartlarda olmalıdır. Kendin kaliteli yiyecek yerken ona kuru ekmek veremezsin. Kendin yıllanmış şarap içerken ona yeni şarap veremezsin [yani ona şarap versen bile, bu şarap *senin* içtiğinle aynı kalitede olmalıdır]. Sen rahat yatakta yatarken onu saman balyalarında yatıramazsın” (*Torat Koanim*).

Ücretli işçi ya da mukim gibi – “Onu ücretli bir işçi olarak tutmuşun gibi, beceri gerektiren bir işle veya tarım işleriyle görevlendirebilirsin (*Torat Koanim*; Raşi). Eğer köleliği normal şartlarda olduğu gibi altı yıl bitiminde sona ererse, yıl bazında tutulmuş *ücretli işçi* [yani bir süre *senin* yanında çalışan Yahudi bir işçi] konumundadır. Eğer altı yıl sonunda yanından ayrılmak istemez,

42 מִכִּי־עַבְדִּי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
 43 לֹא יִמְכְּרוּ מִמִּכְרַת עֶבֶד: מִגְּלַת־תְּרֻדָּה בּוֹ בְּפָרָךְ וִירֹאת
 44 מֵאַלֹהֶיךָ: מִדּוֹ וְעַבְדְּךָ וְאַמְתְּךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ־לְךָ מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
 45 סָבִיב־תֵּיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאִמָּה: מִהַ וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשְׁבִים הַגֵּרִים
 עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם אֲשֶׁר עִמָּכֶם אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאֶרֶצְכֶם
 וְהָיוּ לָכֶם לְאֻחוּהָ:

basitçe, sırf onu meşgul etmek için gereksiz ya da süresiz işler vermenin yasak olduğunu belirtir (*Yad – Avadim* 1:6). Bu yasağa, Yahudi bir köleye, Mısırlıların Bene-Yisrael'e yaptırdıkları tarzdaki işleri yaptırmak da dahildir (bkz. *Şemot* 1:13). Mısırlılar erkek işini kadına, kadın işini erkeğe verirler, gece işini gündüz, gündüz işini gece yaptırırlardı (*Meam Loetz*).

Bir Yahudi köleyi ezici işlerde çalıştırma yasağı, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 212 (*Sefer Ahimuh*).

Tanrın'dan çekin – Önceki açıklamada tanımlanan işlerin gerekli olup olmadığını, işi veren efendiden başka kimse bilemez. Bu nedenle Tora ona özel bir uyarıda bulunmaktadır: “Senin bildiğin her şeyi ve bu işi vermedeki amacı Tanrı bilmektedir. O'ndan çekin ve Yahudi kölene gereksiz işleri verme” (*Torat Koanim*; Raşi; bkz. p. 36 ve 19:32 açık.).

44-46. Yahudi olmayan köleler. Bir efendinin, Yahudi kölesi üzerindeki haklarının oldukça sınırlı olduğunu belirttiikten sonra, Tora şimdi de çevredeki uluslara mensup kölelere sahip olunabileceğini açıklamaktadır. Yahudi kölelerden farklı olarak böyle köleler sahibin tam malı olurlar.

44. Çevrenizdeki uluslardan – Erets-Yisrael'e komşu bölgelerde yaşayan Amon, Moav, Aram ve Edom gibi uluslardan (*Torat Koanim*; Raşi).

45. [Yabancı] Mukimlerin – Bunlar da çevre uluslara mensup olup, Noah'ın Soyu İçin Yedi Mitsva'yı yerine getirmeyi üstlenerek *Ger Toşav* konumu kazanarak Erets-Yisrael'e yerleşmiş yabancılardır.

Tora Erets-Yisrael'de yaşayan yedi ulusa (Hiti, Emori, Kenaani, Perizi, Hivi, Yevusi, Girgaşi) mensup kişilerin Erets-Yisrael'de yaşatılmamasını emretmiştir. Fakat bu kişiler de Noah'ın Soyu İçin Yedi Mitsva'yı kabul ettikleri takdirde *Ger Toşav* konumu kazanabilirlerdi (bkz. *Devarim* 20:16 açık.).

Ayrıca başka uluslara mensup *Ger Toşav* konumundaki erkeklerin Kenaan Ülkesi'ndeki yedi ulusa mensup kadınlardan olan çocukları da kendileri ile aynı sınıfta olacaktır [yani bu çocukların, babaları gibi davrandıkları sürece Erets-Yisrael'de barınma hakları vardır]. Zira diğer ulusların birlikteliklerinden doğan çocukların milliyeti, babalarına göre belirlenir (*Talmud – Kiduşin* 67b; *Talmud – Yevamot* 78b) [Yahudiler içinde de benzer bir durum söz konusudur: Her ne kadar son derece istenmeyen bir durum olsa da, bir Yahudi günah işleyip Yahudi olmayan biriyle birlikteliğe girer ve çocuk sahibi olursa, bu çocuğun “Yahudi” olup olmadığı annenin Yahudi olup olmadığına bağlı olmasına karşın, Yahudiler arasındaki normal bir evlilikte çocukların hangi kabileye mensup oldukları babalarına bağlıdır (bkz. 24:10 açık.).]

Yahudi olmayan köleler genel olarak “*Eved Kenaani* – *Kenaani Köle*” terimiyle tanımlanırlar. Kenaan uluslarına mensup olmayanlar da bu terime dahildir.

⁴² Çünkü [Bene-Yisrael] Mısır Ülkesi'nden çıkarmış olduğum Kendi kullarımdırlar. Kölelerin satıldığı şekilde satılamazlar.

⁴³ [Böyle bir kölenin] Üzerinde ezici işlerle hakimiyet kurma. Tanrın'dan çekin.

⁴⁴ "Sahip olabileceğin [gerçek] kölen ve cariye ise, [ancak] çevrenizdeki uluslardan [kişiler olabilir]. Onlardan [kişileri] köle ve cariye [olarak] satın alabilirsiniz.

⁴⁵ Ayrıca sizinle yaşayan [yabancı] mukimlerin çocuklarından [kişiler de köleniz olabilir]. Onlardan veya yanınızdayken Ülkeniz'de sahip oldukları ailelerinden [kişileri köle olarak] satın alabilirsiniz. [Bu köleler] Atasal miras şeklinde sizin kalacaklardır.

eski ailesiyle tüm ilişkisi kesilmiş sayılır. Kölelik bitiminde geri döneceği bir ailesi olmadığı için, köle de olmaz (*Talmud – Bava Metsia* 71a; *Yad – Avadim* 1:2).

Öte yandan köleliğini tamamlamış bir Yahudi, eskiden otoriter bir konumdaysa, tekrar bu konuma gelemez (*Torat Koanim*; *Yad – Avadim* 3:8). Bu da, Yahudilik'in, kendisini köle olarak satan bir Yahudi'ye pek de sempatiyle bakmadığının işareti (Daa Mikra).

Atasal mirasına geri dönecektir – Bu Yahudi kendisini köleliğe sattığına göre, bu aşamaya gelmeden önce arazisini de elden çıkarmış olması gerekir. Şimdi *Yovel* yılı geldiğinde, hem kendisi serbest kalıp ailesine dönmekte hem de satmış olduğu atasal arazisini geri almaktadır (krş. *Daa Mikra*).

Alternatif olarak bu ifade "ailesinin saygınlığına geri dönecektir" şeklinde de anlaşılabilir. Başka bir deyişle bir kişi köleliğini tamamladıktan sonra, kimse onu sırf bir ara köle olduğu için aşağılama hakkına sahip değildir (*Torat Koanim*; *Talmud – Makot* 13a; Raşi).

42. Çünkü... Kendi kullarımdırlar – "Zira onları Köle Evi'nden [=Mısır'dan] alıp, Paro'nun köleleri olmaktan çıkardım ve Kendi kullarım haline getirdim (krş. İbn Ezra). Bu nedenle onlarla yapmış olduğum *kulluk/kölelik* kontratı, diğer tüm kontratlara göre önceliklidir (*Torat Koanim*; Raşi). Yahudi kölen, gerçekte senin kölen değildir. Onun üzerindeki tek gerçek Efendi, Benim" (*Daa Mikra*).

Bu ifade, önceki pasukta verilen, bir Yahudi kölenin *Yovel* yılında serbest kalması ve atasal mirasına dönmesine dair kuralın sebebidir: Bir Yahudi, sürekli ve ebedi bir köle olarak satın alı-

namaz; zira eninde sonunda Yahudiler, Tanrı'nın Şahsi mallarıdır (Sefer Zikaron).

Kendini köle olarak satan bir Yahudi, tek efendisi Tanrı olması gerekirken bir insanın hakimiyeti altına girdiği için köleliğin gerektirdiği küçük düşürücü muameleyi hak etmesine karşın, yine de Tanrı'nın kulu olduğu için kendisini her açıdan köleleştiremez [Tora bu nedenle efendisinin onun üzerindeki hakimiyetini kısıtlamaktadır] (Sforno).

Kölelerin satıldığı şekilde satılamazlar – Yahudiler, "Tanrı'nın Kendi kulları" olduklarından, köle durumuna düşmüş bir Yahudi'yi bir açık arttırmada satmak, kölelerin sergilendiği podyuma çıkarmak, onun ve dolayısıyla Tanrı'nın kutsiyetine aykırıdır (*Torat Koanim*; Raşi). Satış işlemi gözlerden uzak bir şekilde ve onuruna uygun bir şekilde gerçekleştirilmelidir (*Yad – Avadim* 1:5). *Mitsvat Lo Taase* No. 211 (Sefer Ahinuh).

43. Üzerinde ... hakimiyet kurma – Ya da "ona hükmetme" (krş. Bereşit 1:26, 28); "onu ezme", "ona baskın olma", "üstünlük taslama", "sindirme", "zaptetme", "boyunduruk altına alma", "zulmetme", "zorbalık etme" vs.

Ezici işlerle – İbranice *Befareh*. Bu sözcük sırf insanın bedensel ya da psikolojik direncini kırma amaçlı işleri tanımlar. Genel olarak efendiler, kölelerini disipline etmek için bu işleri verme yoluna giderler. Bu, farklı şekillerde olabilir. Örneğin bir efendinin, Yahudi kölesinden, hiçbir ihtiyaç yokken su kaynatmasını istemesi yasaktır. Benzer şekilde herhangi bir zaman sınırlaması vermeden "ben gelene kadar bu asmanın dibini çapalamaya devam et" gibi yararlı bir amacı olmayıp yalnızca kölenin ruhunu ve bedenini zedeleyecek isteklerde bulunamaz (*Torat Koanim*; Raşi). Rambam,

מו והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם לרשת

אחזה לעלם בהם תעבדו ובאחיכם בני־ישראל איש באחיו
לא־תרדה בו בפרך: ם שביעי

üçüncü ve son durum ise, efendisinin onu belirli bazı şekillerde sakatlamasıdır (bkz. Şemot 21:26-27 açık.) (Yad – Avadim 5:1).

Mikveye girip sünnet olmanın yanında, Yahudi olmayan bir köle Tora'nın tüm "yapma" şeklindeki emirleriyle yükümlüdür (Yad – Avadim 5:5). Eğer mikve ya da sünnet şartını kabul etmiyorsa, on iki ay boyunca beklenir. Eğer hala istemiyorsa, Yahudi olmayan kişilere ya da Erets-Yisrael dışına geri satılır. Eğer alım sırasında köle sünnet olmama şartını koşmuşsa, Yahudi efendisi onu yanında bu şekilde tutmaya devam edebilir ve satmak istediği bir zaman gelirse, onu Yahudi olmayan kişilere ya da Erets-Yisrael dışına satar (a.k. 8:12). Ama eğer elinde tuttuğu süre içinde onu normalde serbest bırakmasına yol açacak şekilde sakatlamışsa, bu köle serbest kalmaz; zira bu hak sadece sünnet olmuş ve mikveye dalmış köleler için geçerlidir (a.k. 5:5). Mikveye dalmış ve sünnet olmuş bir köle Erets-Yisrael dışına satıldığı takdirde, bu köle otomatik olarak serbest kalır [ve Ger Tsedek konumu elde etmiş olur] ve bunu yapabilecek güç olduğu takdirde, yeni sahibine ona azat etme belgesi vermesi yönünde baskı yapılır (a.k. 5:6).

Tüm bu kurallar, Yahudi olmayan köle üzerindeki hakların sınırsız olmadığı, Yahudi olmayan kölenin de kendine ait birçok hakka sahip olduğunu gösterir. Tora'nın Yahudi olmayan kölelere yönelik özel tavrı, mikveye dalmış ve sünnet olmuş bir kölenin, Pesah-kurbanında pay sahibi olabilmesiyle güçlü bir şekilde ifade bulmuştur (bkz. Şemot 12:44).

Yahudi olmayan bir köleyi her türlü işte çalıştırmak serbesttir. Yine de Tora "onları ebediyen çalıştırabilirsiniz" demiştir, "küçük düşürebilirsiniz" ya da "eziyet edebilirsiniz" dememiştir (Talmud – Nida 47a). Dolayısıyla Yahudi efendilerin Yahudi olmayan kölelerine karşı merhametli davranmaları, onları iyi yedirip içirmeleri ve onlara eziyet etmemeleri gerekirdi. Akıllı bir "insan" da bu şekilde davranır. Hahamlarımız bu konuda halka örnek olmuşlardı; kölelerine iyi yemek verdikleri gibi,

onların bu ihtiyaçlarını karşılamadan önce kendileri yemeğe oturmazlardı.

Teilim'deki "Efendilerinin yanındaki kölelerin gözleri gibi; hanımlarının yanındaki cariyelerin gözleri gibi – bizim gözlerimiz de aynı şekilde Tanrımız Aşem'e [yönelmiş onu beklemektedir]; ta ki bize yüz verene kadar" (Teilim 123:2) pasuğu da, genel olarak köle ve cariyelerin, efendileri ve hanımlarının "yanında" oturduklarına işaret etmektedir. Pasuktan ayrıca bunun efendinin kendilerine "yüz vermeyi beklerkenki" halleri olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla [1] efendileri kendilerinden memnun olmadığı zaman bile "efendilerinin yanındadırlar" ve [2] efendileri kendilerinden memnun oldukları zaman onlara "yüz vermeleri", yani çeşitli jestler yapmaları normal bir durumdur.

Bir Yahudi efendinin, Yahudi olmayan kölesini ne fiziksel ne de psikolojik açıdan ezmemesi, ona disiplin gerekliliğinden fazla bağırması; kendi arkadaşlarıyla konuştuğu tonda konuşması, şikayetlerini dinlemesi gerekirdi. Acımasızlık ve zalimlik Yahudiler'e özgü nitelikler değildi. İyilikseverliği ile ün salmış olan Avraam Avinu'nun çocukları olarak, kendilerine örnek almaları gereken Tanrı'nın merhamet özelliğini özümsemeleri gerekir. Ve kural olarak, başkalarına merhametli olana, Tanrı da merhametli davranır (Yad – Avadim 9:8).

Ancak – "Köle durumuna düşmüş olan kardeşleriniz ile yabancı köleleri bir tutmayın" (İbn Ezra).

Kişi kardeşinin üzerinde – Bir Yahudi'nin gereksiz işlerde çalıştırılmasına dair yasak p. 43'te verilmiş olmasına karşın burada tekrar edilmektedir. Bu tekrarın amacı, söz konusu yasağın sadece normal vatandaşlar için değil, yönetici ve kral konumundaki Yahudiler için de aynı şekilde geçerli olduğunu öğretmektir (Mizrahi). Başka bir deyişle, bir kral bile, Yahudi kölesine bu şekilde davranamaz (Raşi). Zira o da onun kardeşidir (Daat Mikra).

⁴⁶ Onları, ardınızdan oğullarınıza atasal miras olarak bırakacak şekilde mülk edinmiş olursunuz; [bu nedenle] onları ebediyen çalıştırabilirsiniz. Ancak kardeşleriniz Bene-Yisrael söz konusu olduğunda, kişi kardeşinin üzerinde ezici işlerle hakimiyet kuramaz.

[93. Yahudi Olmayanların Yahudi Köleleri]

46. Miras ... mülk – Yani hem iyelik konusunda bir zaman sınırı yoktur hem de bu köleler gelecek nesillere miras olarak bırakılabilirler. Kölelik müessesesinin her toplumda işlediği şekilde.

Yahudi olmayan kölelerden miras ve mülk tanımıyla bahsedilmektedir. Dolayısıyla Yahudi olmayan köleler, arazilerle bir tutulmuşlardır (*Talmud – Megila* 23b). Buna bağlı olarak, tıpkı araziler gibi, köleler de para, satış belgesi veya *hazaka* (bkz. *Kinyan* k.b.) yoluyla iyeliğe geçirilebilirler (*Talmud – Kiduşin* 22b).

Öte yandan bu eşdeğerlik, *Yovel*'de serbest kalma konusunda geçerli değildir. Yani araziler *Yovel*'de orijinal sahiplerine dönmelerine karşın, Yahudi olmayan bir köle *Yovel*'de bile otomatik olarak serbest kalmaz (a.y.). Zira köleler hakkında “*ebediyen çalıştırabilirsiniz*” denmiştir [“*Leolam – Ebediyen*” sözcüğünün {Şemot 21:6'da} Yahudi köle için “*Yovel*'e kadar” anlamına geldiği doğrudur. Ama aynı sözcüğü Yahudi olmayan bir köle için aynı anlamda değerlendirmek mümkün değildir. Tora Yahudi kölelerle ilgili olarak açıkça “*Yovel yılına kadar seninle çalışacaktır*” (p. 40) dediği için, “ebediyen” sözcüğü ancak “*Yovel*'e kadar” şeklinde anlaşılabilir. Fakat Yahudi olmayan bir köle için “*Yovel*'e kadar” ya da benzeri hiçbir şey söylenmediği için “ebediyen” sözcüğü, gerçek anlamındadır].

❧ **Kinyan.** Satış sırasında belirli bir malın maddi karşılığının para ya da paraya çevrilebilecek herhangi bir şeyle ödenmesinin yanında, malın el değiştirdiğini belirten bir de sembolik hareket yapılır. Buna “*Kinyan – Elde Etme; Sahip Olma*” adı verilir. Yeni sahibin satıcıdan bir kuruş da olsa para ya da yazılı bir belge alması *Kinyan*'a örnektir. Ayrıca yeni sahibin, alınan malı havaya kaldırması, bir hayvana onu çekmesi ya da dürterek yönlendirmesi, bir araziye etrafını çitle çevirmesi ya da enine boyuna dolaşması (bkz. Bereşit 13:17 açık.) da *Kinyan* türleridir. Bu son listelenenler aynı zamanda *Hazaka* olarak adlandırılır. *Hazaka*, kişinin, bir mala sahip olduğunu, bu iyeliği açıkça ortaya koyan davranışlarla göstermesi anlamına gelir. Zira sadece bir hayvanın sahibi onu istediği gibi çekip götürebilir, bir malı sadece sahibi “benim” derce-

sine kaldırabilir, bir araziye canının istediği gibi sadece sahibi çitle çevirip üzerinde dolaşabilir. Ve bunlara benzer şekilde, bir kişinin, satın aldığı kölesinin “kendine ait” olduğunun tasdiki, o kölenin o kişiye açık bir şekilde hizmet etmesiyle gerçekleşir. Köle alımındaki *hazaka* budur (bkz. ö.a.).

Ebediyen çalıştırabilirsiniz – Krş. İbn Ezra. Tam anlamıyla “*onlarla daima çalışabilirsiniz*”. Yani “onlara işlerinizi daima yaptırabilirsiniz”. Başka bir deyişle *Yovel*'de otomatik olarak serbest kalmazlar.

Yahudi olmayan bir köle, efendisinin hizmetine girdikten sonra *mikveye* dalar ve sünnet olur. Dolayısıyla serbest kaldığı takdirde, tam bir Yahudi konumu elde eder. Yine de Hahamlarımız, buradaki ifadenin sadece bir izin değil, aynı zamanda bir emir olduğunu öğretirler (*Talmud – Gitin* 38b). *Mitsvat Ase* No. 135 (*Sefer Ahinuh*). Başka bir deyişle, Yahudi olmayan bir köleyi azat eden bir kişi buradaki “*onları ebediyen çalıştırm*” emrini yerine getirmemiş olur (a.y.). Buna karşın bir kişi bu emri göz ardı ederek Yahudi olmayan kölesini bir belge ile azat ettiği takdirde azat geçerlidir ve köle *Ger Tsedek* statüsü kazanır. Ayrıca bir mitsva gerekliliği durumunda, [bu, Hahamlar'ın öngördüğü bir mitsva olsa bile] bu köleyi azat etmek mümkündür. Örneğin dua etmek için dokuz kişi varsa, *minyanyu* [=on yetişkin erkekten oluşan topluluğu] tamamlamak için bir kişi Yahudi olmayan kölesini şahitler huzurunda azat belgesi ile serbest bıraktığı anda, bu köle onuncu kişi olarak *minyanyu* tamamlayabilir. Benzer şekilde, insanların sahipsiz görmesi nedeniyle suistimal edilmesi olasılığı yükselmiş Yahudi olmayan bir cariye'nin günaha sebep olmaması için, efendisi onu serbest bırakmaya zorlanır. Bu sayede kız *Giyoret* [=Yahudi olmuş kadın] konumu kazanıp bir an önce evlenir ve günah olasılığı ortadan kalkar (*Yad – Avadim* 9:6; krş. 19:20 açık., *Sahipsiz sayılır* k.b.).

Yahudi olmayan bir köle bunun yanında, bir kişinin onun azat bedelini ödemesi ve sahibinin bunu kabul etmesi durumunda da serbest kalır. Yahudi olmayan bir köleyi serbest bırakacak

מִזְכֵּרִי תְּשִׁיג יָד גֵּר וְתוֹשֵׁב

47

עֲמֵךְ וּמֵךְ אֶחָד עִמּוֹ וְנִמְכַּר לְגֵר תוֹשֵׁב עִמָּךְ אֵן לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת

גֵּר: מִה אֶחָד נִמְכַּר גָּאֵלָה תִּהְיֶה-לּוֹ אֶחָד מֵאֲחָיו יִגְאָלֵנוּ: 48

“kök” ve “kopma” sözcüğünün farklı anlamları üzerinde dönmektedir.

48. Satıldıktan sonra – Bir Yahudi’yi, Yahudi olmayan birine köle olarak satmak, *Bet-Din* tarafından yapılan bir işlem olmadığına göre, böyle bir durum, ancak söz konusu Yahudi’nin kendisini para karşılığı satması ile mümkün olabilir. Aslında bir Yahudi’nin de kendisini putpe-restlere köle olarak satması yasak olmasına karşın, eğer bunu yaparsa, Tora kanunu bu satışı tanır (*Yad – Avadim* 1:3). Bir Yahudi’nin, kendisini bu denli düşük bir konuma düşürmüş olması aslında kabul edilir bir durum değildir. Bu açıdan yakınları onun hiç kurtarılmaya hakkı olmadığını düşünebilir “düşenin arkasından bir de taş atalım” diyebilirler. Ancak Tora buna katılmamaktadır. “*Satıldıktan sonra*” bile, yani kendisini satmış olmasına rağmen, yakınları onu bir an önce kurtarmakla yükümlüdürler (*Talmud – Kidušin* 20b; Sforno). Açıkçası, onu bu durum sebebiyle kınama hakkına sahip en son kişiler yakınlarıdır. Zira yakınları olarak onun bu hale gelmemesi için ellerinden gelen yardımı en baştan itibaren esirgmemeleri gerekirdi.

Kurtarılması [hemen] olmalıdır – Bu ifade ilk bakışta sanıldığı üzere “onun için kurtarılmaya imkanı olacaktır” şeklinde anlaşılamaz; zira pasuğun devamı ve sıradaki pasuk, kurtarma görevinin kime düştüğünü belirttiğine göre, kurtarma imkanının olduğu zaten anlaşılmaktadır (Malbim). Dolayısıyla burada verilmek istenen anlam, kurtarma görevinin, mümkün olduğu kadar çabuk, söz konusu Yahudi’nin yabancılar içinde asimile olmaması için “[hemen]” yapılması gerektiği şeklindedir (*Torat Koanim*; Raşi).

Alternatif olarak “[sadece uygun bir bedel karşılığı] kurtuluş olabilir”. Anlaşıldığı üzere burada Tora kanunlarının geçerli olduğu bir yaşam sisteminin bahsedilmektedir. Zira p. 54’te bu Yahudi kölenin *Yovel* geldiğinde serbest kalacağı söylendiğine göre, Yahudiler’in, onun efendisinin bu kurala uyup onu serbest bırakmasını sağlama konusunda otorite sahibi oldukları anlaşılmak-

tadır (*Gur Arye*; *Sifte Hahamim*). Böyle bir durum, sadece Yahudiler’in Erets-Yisrael’de hakim oldukları, Tora kanunlarına göre yaşam sürdükleri, bir *Ger Toşav*’ın da, onların arasında bu kanunlara tabi bir şekilde yaşadığı bir ortamda mümkündür. Buna karşın Tora, bir yabancı olan *Ger Toşav*’ın haklarının da çiğnenmemesi konusuna özen göstermektedir. Başka bir deyişle, Tora, Yahudi otoritelere, kardeşlerini Yahudi olmayan bu kişinin elinden, ellerindeki otoriter gücü kullanarak hiçbir bedel vermeden çekip alma iznini vermemiştir. Kardeşlerini ancak ve ancak adil bir özgürlük bedeli ödeyerek kurtarabilirler (*Torat Koanim*; *Talmud – Bava Kama* 113b; Raşi; bkz. p. 50 açık.). Bunu yapmadıkları takdirde, Yahudi köle, *Yovel* yılına kadar kanunen efendisi *Ger Toşav*’ın kölesi olarak kalmaya devam eder. [Yahudiler’in otoritesi altında olmayan Yahudi olmayan bir sahibin Yahudi kölesi için ise yapacak pek bir şey yoktur. Eğer bir azat ihtimali varsa bile, bu, o kişinin belirleyeceği şartlara bağlıdır.]

Kardeşlerinden biri kurtarmalıdır – Yani yakınlık derecesi yüksek olanların sorumluluğu daha fazladır (*Torat Koanim*). Buradaki “kardeş” sözcüğü “çok yakın akraba” anlamında da olabilir (*The Living Torah*) ve bu elbette bir babanın oğlunu ya da bir oğlun babasını kurtarma yükümlülüğünü de kapsar. Öte yandan Abravanel’e göre burada babadan bahsedilmemesinin nedeni açıktır: Eğer baba hayatta olsaydı, oğlunun bu denli küçük düşürücü bir köleliğe satılmasına hayatı pahasına izin vermezdi.

Yahudi bir efendinin kölesi durumuna düşmüş bir Yahudi’yi kurtarmak bir yükümlülük değil haktır. Ama Yahudi olmayan birinin kölesi durumuna düşmüş bir Yahudi’yi kurtarmak, bu kişinin asimile olma tehlikesi nedeniyle hak değil, yükümlülüktür (Ramban). Bu konuda ilk sorumluluk yakın aileye aittir. Onlar bunu yapmak istemezlerse bile, bu Yahudi’nin asimile olmaması için *Bet-Din* onları buna zorlar. Ama onlar bunu maddi yetersizlik nedeniyle yapamazlarsa, onu kurtarma sorumluluğu tüm Yahudiler için geçerlidir (*Yad – Avadim* 2:7).

⁴⁷ “Yanındaki bir *Ger Toşav* maddi güç elde eder, kardeşin onun yanında düşkünleşip senin yanındaki *Ger Toşav*’a veya bir yabancınn ailesine ait putun hizmetine satılırsa,
⁴⁸ satıldıktan sonra kurtarılması [hemen] olmalıdır. Onu kardeşlerinden biri kurtarmalıdır.

47-55. Yahudi olmayanların Yahudi köleleri.

Bir Yahudi için en alçaltıcı durum Erets Yisrael’de yaşayan Yahudi olmayan kişi ya da gruplara köle olarak satılmaktır. Tora’nın, mitsvaları hor görmeleri durumunda Bene-Yisrael’in başına gelecek felaketleri verdiği listedeki maddelerden biri de budur (bkz. Devarim 28:43-44). Bu hoş olmayan durumda Tora onun akrabalarına onu kurtarmaları konusunda önemli bir sorumluluk yüklemiştir.

47. Yanındaki bir *Ger Toşav* ... kardeşin onun yanında – Buradaki “yanında” sözcükleri pasuğun düz anlamı için vazgeçilmez değildir. Dahası, “yanındaki” sözcüğü, bir *Ger Toşav*’ı nitelemek için çok uygun görünmemektedir. Ne de olsa bir *Ger Toşav*, Yahudi Ulusu’nun bir üyesi değildir (*Zihron Moşe*). Dolayısıyla sözcüklerin buna rağmen pasukta yer alması bir mesaj verme amacındadır: “Bu *Ger Toşav*’ın güçlü hale gelmesinin temelinde ne var? Senin yanında olması! Zira Erets-Yisrael’de Yahudiler’in Tora’ya bağlı yaşadıkları dönemde açığa çıkan Tanrısal Mevcudiyet’ten o da payını almıştır (*Korban Aaron*). Buna karşılık, kardeşinin düşkünleşmesinin temelinde ne var? Vaktini *Ger Toşav*’ın yanında geçirip onun yaşam tarzından etkilenmesi! Çünkü bir Yahudi, başka ulusların – *Ger Toşav* konumunda bile olsalar – kültür, alışkanlık ve davranışlarını taklit etmemelidir. Zira Yahudi olmayan biri için sakıncası olmayan bir davranış, bir Yahudi için ciddi bir yasak sınıfında olabilir ve Tanrı’nın buna karşılık öngörebileceği cezalardan biri de fakirliktir” (*Torat Koanım*; Raşi; Beer Yitshak).

***Ger Toşav* – İbranice *Ger VeToşav*.** Yani “*Toşav* [=mukim] konumundaki bir *Ger* [=yabancı]” – ki bu, pasuğun devamında belirtildiği gibi bir *Ger Toşav*’dır (bkz. p. 35 açk.; Raşi). *Targum Onkelos*’a göre “*sünnetsiz mukim*”.

Bir yabancınn ailesine ait putun hizmetine – *Targum Yonatan*. Burada şahsen puta tapacak şekilde değil, ama bir puta özel tapınağa, odun kırıcı

veya su taşıyıcı olarak çalışmak üzere köle olan bir Yahudi’den bahsedilmektedir (*Torat Koanım*; *Talmud – Bava Kama* 113b; *Talmud – Kiduşin* 20a; *Talmud – Bava Metsia* 71a; Raşi). Zira eğer puta tapıyorsa onu kurtarma yükümlülüğü olmayacaktır (*Maskil Ledavid*).

Alternatif olarak “yanındaki *Ger Toşav*’a, bir yabancınn ailesine veya bir putun hizmetine” (krş. *Talmud – Bava Metsia* 71a, *Tosafot* o.a.; *Maskil Ledavid*; krş. Ramban; *Yad – Avadim* 1:3). Bu, Yahudi kölenin düşebileceği en düşük üç kategoridir: “*Ger Toşav*’a” – Yahudi olmayan ama bazı mitsvalara riayet eden kişiye; “bir yabancınn ailesine” – [=bir *Ger Toşav*’ın, onun riayet ettiği kurallara uymayan yakınlarına; yani] putperest insanlara (Rabenu Behaye); ve son olarak “bir putun hizmetine” – putperest ibadetin ihtiyaçlarını karşılamaya adanmış bir köle olmak, “Tanrı’nın Kulu” bir Yahudi için olası en sefil durumdur.

Alternatif olarak “[Ülkeniz’den uzakta bir bölgedeki putperest ailesinden] kopmuş [ve aranızda yaşayan] bir yabancınn hizmetine” (Raşbam); “[bir yabancınn ailesinden kökten koparılıp atılması gereken putperest bir mezhebin hizmetine” (*The Living Torah*); “bir yabancınn kök ailesine” (krş. Saadya Gaon; İbn Canah); “bir yabancınn ailesinin adanmış türbesine/küçük tapınağına” (Radak, Şeraşim); “bir yabancınn ailesini desteklemek üzere” (Hirsch); “[mukim] bir yabancınn ailesinden koparılması gereken [bir putpereste]” (Ramban’ın görüşüyle *Targum Onkelos*); “bir yabancınn ailesinin [putperest] evladına” (*Daat Mikra*; krş. *Talmud – Arahin* 30b); ya da “bir yabancınn [putperestliğe halen] kökten bağlı ailesine” (Abravanel).

Putun – İbranice **Eker**. Bu sözcük “**Akar** – Kökten Koparmak; Sökmek” fiiliyle bağlantılıdır. Burada putları ya da putperest tapınmayı tanımlamak için kullanılmıştır; zira bunlar, yok edilip köklerinin kazınması gereken şeylerdir (*Talmud – Arahin* 30b, *Tosafot* o.a., **O Leeker** k.b.; Ramban). Önceki açıklamada verilen alternatif çeviriler de

- 49 מט אן-דדו אן בן-דדו יגאלנו אן-משאר בשרו ממשפחתו יגאלנו
 50 אן-השיגה ידו ונגאל: נ וחשב עם-קנהו משנת המכרו לו עד
 שנת היבל והיה כסף ממכרו במספר שנים כימי שכיר יהיה
 51 עמו: נא אם-עוד רבות בשנים לפיהן ישיב גאלתו מכסף מקנתו:

hata oluşmuşsa, bu hatayı telafi etmek için eksik para Yahudi olmayan kişiye geri ödendiğinde, bu *Kiduş Ašem* olacaktır. Zira Yahudi olmayan kişi, Yahudi'nin bunu sadece Tanrı'ya olan bağlılığından kaynaklanan kişisel bütünlüğü nedeniyle yaptığını bilecek, onun gözünde hem Tora'nın hem de Tanrı'nın önemli bir yeri olacaktır. Yaakov Avinu, bu sebeple oğullarına Mısır'dan döndüklerinde çuvalarında buldukları parayı geri götürmelerini istemiştir (Bereşit 43:12). Bu şekilde ailesinin bütünlüğünü göstererek Tanrı'nın İsmi'ni kutsamayı amaçlamıştır (Rabenu Behaye).

Satış parası ... [global maaş] kabul edilecektir – Tam çeviriyle “*Satış parası, [hesaplanan] yıl sayısının karşılığı olacaktır. [Bu süre boyunca, Yahudi kölenin, Yahudi olmayan efendisinin] Yanında [geçirdiği süre], ücretli bir işçinin [bulunduğu] günlermiş gibi olacaktır [ve satış parası, bu çalışma süresinin karşılığıymış gibi kabul edilecektir].*”

Yahudi kölenin kendisini satarken almış olduğu para, *Yovel* yılına kadar olan süre boyunca ücretli bir işçi konumunda çalışacakmış gibi, bu çalışmanın karşılığına sayılacaktır [başka bir deyişle tıpkı Yahudi bir efendiye satılmış gibi, Yahudi olmayan efendisi onun bedenini değil, sadece hizmetlerini satın almış kabul edilir (*Daat Mikra*)]. Sözgelimi, satış sırasında *Yovel*'e kadar 20 yıl varsa ve [kolaylık için] satış parası 20 liraysa, yıllık çalışma ücreti 1 lira olarak hesaplanacaktır (krş. p. 53). Eğer Yahudi köle beş yıl sonrasında kurtarılacaksa, 5 liralık iş yapmış demektir; dolayısıyla kurtarılması için efendisine 15 lira ödenmelidir.

Tam çeviriyle “*Satış parası, [hesaplanan] yıl sayısına göre, [bu yılların kapsadığı dönem] ücretli işçi [olarak tutulduğu] sürey[e eşit]miş gibi olacaktır [=değerlendirilecektir].*”

51. [*Yovel*'e] – Raşi.

Henüz çok yıl varsa ... satış parasından – Tam çeviriyle “[*Yovel*'e kadar olan] yıllardan, çok [*sayıda*] varsa”. Sıradaki pasukta da benzer şekilde.

Çok yıl varsa, kurtuluş bedelinin daha çok olduğu aşıkâr olduğuna göre bu ifadeye ne gerek vardır? Bir köle çalıştıkça tecrübe kazanır. Dolayısıyla birkaç yıl çalışmanın ardından değeri satış değerinden fazladır. Başka bir deyişle, onun ücretli bir işçi konumunda değerlendirildiği takdirde hak edeceği yıllık ücret sürekli artar. Buna rağmen Tora, *Yovel*'e çok yıl olduğu durumlarda, o zamana kadar çalışması gereken yıllardaki değeri gittikçe artacak olmasına karşın, kurtuluş bedelinin yine de “*satış parası*” üzerinden hesaplanması gerektiğini söylemektedir (*Talmud* – *Kiduşin* 20b; Raşi o.a.; Sforino).

O oranda – Tam çeviriyle “[*yıllara*] göre”.

İade eder – Tora sadece “*kurtuluş bedeli [yıllara] göre dir*” diyebilirdi. Bu durumda “*iade eder*” ifadesi gereksiz görünmektedir. Bu ifade, ödemenin, pasukta açıkça bahsedilmiş olan paranın dışında, paraya çevrilebilecek başka mallarla da gerçekleştirilebileceğini öğretir (*Talmud* – *Kiduşin* 8a; Raşi o.a.; krş. Şemot 21:34).

⁴⁹ Veya onu amcası ya da amca oğlu kurtarmalıdır; veya onu ailesinden yakın bir akrabası kurtarmalıdır. Veya maddi gücü yeterli hale geldiyse kurtulabilir.

⁵⁰ “[Kurtuluş bedeli için] Alıcısı ile, ona satıldığı yıldan *Yovel* yılına kadar [olan süreyi] hesaplar. Satış parası, [hesaplanan] yıl sayısı boyunca [alıcının] yanında ücretli işçi konumundaymış gibi [global maaş] kabul edilecektir.

⁵¹ “Eğer [*Yovel*’e] henüz çok yıl varsa, [Yahudi köle,] kurtuluş bedelini satış parasından o oranda iade eder.

49. Amcası ya da amca oğlu – Dolayısıyla kardeşi kurtarmadıysa, sorumluluk baba tarafından ailesine geçer. Bu da bir kişinin doğrudan baba tarafındaki ailesine mensup olduğunu gösterir (*Talmud – Yevamot* 54b).

Önceki pasukta “kardeşi” yerine “*kardeşlerinden biri*” denmesi, kardeşleri arasında da sorumluluk sıralaması olduğunu gösterir. Buna göre sadece baba tarafından ve sadece anne tarafından iki kardeşi varsa, baba tarafından olan kardeşinin yükümlülüğü daha önceliklidir (*Torat Koanim*).

Yakın bir akrabası – İbranice *Şeer Besaro*. Bkz. 18:6 açık.

Kurtarmalıdır – Bu sözcük önceki ve şimdiki pasukta toplam üç kez geçmektedir. Açıkçası Tora bu sözcüğü bir kere kullanarak da burada vermek istediği anlamı verebilirdi. İki ek kullanım, buradaki gibi kurtarmanın mümkün olduğu başka durumlarda da sorumluluk sıralamasının burada belirtilen şekilde olduğuna işaret eder (*Talmud – Kiduşin* 21a).

Maddi gücü yeterli hale geldiyse – Tam çeviriyle “*eli ulaşırsa; edindiyse*”. Örneğin “sahibinin kim olduğuna dair hiçbir işaret olmayan değerli bir şey ya da yüklü miktarda para bulmuşsa, biri ona hediye vermişse, veya ailesinden ona miras kalmışsa” (İbn Ezra).

Kurtulabilir – Yani “kendisini kurtarabilir”. Ya da “*maddi gücü yeterli hale geldiyse*” ifadesinden kendisini kurtarabileceğinin mantiken anlaşılacağından yola çıkılarak, buradaki “kurtarabilir” ifadesi “*kurtarılabilir*” şeklinde de anlaşılabilir. Başka bir deyişle “ailesi kurtarmazsa, başka herhangi bir kişi tarafından da kurtarılabilir; Yahudi olmayan efendi buna karşı gelemmez” (*Torat Koanim*).

Yahudi olmayan birinin Yahudi kölesi, ailesi,

başka Yahudiler ya da kendisinin yapacağı ödeme karşılığında kurtulabilir. Ayrıca kendisini kurtarmak için borç alabilir. Ama Yahudi olan birinin Yahudi kölesi, yakınları tarafından kurtarılamaz; sadece eline para geçerse kendisini kurtarabilir ve bu amaçla borç alamaz. Her durumda kurtuluş bedeli, kölelik döneminin bitimine kadar olan yıl sayısına göre belirlenir (*Yad – Avadim* 2:7).

50. Alıcısı ile – Dolayısıyla Yahudi kölenin üzerinde söz sahibi olan tek kişi, onu satın alan Yahudi olmayan efendisidir. Başka bir deyişle, onun çocuklarına ya da başkalarına hizmet etmez (*Talmud – Kiduşin* 17b).

Hesaplar – Bunu, efendiyle birlikte köle ya da onun kurtarıcısı yapar (*Daat Mikra*).

Pasuklardan anlaşıldığı üzere, özgürlük bedeli büyük bir titizlikle hesaplanmalıdır. Yahudiler, kendi ülkelerinde kendi hakimiyetleri altında yaşıyor olmalarına karşın, bu *Ger Toşav*’ı parasal hesaplamalar konusunda aldatamaz, onu sindiremez, ona karşı herhangi bir haksızlıkta bulunamazlar. Zira Yahudi olmayan birinden çalmak yasak olduğu gibi (*Talmud – Bava Kama* 113b), *Hihul Aşem* (22:32 açık.) boyutu da içerdiği için, Yahudi birinden çalmaktan bile ağırdır.

Tosefta, bunu şöyle açıklar: Eğer bir Yahudi, başka bir Yahudi’nin hırsızlığının kurbanı olursa bile, o, bunu tüm Yahudiler’e mal etmeyecek ve Tanrı’ya olan inancını kaybetmeyecektir. Yani çalan kişinin bireysel olarak dürüst olmadığını düşünecek, ancak olayı, Tora’nın veya onu veren Tanrı’nın bir yansıması olarak görmeyecektir. Ancak bir Yahudi, Yahudi olmayan birini aldatırsa, kurbanın gözünde hem Tora hem de Tanrı değersiz bir konuma düşecektir – ki bu, en üst düzeydeki *Hihul Aşem* günahının ta kendisidir.

Buna paralel olarak, herhangi bir alım-satım sırasında Yahudi olmayan bir kişinin aleyhine bir

- 52 נב ואם-מַעַט נִשְׂאָר בַּשָּׁנִים עַד-שְׁנַת הַיָּבֵל וְחִשְׁבֵּלּוֹ כְּפִי שְׁנִי
 53 יָשִׁיב אֶת-גְּאֻלָּתוֹ: נג כְּשֹׁכֵר שָׁנָה בִּשְׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ לֹא-יִרְדְּנוּ
 54 בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיהָ: נד ואם-לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלָה וַיֵּצֵא בִּשְׁנַת הַיָּבֵל הוּא
 55 וּבְנָיו עִמּוֹ: מפטיר נה כִּי-לִי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדֵי הֵם
 אֲשֶׁר-הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

Yahudi olmayan bir efendinin, Yahudi olan kölesinin ailesini de [onlar kendi köleleri olmamalarına karşın] geçindirmek zorunda olduğu görülmektedir (Raşi; bkz. p. 41 açk.). Bu yükümlülük, Yahudi kölenin serbest kalmasıyla sona erer.

55. Bene-Yisrael Benim kullarımdır – “Benimle olan kontratları önceliklidir (Raşi; bkz. p. 42 açk.). Ne bir Yahudi’nin kendisini köle olarak satmaya ne de herhangi birinin bir Yahudi’yi köle olarak satın almaya hakkı yoktur. Böyle yapan biri, Benim kölemi yetkisiz olarak kullanmış olur. Bir Yahudi’nin ‘köle’ olmasına imkan verdiysen de, bunun anlamı onu vücudunun tamamen mal konumuna gelmesi değil, ücretli bir işçinin tüm haklarına sahip olmasıdır – ki bu da, sadece ve sadece Yahudi’nin kendisini ve ailesini geçindirecek paradan yoksun kaldığı durumlarda ve belirli bazı zaman sınırlamaları dahilinde mümkündür (Daat Mikra). Sonuç olarak asıl Efendi Ben olduğum için, Yahudi bir köleyi ebedi bir köle olarak satın alamaz ve Yahudi olmayan biri de, normal şartlarda *Yovel* kurallarından sorumlu olmamasına karşın onu *Yovel*’de serbest bırakmalıdır (Ramban). Dolayısıyla onu satın aldığı zaman, kendisine kölenin *Yovel*’de özgürlüğüne kavuşacağı bildirilmelidir (İbn Ezra). Bu şekilde ücret de ona göre belirlenecektir”.

İbn Ezra’ya göre sıradaki iki pasuk da, Yahudi köleyi satın alan Yahudi olmayan kişiye yöneliktir. Yahudi köle, her şeyden önce Tanrı’nın kulu olduğu için, onu alırken bazı şartları önceden kabul etmelidir: Yahudi, putlara tapmayacak, *Şabat* gününü ihlal edecek işler yapmayacak, *Şaloş Regalim* (*Pesah, Şavuot, Sukot*) bayramlarında Yeruşalayim’e gitmekte serbest olacaktır.

Mısır Ülkesi’nden çıkarmış olduğum – “Bene-Yisrael Benim kullarımdır; zira onları köle

oldukları Mısır Ülkesi’nden Ben çıkardım” (Daat Mikra).

Kendi kullarımdır – “Benim kölelerimdir; ve kölelerin [=başka insanların] köleleri değildirler”. Bu nedenle Yahudi bir işçi, kendini köle gibi hissetmemeli, onun bu şekilde hissetmesine neden olunmamalıdır. Yahudi bir işçi, yapacağı iş için anlaştığı günün ortasında bile anlaşmasından vazgeçebilir. Zira bir girdiği anlaşma, onun, “Tanrı’nın kulu” sıfatıyla sahip olduğu özgürlüğü kısıtlama gücüne sahip değildir (krş. *Talmud – Bava Kama* 116b).

Ben, Tanrınız Aşem’im – “Dolayısıyla kanunlarımı size dayatma yetkisine sahibim” (Daat Mikra).

☞ **İnsan ve Mülkiyet.** Tüm Bear peraşası, biz insanlara maddi varlık hakkındaki “gerçeği” öğretme amacındadır. İnsanın kendi malları üzerindeki hakimiyeti, bir yanılsamadan ibarettir. Tanrı şöyle demektedir: “[1] Tüm toprak ve araziler gerçekte Bana aittir (p. 23). [2] Siz bile kendinize değil, Bana aitsiniz (bkz. p. 42, p. 55). [3] Menkulleriniz de Benim’dir; onlar üzerindeki hakimiyetiniz sadece bir yanılsamadır (bkz. *Divre Ayamim* 29:14-16); bu nedenle tüm mallarınızla ne yapacağınız konusunda da Beni dinlemekle yükümlüsünüz. Eğer kendi ihtiyacınız ve ailenizin ihtiyacından daha çok malınız veya paranız varsa, bunu, ihtiyacı olan kardeşlerinize borç vermekte kullanmalısınız. Bunu yaparken de herhangi bir kar amacı gütmeyen, her türlü faizi almanız yasaktır. Çünkü verdiğiniz borcun amacı destek olmaktır; kazanç sağlamak değil. Zordaki kardeşinizi daha da zor bir duruma düşürmemelisiniz. Bu nedenle hiçbir karşılık beklemeden, sadece “kardeşin seninle yaşayabilsin” mitsvasını yerine getirmek için borç vermelisiniz” (Daat Mikra).

⁵² *Yovel* yılına kadar az sayıda yıl kalmışsa [benzer bir] hesap yapar. [Her durumda,] Kurtuluş bedelini, [çalışmış olduğu] yıllarına göre iade eder.

⁵³ “[Böyle bir Yahudi köle, alıcının] Yanında yıl bazında [tutulmuş] bir ücretli işçi gibi olacaktır. [Efendisi] Senin gözünün önünde onun üzerinde ezici işlerle hakimiyet kuramaz.

⁵⁴ Eğer bunlarla kurtarılmazsa, *Yovel* yılında serbest kalacaktır – o ve onunla birlikte çocukları.

⁵⁵ Zira Bene-Yisrael, Benim kullarımdır. Onlar, Mısır Ülkesi’nden çıkarmış olduğum Kendi kullarımdır. Ben, Tanrınız *Aşem*’im.

52. Az sayıda yıl kalmışsa ... yıllarına göre – Az yıl varsa kurtuluş bedelinin nispeten daha düşük olacağı açık olduğuna göre bu ifadeye ne gerek vardır? Burada “yıllara göre azlık” yani geçen yıllarla oluşmuş bir değer kaybindan bahsedilmektedir. Eğer kölenin değeri herhangi bir nedenle düşmüşse, kurtarma bedeli olarak [şimdiye göre daha yüksek olan] satış fiyatı üzerinden değil, “*yıllarına göre*”, yani çalıştığı yıllar sonucunda en son hangi değerdeyse o değer üzerinden belirlenecektir (*Talmud* – *Kiduşin* 20b; Raşi o.a.; Sforno).

Tora bu ve önceki pasukta geçen zıt duruma dair kuralı Yahudi olmayan bir efendiyle ilgili kısımda vermesine karşın, hem burada hem de Yahudi efendiyle ilgili pasukta, kölenin “*ücretli işçi*” sınıfında olduğunun söylenmesi, iki durum hakkında bir bağlantı oluşturur. Dolayısıyla bu kural sadece Yahudi olmayan değil, Yahudi olan bir efendiye satılmış Yahudi bir köle için de aynı şekilde geçerlidir (*Talmud* – *Kiduşin* 20a).

Önceki ve bu pasukta kurtuluşun değer kazanma halinde bile satış fiyatından, değer kaybetme halinde ise, son fiyattan yapıldığı öğrenilmektedir. Bu da, kurtarma işleminin daima düşük olan fiyata göre gerçekleştirildiğini gösterir. Aynı durum “bir bedel verilerek kurtarma” kavramının geçerli olduğu diğer konularda da geçerlidir. Dolayısıyla sözgelimi, bir kişi atasal mülk niteliğindeki arazisini satarsa, onu kurtarmak istediğinde, araziye satmış olduğu fiyatla arazinin son fiyatı arasında düşük olan meblağa göre ödeme yapar. Benzer şekilde, eğer satmış olduğu bu arazi, daha sonra daha yüksek ya da daha alçak fiyatlara göre başka ellere de geçmişse bile, ödemeyi, satış fiyatları içindeki en düşük fiyata göre yaparak arazisini kurtarabilir (*Talmud* – *Arahin* 30a).

53. Yıl bazında [tutulmuş] – Tam çeviriyle “[*her*] yılda, yıllık [tutulmuş]”.

Ücretli işçi gibi olacaktır – “Bu nedenle, [*efendisi*] *senin gözünün önünde onun üzerinde ezici işlerle hakimiyet kurmamalıdır*” (krş. İbn Ezra).

p. 50’de buna benzer bir ifade kullanılmış olmasına karşın, Yahudi kölenin yıllık bazda tutulmuş ücretli bir işçi konumunda olmasının tekrarlanmasının amacı, pasuğun devamındaki kuralı vermektir (İbn Ezra; *Daat Mikra*).

Senin gözünün önünde – Efendisi kim olursa olsun, bir Yahudi kölenin üzerinde ezici işlerle hakimiyet kurmak yasaktır. Bu nedenle Yahudiler’in, Yahudi olmayan efendinin bir Yahudi köleyi ezdiğine tanık olup da buna izin vermeleri yasaktır (İbn Ezra; *Yad* – *Avadim* 1:6). *Mitsvat Lo Taase* No. 213 (*Sefer Ahinuh*). Böyle bir duruma şahit olan her Yahudi, kanuni yollarla müdahalede bulunmalıdır (*Daat Mikra*). Yine de bu otorite kullanımı da sadece efendinin köleyi ezmesi “gözlerinin önünde” gerçekleştiyse, yani bunu gördükleri zaman geçerlidir. Ama bu otorite, *Ger Toşav*’ın evine “acaba içeride Yahudi kölesine nasıl davranıyor” diye kontrol etmek için girme hakkını tanımaz (*Torat Koanim*).

54. Bunlarla kurtarılmazsa – Yahudi olmayan birinin Yahudi kölesinin kurtarılmasının tüm yolları, burada sayılanlardan ibarettir: Ya kendisi ya da bir yakını, onu, gereken bedeli ödeyerek kurtarır, ya da *Yovel*’de serbest kalır. Ama [bir Yahudi’nin Yahudi kölesi’nden farklı olarak (*Şemot* 21:2)] altı yıllık çalışma süresi sonunda otomatik olarak serbest kalmaz (*Talmud* – *Kiduşin* 15b; Raşi).

Serbest kalacaktır – Tam çeviriyle “*çıkacaktır*”.

O ve onunla birlikte çocukları – Buradan,

1 א לא-תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם וּפְסֵל וּמִצְבָּה לֹא-תִקְיְמוּ לָכֶם וְאֲבֹנֵי מַשְׁכֵּית לֹא תִתְּנוּ בָאֲרָצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם.

Rambam'a göre ise buradaki **Even Maskit**, putperestlerin tapınmakta kullandıkları dekoratif oymalar içeren bir taştır. Putperestler, putlarının önüne koydukları bu taşın üzerinde yere kapanırlardı. Tora, Tanrı'ya tapınma amacıyla bile olsa böyle bir taşın yapılmasını yasaklamaktadır; zira bu putperestlere özgü bir uygulamadır. Yine de Rambam'ın görüşü Raşi'ninkinden sadece buradaki sözcüğün (*Maskit*) anlamı açısından farklıdır. Bu görüşe göre **Maskit** sözcüğü "**Saha – Dikkatle Bakmak; Seyretmek**" köküyle bağlantılıdır (krş. Bereşit 11:29); zira putlara tapınanlar bu oyma şekillere bakarlardı (Radak). Çevirimiz bu anlama göredir. Bu taşın üzerinde eğilen kişi, şekillere tapınıyor gibi görünürdü (*Daat Zekenim*).

Öte yandan şekilsiz de olsa çıplak düz bir kaplama taşının üzerinde eğilmenin yasak olduğu konusunda Rambam da hemfikiridir. *Talmud*'daki tanım da bu şekildedir (*Talmud – Megila 22b*). Bir kişi böyle bir taşın üstünde Tanrı'ya ibadet amacıyla bile *İstahava*ya şeklinde eğildiği takdirde cezaya layık olur (*Yad – Avodat Kohavim 6:6-7*). Bu yasak, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase No. 214* (*Sefer Ahinuh*).

Bu yasak nedeniyle bir sinagogun zemini düz kaplama taşlarından oluşuyorsa, *Yom Kipur* günü yapılan *Musaf* duası sırasında yere kapanmadan önce yere bir örtü serilmeli, o sırada örtü bulunamıyorsa tam yüzüstü yere kapanma yerine yana yatık bir kapanma ile eğilinmelidir (bkz. *Şulhan Aruh – Orach Hayim 131:8*, Rema o.a.; *Mişna Berura* o.a.). Raşi'ye göre bu yasağın nedeni, Tora'nın, *Bet-Amikdaş* dışında hiçbir ibadet yerinin orada olduğu şekilde düz çıplak taş zemine sahip olmasını istememesidir (*Talmud – Megila 22b*, Raşi o.a.).

Romalılar'ın tapındığı putlardan biri olan [ve eski Yunan ilahı Hermes'le özdeşleştirilen] Merkulis'e (Mercurius) olan ibadet, yan yana

dikilmiş iki taşın üzerine yatay olarak yerleştirilmiş üçüncü bir taşla uzaktan taş atmak şeklindeydi. Bu taşlar yol kavşaklarına dikilir, gelip geçenler taş atarak bu puta bağlılıklarını ifade ederlerdi. Dolayısıyla bu tipteki tapınma amaçlı taşlardan bahsediliyor da olabilir (krş. İbn Ezra; bkz. *Mişna – Avoda Zara 4:1*, Rabi Pinhas Keati o.a.).

Zira Tanrınız Benim – Aşem – "O başkalarının tapındığı, hiçbir işe yaramayan putlar değil!" (*Daat Mikra*). Ya da "**Zira Ben, Tanrınız Aşem'im**".

Babil sürgünü sırasında birçok kişi peygamberlere gelip benzetme içerikli bir soru sormuşlardı: "Bir efendi kölesini satarsa, onun üzerinde hakkı kalır mı?" – yani "Tanrı bizi gözden çıkarmış görünmüyor mu?". Peygamberler bu soruyu şöyle yanıtlamışlardır: "Tanrı, hem Yahudiler'in ebedi kralı David için hem de Yahudiler'i süren Babil kralı Nevuhadnetsar için, "kulum/kölem" tanımını kullanmıştır: "*Kulum David*" (Şemuel II 3:18) ve "*Kulum Nevuhadnetsar*". Bir köle bir mal satın aldığı anda bu mal kime aittir? [Sahibine!]" – Nevuhadnetsar'ın Bene-Yisrael'i köleleştirmesi bir şey ifade etmez. O da Tanrı'nın kölesi olduğundan, onun sahip olduğu Yahudiler, aslında Tanrı'nın olmaya devam etmektedir: "**Zira Ben, Tanrınız Aşem'im**" – köle olduğunuz zamanlarda bile!" (Sforzo; bkz. p. 44)

26

¹ “Kendinize sahte tanrılar yapmayın. Kendinize [putperest amaçlı] heykel veya anıt dikmeyin. Ülkeniz’de, üzerinde eğilmek üzere şekilli taşlar yerleştirmeyin – zira Tanrınız Benim – Aşem.

26.

1-2. Tora, kendilerini putperest yabancılara köle olarak satan Yahudi kölelerden bahsettiği için, böyle kölelere ikazda bulunmaktadır: Bu kişiler “efendim cinsel ahlaksızlık yaptığı için ben de yapayım. Efendim putlara taptığına göre ben de tapayım. Efendim Şabat’ı ihlal ettiğine göre ben de edeyim” dememelidirler (*Torat Koanım*; Raşi). Kısacası, bir Yahudi, Yahudi olmayan birinin elinde köle olduğu zaman bile, Tanrı’nın mitsvalarını hafife alamaz (*Daat Mikra*) [Pasukta cinsel ahlaksızlıktan bahsedilmemesine karşın, bu kurallar Yahudilik’teki özel “kutsiyet” kurallarına dahildir ve pasuklarda geçen Kutsal Mekan’ın gerçekten “kutsal” olabilmesi için, halkın bu kutsiyete uygun bir yaşam sürmesi gerekir (*Beer Basade; Lifşuto Şel Raşi*)].

Tora, burada, Yahudi inancının, bir kişinin manevi olarak hep güçlü kalmasını sağlayacak üç temel sembolünü sıralamıştır: Putlardan uzak durmak; Tanrı’nın gökleri ve yeryüzünü yarattığına tanıklık anlamına gelen Şabat’ı uygulamak ve yılda üç kez Şaloş Regalim bayramlarındaki ziyaretle ifade bulan Kutsal Mekan’a saygı. Bir Yahudi bu emirlere uymakla, kendinde diğer emirlere uyacak gücü bulacaktır. Böylece en zorlu şartlarda bile inancına bağlı kalacaktır (Ramban).

1. Sahte tanrılar – İbranice *elilim*. Bkz. 19:4 açık. Bir görüşe göre bu terim Tanrı’nın göksel hizmetkarlarını tanımlar. Putperestler bu manevi varlıkların Tanrı’dan bağımsız bir gücü olduğunu düşünmüşler, onları temsil eden “heykeller ve anıtlar” yapmışlardır (Rabenu Behaye).

Yapmayın – “Buradaki Yahudi köle gibi, başka uluslara mensup kişilerin baskılı kontrolü altına girdiğiniz zamanlarda bile, onurunuzdan vazgeçmeyin”.

Heykel – İbranice *Pesel*. Taştan ya da ağaçtan oyma putlar (bkz. Şemot 20:4).

Anıt – İbranice *Matseva*. Ya da “[putperest ibadete özel] taş sütun; dikili taş”. Bkz. Şemot 23:24 açık. Bir görüşe göre, birçok taştan oluşan *mizbeahtan* farklı olarak, *matseva*, tek bir büyük taştan oluşan sunaklara verilen isimdir.

Ramban’a göre Tora’nın yasakladığı “anıt”, ibadet amacıyla insanların çevresinde bir araya geldiği bir yapıdır (*Yad – Avodat Kohavim* 6:6; ayrıca bkz. Devarim 16:22 açık.). Nasıl olursa olsun hem bu tipteki bir anıt, hem şekilli taşlar (bkz. s.a.), hem de *mizbeahın* yakınına kutsal nitelik kazanan ağaçlar (*Aşera*) dikmek (Devarim 16:21; bkz. Şemot 34:13 açık.), putperestlere özgü uygulamalar olduğu için, bunların Tanrı ibadeti amacıyla bile olsa yapılması, yasaktır (*Yad – Avodat Kohavim* 6:6; Rabenu Behaye). Atalar zamanında Tanrı Adına bir anıt dikmek olumlu bir hareketken (bkz. Bereşit 28:22), daha sonra bunun putperestler tarafından özellikli olarak benimsenmesi nedeniyle Tanrı bu tipteki anıtlardan nefret ettiğini belirtmiştir (bkz. Devarim 16:22).

Şekilli taşlar – *Targum Yonatan*; Saadya Gaon; İbn Ezra; Raşbam. İbranice *Even Maskit*. Bkz. Bamidbar 33:52.

Alternatif olarak “kaplama, döşeme, örtme taşları” (Raşi). *Bet-Amikdaş*’taki ibadet sırasında yapılan hareketlerden biri *İştahavaya* olarak bilinir. Bu sözcüğün türevleri çevrimiz boyunca “eğilmek” olarak çevrilmiş olmasına karşın, hareket *Bet-Amikdaş*’taki uygulama kollar ve bacaklar tamamen açık bir halde yere yüz üstü kapanma şeklinde yapılır. Bu hareket sadece *Bet-Amikdaş*’ta yapılabilir. *Bet-Amikdaş* dışında ise, Tanrı’ya yönelik bile olsa, bu hareketi yapmak yasaktır. Tora bu nedenle “Ülkeniz’de üzerinde eğilmek üzere döşeme taşları yerleştirmeyin” demektedir. “Ülkeniz” terimi, *Bet-Amikdaş*’ı kapsamaz; zira orası, diğer yerlere göre Tanrı’ya aidiyeti çok daha açık olan bir mekandır (*Sefer Zikaron*). Dolayısıyla bir alternatif de “eğilme/çömelme taşı” şeklindedir (*Targum Onkelos; Aktav Veakabala*).

2 בְּאֶת־שַׁבָּתִי תִשְׁמְרוּ וּמִקֹּדְשִׁי תִירָאוּ אֲנִי יְהוָה: פ פ

² “Şabatlarımı gözetin ve Kutsal Mekanım’a hürmet edin. Ben Aşem’im.

2. Şabatlarımı gözetin – “Her ne kadar Şabat’taki işten el çekme teması özgürlüğü simgelese de, siz baskı altına girip köle olsanız bile, Şabatlarımı gözetmekle yükümlüsünüz” (Sforno). Bu pasuk 19:30’un bir tekrarıdır.

Kutsal Mekanım’a hürmet edin – Tora Şabat ve Kutsal Mekan’ı yan yana vererek ikisi arasındaki bir bağlantıya işaret etmektedir: Tıpkı Şabat’ın Tanrı ile Bene-Yisrael arasındaki ebedi antlaşmanın ebedi işareti olması gibi, *Bet-Amikdaş*’ın kutsiyeti de aynı şekilde ebedidir. Dolayısıyla yıkıldıktan sonra bile *Bet-Amikdaş*’ın yerinin kutsiyetinde hiçbir eksilme olmamıştır (*Daat Zekenim*). Ayrıca buradaki emir, *Bet-Amikdaş*’ın yıkılışından sonra, sürgünde küçük çapta onun yerini alan tüm sinagoglar ve öğrenim yerleri (*Bet Midraş*) için de geçerlidir (Sforno).

Tora burada Bear peraşası boyunca ön planda olan *Şemita* ve *Yovel*’den bahsediyor da olabilir. *Şemita* yılı Şabat olarak adlandırılmıştır (p. 4). *Yovel* ise “kutsal bir yıl” olarak tanımlanmaktadır (p. 12). Dolayısıyla buradaki “Şabatlarım” sözcüğü *Şemita*’ya, [“Kutsal Mekanım” olarak çevirdiğimiz “*Mikdaş* – Kutsal Nitelikli [herhangi bir şey]” sözcüğü de *Yovel*’e gönderme yapıyor, Tora bu şekilde peraşanın başından beri işlediği konuyu kapatıyor olabilir (krş. İbn Ezra).

Alternatif olarak Tora, putperestlikten uzak durulması, putperestliğe ait simge ve şekillerin yapılmamasını emrettikten sonra Tanrı ibadeti için seçilmiş olan mekan ile (*Bet-Amikdaş*), Tanrı ibadetine özel kılınmış vakti (*Şabat*) hatırlatmaktadır (a.k.).

Ben Aşem’im – “Mekanın kendisine değil, o mekanı kutsal yapan Mevcudiyetim’e hürmet edeceksiniz. Ben, Yaratılış sırasında Şabat günü tüm *melahaları* bırakmış olan ve Kutsal Mekan’da barınan Aşem’im (a.k.). Ayrıca Emirlerim’in yerine getirilmesi ya da getirilmemesi karşılığında uygun ödül ya da cezayı verme konusunda güveniririm” (*Torat Koanim*; Raşi; Rabenu Behaye).

Bir kralın verdiği emri kim olduğunu vurgulayarak desteklemesi o emrin yerine getirilmesinin onun gözünde ne kadar önemli olduğunu

gösterir. Bu nedenle kralın gözüne giren kişi büyük ödüle hak kazanır. Paro’nun, Yosef’e “*Ben Paro’yum*” dedikten sonra onu büyük yetkilerle ödüllendirmesine bakıldığında, Tanrı’nın “*Ben Aşem’im*” şeklinde desteklediği emirlerinin yerine getirilmesi karşılığında vereceği ödülün aklın alabileceğinin çok daha ötesinde olacağı tahmin edilebilir (a.k.).

❧ Sonuç. Bear peraşası bir bütün olarak Bene-Yisrael içindeki tam eşitliği, kardeşliği ve yardımlaşmayı sağlam temellere oturtan kurallarla yüküdür. Herkesin üzerinde oturup hayatını kazanabileceği bir atasal mülkü olacaktır. Bu eşitlik zaman içinde hayatın dinamiği nedeniyle bozulsun bile, *Yovel* yılı geldiğinde tekrar sıfırlanacaktır. *Yovel* yılına kadar olan sürede bir kişi çalışıp çabalar ve elindeki mülkü işlemesine karşın çeşitli sebeplerden dolayı başarı elde edemez, parasal güçlük çekerse, Tora onun toparlanabilmesi için bazı imkanlar sunmaktadır. Kardeşleri olan diğer Yahudiler’den faiz yükü olmadan borç alabilir; o işe yaramazsa arazisini kısmen ya da en sonunda tümüyle satabilir, aldığı parayla *Yovel*’e kadar geçinip arazisini geri alabilir; bunlar da işe yaramazsa, *Yovel*’de özgür kalmak üzere hizmetlerini makul şartlarda satabilir. Bu şekilde Tora’nın kanunları Yisrael Ulusu’nun tüm bireylerini kesin çöküşten koruyacak bir mekanizma içermektedir. Bu sayede tüm ulus yiyeceğini doyacak şekilde yiyebileceği ve Ülke’de güvenle oturabileceği (p. 18) bir ortamda huzur içinde yaşayabilecektir (*Daat Mikra*).